

Суретті Оқиғалар

1991

Сирли Олам 9.91

سيرلى عالم

УШБУ СОНДА:

Ўзбекистон ЛКЕИ
Марказий Қўмитасининг
илмий-оммабоп, илмий-бадий,
саргузашт ва фантастика
ойномаси

(9) Сентябрь

1991 йилдан чиқа бошлаган

Бош муҳаррир: Ҳожиакбар ШАЙХОВ

Таҳрир ҳайъати:

Бош муҳаррир ўринбосари:

Мурод ХИДИР

Масъул котиб:

Рустам РЎЗМАТОВ

Бадий муҳаррир:

Рустам ЗУФАРОВ

Сулаймон РАҲМОН

Бўрибой АҲМЕДОВ

Маҳкам МАҲМУДОВ

Юлдуз СУЛТОНОВА

Евгений БЕРЕЗИКОВ

Хуршид ДАВРОН

ИСФАНДИЕР

Мирмаҳмуд МИРХУҲАЕВ

Баҳодир ЖАЛОЛОВ

Мирфозил МИРЗААҲМЕДОВ

Малик МУРОДОВ

Неъматилла МЎМИНОВ

Рустам ОБИД

Мадиёр САЛОЕВ

Асрор САМАД

Маҳмуд ҲАСАНИЙ

Асқар ХОЛМУРОДОВ

Рашид ОТАХОНОВ

Бахтиёр ТУРАЕВ

Дўстмурод ЮНУСОВ

Маҳкам МАҲМУД. «Назм-л-жавоҳир» — қалб кўзгуси.

Маҳмуд САТТОР. «... Тоғ ичинда бир киш-вар...»

Қаҳрамон Ғафур ўғли. Шифобахш нуқталар. Мурот УРОЗ. Турк асотирлари. Давоми. Озод МЎМИН — Мирзақодир ҒУЛОМОВ. «Қуёшга яқинлашаётган Инсон».

Пўлат ҲАКИМОВ. Биоқувватнинг ажиб хислати.

Боязид БАСТОМИЙ. Ривоятлар. Давоми. Сехрли олам сурури.

Исмат Нусрат ўғли. «Сирли кучлар» изми-да...

Хуршид ДУСТМУҲАММАД. Соф ўзбекча қотиллик. Қисса.

М. ҲУЗАРИЙ. Нур ул-яқин. Рўмон. Давоми.

КЕЛГУСИ СОНДА:

Тўхтасин КАРИМБЕРДИЕВ, Рустам ШО-ЮСУПОВ. Вақт жари.

Сехрли олам сурури.

И. В. ГЕТЕ. Муҳаммад алайҳиссалом.

Абдуқаюм ЙЎЛДОШЕВ. Қийшиқ пойдевор қурбонлари. Достон.

Исмоил БЕКЖОН. Қароматли кишилар.

«Қаромат соҳиби Хожа Аҳмад...»

Хуршид ДАВРОН. Амир ТЕМУР ўғлининг ўлими. Бадиа.

Мурот УРОЗ. Турк асотирлари. Давоми.

М. ҲУЗАРИЙ. Нур ул-яқин. Рўмон. Давоми.

Боязид БАСТОМИЙ. Ривоятлар. Давоми.

Муҳарририятга келган бир босма тобоқча бўлган асарлар муаллифларига қайтарилмайди. Ойномадан олинган асарга «Сирли олам»дан олинди», деб кўрсатилиши шарт. Муҳарририят ўз тавсиясига кўра амалга оширилган таржима асарларни қабул қилади. Ойнома матбаасига оид нуқсонлар (саҳифалар етишмаслиги, чалкаш босилгани) бўйича ушбу ташкилотга мурожаат қилинг: Тошкент — П. «Правда» газетаси кўчаси, 41, Ўзбекистон КП МК нашриёти. Обунага монелик кўрсатилган ёки ойнома ўз вақтида етиб бормаган тақдирда: Тошкент — 700000. Широкая кўчаси, 2. Жумҳурият «Союзпечать» агентлигига мурожаат қиласиз.

Научно-популярный, научно-художественный журнал приключений и фантастики «Сирли олам» («Таинственный мир») ЦК ЛКСМ Узбекистана.

Босмахонага 18.07.91 йилда топширилди. Босишга 16.08.91 йилда рухсат берилди.

Қоғоз тарҳи 70×108¹/₁₆. Қоғоз ҳажми 5,6 тобоқ.

Нашриёт ҳисоб босма тобоғи 6,3. Буюртма — 5741. Обунага — 116915, сотувга — 36627. Жами 153482 нусхада чоп этилади.

Нархи: обуначига — 70 т., сотувда — 1 сўм.

Ўзбекистон Комсомоли Марказий Қўмитаси «Камалак» матбаа-нашриёт бирлашмаси, Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ нишонли босмахонаси.

«Сирли олам» № 9, 1991

«НАЗМУ – Л – ЖАВОҲИР» — ҚАЛЬ КЎЗГУСИ

Расули акрам Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳадиси-шарифлари, уларнинг саҳобалари, яқин қариндош-уруғлари, ҳақ йўлдан борган чаҳор ёрлар (Абу Бакр Сиддик, Умар ибн Ҳаттоб, Усмон ибн Аффон, Али ибн Абу Толиб), исломнинг буюк уламози саналмиш амакилари (Аббос ибн Абу Толиб) ва уларнинг фарзандлари (Абдуллоҳ ибн Аббос) ва бошқа муҳаддислар пайғамбаримиздан эшитиб, келгуси авлодларга етказган ҳадиси шарифлар ислом оламида Куръон Қаримдан кейинги энг муътабар йўл-йўриқлар бўлиб, булар инсонларни камолотга элтувчи маънавий жавоҳирлардир.

Алишер Навоийга қадар бу жавоҳир сўзлар асосан арабий ва форсий тилларда ислом оламига ёйилган эди. Навоий турк ал-фозиди Аҳмад Ясавий, Юнус Ибродан сўнг, устози, Нури-л-миллати ва-д-дин Абдурахмон Жомийнинг «Чил ҳадис»идан рухланиб, аввал «Арбаъийн» («Қирк ҳадис»), сўнг «Назму-л-жавоҳир» асарларида пайғамбар Муҳаммад алайҳиссалом ва саҳобалари, сафдошлари, издошларининг ҳикматли сўзларини ислом оламига тарқатишга бел боғлади. Устоз навоийшунослардан Алибек Рустам «Арбаъийн» ҳикматларини теран изох ва шарҳлар билан музайян қилди. Бизнинг ушбу ишимиз эса «Назму-л-жавоҳир»да бадий ифодасини топган нодир фазилатларни изохлаш ва шарҳлаш йўлидаги бир уринишдир.

Имом Исмоил ал-Бухорийнинг табаррукликда «Ал-Жомеъ ас-Саҳих» асаридан кейин ишончли манбаълар тўплами ҳисобланувчи «Ал-Адаб ал-Муфрад» («Одоб дурдоналари») асида келтирилишича, Абдуллоҳ ибн Умар (розийаллоху анху)га Гайсала ибн Мийас деган киши бундай савол берибди: «Мен Нажда ибн Омир ал-Хорижийнинг асхаблари билан бўлиб гуноҳ қилдим (Энди не қилурман?). Шунда Абдуллоҳ ибн Умар бундай жавоб қилди: «Бу катта гуноҳ эмас. Катта гуноҳлар тўққизтадур, улар: Аллоҳ Таолога ширк келтириш (кимнидир унга тенглаштириб, сажда қилиш, шахсга сиғиниш — М.М.); одам ўлдириш; уруш майдонидан қочиш; афифа (покиза) аёлни фоҳиша деб тухмат қилиш; рибо (судхўрлик); етимлар молини емоқ; Аллоҳ Таолонинг борлигини инкор қилиш; одамларни масҳара қилиб, камситиш; ота, онани ҳафа қилиб, йиғлатиш — мана шулар катта гуноҳдир». (Ал-Бухорий, Адаб ал-Муфрад. 15-бет).

Бундан бошқа кўпчилик ҳадиси шарифларда ҳам ота, онани норози қилган одамлар Худои Таолонинг қаҳр-ғазабига учра-

ши таъкидланади. Навоийнинг «Назму-л-жавоҳир»идаги рубоийларда ҳам мазкур ҳадиси шариф бундай бадий ифодаланади:

**Иста ато йўлида жон фидо қилмоқ,
Куллуқ аноға ҳам улча имкон қилмоқ,
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ —
Бил они, ато, аноға эҳсон қилмоқ.**

Орадан кўп ҳикматли ҳадислар ўтгач, Навоий бу мавзуга яна қайтади. Тўғрирогги, аввалги ҳикматли фикрни янада мукамалроқ ифодалайди:

**Фарзанд ато қуллуғин чу одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай.
Ҳар кимки атоға кўп рияот қилғай,
Уғлидин анга бу иш сироят қилғай.**

Халқимиз орасида «Куллик» салбий тушунча сифатида истифода этилади. Бунинг маълум сабаблари бор, албатта. Кейинги вақтларда, айниқса, шахсга сиғиниш, Аллоҳга ширк келтириш даврларида халқнинг қулларча меҳнатдан боши чикмай қолгани, бу сўзга ва унинг маъносига нафрат уйғотганлиги табиийдир. Аммо, ўрта асрларда бу сўз, аксинча, баҳодирлик, содиқлик маъносида ҳам тушуниларди. «Қуръони Қарим»да Худои Таолога бандлик, куллик фазилат экани уқдирилади: «Масих (Исо) ҳам, Аллоҳга яқин қилинган фаришталар (Мекоил, Исрофил, Жаброил, Азроил ва бошқалар) ҳам Аллоҳга банд бўлишдан зинҳор ор қилмайдилар. Кимки унга банд бўлишдан ор қилса ва қибру ҳаво қилса, бас, уларнинг барчасини ўз хузурига йиғажак... Аммо, ор қилган, қибру ҳаво қилган кимсаларни эса аламли азоб билан қийнайди...» («Нисо» сураси, 172, 173-оятлар).

Аллоҳнинг қули деган тушунча, Аллоҳдан бошқа ҳеч кимга қул бўлмастик керак, деган маънони англатади. «Ҳақиқат қули» ҳам шунга яқин, умрбод ноҳақликка қарши курашувчи одам — баҳодир деган маънода тушунилади. «Гўзаллик қули», яъни, гўзаллик шайдоси, нафосатни асраш учун курашувчи, маъносини англатади. Ҳақ Таолонинг қули — булар орасида энг олий тушунча эди. Шунинг учун ислом халқлари орасида Мусулмонқул, Субҳонқул, Раҳмонқул, Сулаймонқул, Қодирқул ёки Абду-л-Қарим, Қаримберди, Абду-р-Раҳим, Абду-р-Раҳмон (Абдурахмон) номлари кўп эди. Кейинги вақтларда диндан қайтган ёки тушунмаганлар орасида «абду» ва «қул», «берди» қўшимчалари олиб ташланиб, Раҳим, Қодир, Қарим деб, Худои Таолонинг исмини ўзлаштириб олишлар кў-

пайди (Бу алоҳида муаммо). Шу тарика одамлар ўзларининг бари бир ўладиган, тупрокка кўшиладиган банда, Худонинг кули эканини унута бошладилар, бу эса одамларда нокамтарлик, мактанчоқлик кибру ҳаво, бошқаларни менсимаслик, каби иллатларни кўпайтирди. Оқибатда ноҳақликлар, жабр-зулм кучайди. Баъзи ёшлар ота, онага куллуқ қилиш, яъни уларни эъозлаш у ёқда турсин, уларга қараб бакиришга, ўшқиршишга, ота, онани менсимасликка одатландилар.

Шунинг учун Навоий пайгамбаримиз ҳадиси-шарифларини изоҳлаб, отага куллуқ қилиш — бахт-саодат касб этиш билан тенг, деб ҳисоблади. Отасини кимки кўпроқ риоят, парвариш қилса, унга ўғлидан шундай иззат-ҳурмат, саодат қайтишини таъқидлади. Онани эъозлаш ҳақида Навоий «Арбаъийн» («Қирк ҳадис»)да бундай рубоий айтади.

**Оналарнинг оёғи остидадур
Равзау жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг аёғин туфроғи.**

Ота, онанинг розилигисиз хатто хижратдай улуғ иш ҳам нозарур бўлиб қолишини Имом Исмоил ал-Бухорий «Одоб дурдоналари»да бундай ҳикоя қилади: «Абдуллох ибн Амр ибн ал-Ос (розий аллоху анҳу) айтадилар: Бир киши Расулуллох хузурларига хижрат қилмоқ учун байбат қилишга келди. Аммо ота-онаси унинг кетишига рози бўлмай, хафалиқдин йиғлаб қолган эдилар. Шунда Расулуллох: «Сен ҳозир ота, онанг олдига бор! Хижрат қиламан, деб уларни хафа қилганингдек, энди хижрат қилмайдиган бўлдим деб, уларни хурсанд қил», дедилар.

Ота-онанинг фарзандим деб, унинг тарбияси учун чеккан машаққатлари олдида фарзанднинг ҳар қандай фидойилиги ҳам етарли эмаслиги ҳақида «Одоб дурдоналари»да бундай ҳадиси шариф келтирилади: «Абдуллох ибн Умар бир яманлик одамнинг ўз онасини опичлаб, хонаи Қаъбани тавоф қилдириб юрганини кўрдилар. У одам қуйидаги байтни оҳанг билан ўқирди:

**Онаизорим учун бўйнимни эгган теваман,
Тевага минган онам ҳорсалар ҳам мен
чарчамам.**

У, шуни ўқиб туриб: «Эй, Абдуллох ибн Умар, мана шу хизматим билан мен онаминг ҳақини адо қила олмадимми?» — деб сўради. Абдуллох ибн Умар: «Йўқ, бу хизматинг — сени туғиш вақтида онангни қийнаб, тугган тўлғоқларининг биттасига ҳам баробар эмас», — дедилар.

«Назму-л-жавоҳир»да ота-оналар қадрланиши билан бирга, барча аёлларни эъозлаш зарурлиги уқдирилади:

**Топтинг чу аёл, яхшилик етқургил,
Ўргат адабу яхши қилик етқургил,
Ҳар неча адаб бўлса қаттиг етқургил,
Ҳайлинга адаб қилиб, асиғ етқургил.**

Бу ерда биринчи «адаб» сўзи яхши одоб маъносига, иккинчиси уялтириб «қаттиг адаб бериш» маъносига, учинчиси — оила, хонадонга ибрат қилиб, фойда етказиш маъносига келмоқда. Демак, эркакларнинг аёллар олдида адо этадиган бурчлари бордир.

Ота-она ҳурматини бажо келтиролмаган одамда бошқа турли фазилатлар бўлишига ишониш қийин. Чунки ота-онага ҳурматсизлик бор жойда бошқа ҳар қандай фазилатлар барҳам топади. Аксинча, бундай одамлар бахиллик, золимлик, мол-дунёга хирс кўйиш, кибру ҳаво, жоҳиллик, тамагирлик каби иллатлар ботқоғига ботиши мумкин.

«Назму-л-жавоҳир»да бундай иллатлар қаттиқ қораланади, бу сафолат, пасткашликлар одамнинг ўзини охир адои тамом қилиши айтилади:

**Уч феъл эрур кишига қотил охир,
Қотиллик аро заҳри ҳалоҳил охир.
Будл англа бирин, бирин ҳаво бил охир,
Қил ужбни ҳам аларга дохил охир.**

Яъни, бахиллик, кибру ҳаво, манманлик, ўзига бино кўйиш, гурурланиш инсонни ҳалокатга элтувчи офатлардир. Афсуски, ҳозирги жаҳиятимизни кемирувчи, емирувчи бундай иллатлар кўпчилик замондошларимиз, мансабдорлар ва хатто ижодкорлар орасида ҳам чуқур илдиз отган.

Шайхлар султони Аҳмад Яссавийнинг мана бу мисралари бугун ҳам кўнгилда уйғонаверади:

**Нокас, ҳасис, бедёнат қуллар ҳоким,
Манманлик ҳаддин ошиб, бўлди золим.
Халқ ичинда хор бўлдилар дарвеш, олим,
Ҳимояти халқни(нг) қофир бўлди,
дўстлар...**

Эндигина бир-иккита тузук нарса ёзиб қўйган ёш истеъодларнинг таманноси, ўз гуруҳидан бошқаларга бахиллиги, ўзига бино кўйиш, ҳурмат, иззат, муқофот талаб қилиши, ўзи жаҳолатга ботгани ҳолда эл-юртга мураббийликни, раҳнамоликни даъво қилиши қайғули ҳолдир. Холбуки, эл-юртга асрлар бўйи эсланадиган буюқ меҳнатлар қилган Навоий ўзи ҳақида «аноният ўқурининг худройи ва ужбу нафсоният оламининг дашт паймойи Алишер» деб, ўзини хокисор тутар эди.

Дарвоқе, ислом одобига камтаринлик, хокисорлик улуғ фазилатлардан саналади. «Назму-л-жавоҳир»да бу мавзуда бир қанча ҳикматли рубоийларни учратамиз:

**Ҳар кимки хушув уйини маскан қилғай,
Олам сижжинин ҳақ анга маъман қилғай,
Ҳақ ваҳмидин улки йиғламоқ фан қилғай,
Ул ашқ анинг кўзини равшан қилғай.**

Яъни, кимки хорлик, хокисорликни дилига маскан қилса, Ҳақ Таоло унга дўзах ичида ҳам омонлик бергай. Ҳақ ваҳмидин кўрқиб, ўзининг ёмон ишларига тавба-тазарру қилиб, йиғласа (Нух алайҳиссалом каби), кўз ёшлари унинг нигоҳини равшан этгуси. Бу ерда кўзнинг равшанлиги чуқур-

рок маънода, яъни хаётда оқ-корани, яхшилик, ёмонлики равшанроқ кўриб, таниш маъносига ифода қилинган.

Факиру фано, камтаринлик, хокисорлик одамзодни йўлдан оздирувчи жуда кўп иллатларга қарши зидди-заҳар, ишончли кўрғондир. Шайх Аҳмад Яссавий айтганидек:

**Жондин кечган чин ошиқлар дунё демас,
Нафси ўлук, обу таом гамин емас.
Бу дунёда суду зиён бўлса билмас,
Дунё келиб жилва қилса бокқони йўк.**

**Сажжодага ким ўлтурса факир бўлсун,
Муҳаммаддек туфроқсифат, ҳакир бўлсун.
Риёзатда ранги-рўйи заҳир ўлсун,
Ҳақ Мустафо элга қаттиқ бокқони йўк.**

«Назму-л-жавоҳир»да ҳам бу фикрларга ҳамоҳанг мисраларни учратамиз:

**Ҳақдин кишиким йўк орзуҳолиғи,
Билгилки, гадоликдур — анинг шоҳлиғи.
Жуз ҳақдин анингки бўлса огоҳлиғи,
Уммиди эрур ғоятги гумроҳлиғи.**

Модомики, молу давлатга, зебу зийнатга интилиш гуноҳ саналаркан, ҳатто булардан умид қилиш ҳам тамағирликка яқиндир. Бу ерда асрлар давомида ислом оламида айтиб келинган «Умид қилинг, ноумид-шайтон» деган фикрга қаршилик бордай туюлади. Аслида бандаи мўъминлар ўткинчи, фойий дунёдаги мол-давлатни емас, балки охиратдаги яхшиликлардан умид қиладилар. Мана бу мисралар дилимиздаги шубҳаю ғуборларни қувади:

**Мўъминлар бори элдин ўзини кам билса
керак,
Ҳақдин не анга келса, қарам билса керак.
Беҳикматлиғини дарду ғам билса керак,
Ҳикмат топарини муғтанам билса керак.**

Одатда Худо назар қилган одамларда ҳикмат бор, деб тасаввур қилинади. Бундай одамлар мол-дунё кетидан қувган, минг-минглаб манфаатпараст одамларга ўхшамайдилар. Қашшоқ бўлсалар-да, ҳимматлидирлар. Ҳа, илоҳий, ғойибона билимлар эса асл ҳикматдир. Ана шундай ҳикматни ўшал инсонлар муғтанам, яъни ғанимат, катта бойлик деб биладилар. Аммо Худои Таоло етказган ҳикмат ва ё хирадмандлик (билимдонлик) билан мактаниш айб саналади:

**Ҳар кимки халойиқ ичра доно кўринур,
Ойини хирад аро тавано кўринур,
Фахр асл била ажаб таманно кўринур.
Фахр айласа фазл била авло кўринур.**

Яъни бирор олим илм-фанда доно кўринса, шу соҳада ўзини бақувват хис этса, илми, билими билан кўринсин. Аммо баъзилар билимсиз бўла туриб, шу соҳада мартабага эришганини насл-насаби, яъни асли аълолигидан деб билади. Бу эса ажаб таманно, мактанчокликдир. Аслида инсон фазли, фазилатлари билан фахрланса ярашар. Демак, дилида фахрлиниш мумкин, аммо мактаниш, кибрлиниш ёмондур.

Арасту ҳаким ёшлигида айтган экан:

«Илм-ҳикмат — барча фанларнинг асосидир», деб. Аллома яна айтадики: «Билим — Яратгучининг неъматидир, илм-ҳикмат эса — Худои Таолонинг ҳадясиридир». «Қуръони Мажид»да эса «Илм — тирикликдир, жаҳолат эса — ўлуклик», дейилади. Яна: «Бешиқдин лаҳадгача илм изланг». Аммо қадимгилар илм-ҳикмат деганда, аниқ фанларни емас, балки инсониятни маънавий камолотга элтвучи билимларни тушунишган. (Узоқ турғунлик йилларда бизда маънавий билимлар, шу жумладан, диний билимлар қатағон этилди). Қуръони Каримда ва Ҳадиси шарифда маънавий билимларнинг, чинакам олимларнинг йўқолиши, сохта олимларнинг кўпайиши — киёматнинг аломатларидан деб баҳоланади. Шундай экан, илм ўрганиш — маънавий тириклик аломатидир.

Навой ҳам «Назму-л-жавоҳир»да ҳадислардан келиб чиқиб:

**Илм ўлди шараф дин аро ҳар ойинга,
Бормоқ бўлур ўргангани ани Чинга,
Динда уламо мужаб эрур тазийнга,
Ўлмоқлик аларга раҳна солди динга, —** дейди.

Яъни: Дин аро турли йўл-йўриқларда илм (ўрганиш) шарафли иш бўлди. Илм олиш учун Чингача бориш савобдур. Олимлар динни (ва умуман, хаётни) безайдилар. Уламонинг ўлими динга раҳна солади (Уларни ўлдирмаслик керак). Чунончи, валий шoir Машрабнинг ўлдирилиши динга катта зарар келтиргани маълум.

«Назму-л-жавоҳир»даги бошқа бир рубойда бу фикр яна давом эттирилади:

**Ҳақ берди чу элга илм сармоясини,
Хуршед уза солди уламо соясини,
Олғонлар анинг рутбасидан воясини,
Билди, боридин буюк анинг поясини.**

Пайғамбари Қиром ҳам касб этган тижорат аҳли тилида айтилса, илм эл учун фойда, даромад келтирадиган сармоядир. Олимлар ҳатто Қуёшни ҳам сояда қолдирурлар. Уларнинг мартабаси юксаклигидан тарбия олганлар илм зиналари ғоят юксак эканини билдилар.

Аммо олим илми билан ғурурланмасин, мевасиз дарахт кеккайган, мевали дарахт танаси ва шоҳлари эгикдир. Олим қанчалар камтарин, хокисор бўлса, мартабаси шоҳлардан ҳам зиёдадур:

**Ким бор эрса ҳаққа даргоҳ-ҳоқлиғи,
Илм ортуққим, икки жаҳон шоҳлиғи.**

Ва яна олимнинг:

**Олам фисқидан бордур огоҳлиғи,
Омий киши бўлди зуҳди гумроҳлиғи.**

Яъни билимсиз кишининг зуҳди, таквоси ҳам (англанмаган, кўр-кўрона бўлса) гумроҳлиғига далолатдур.

Амиро шарқшуноси Франц Роузенстал «Билим тантанаси» (Ўрта асрлар ислом илмида билим концепцияси) китобида Ҳаким ат-Термизийнинг «Саҳих» асарини таҳлил этаркан, қуйидаги худосаларни ажратиб кўрсатади:

1. Худон Таоло ўзи суйган бандаларига равшан ақл-идрок беради.

2. Билимдаги изланишлар ҳақида: «Билим жаннатга йўл очади». «Илим истаган олим Аллоҳ йўлига киради ва Унга (Аллоҳга) қайтади. Илм изловчининг аввалги гуноҳлари ҳам кечирилади.

3. Диний билимларни бошқаларга етказишнинг зарурийлиги ҳақида. Кимки диний билимларни бошқаларга етказмас (унинг оғзига) Рўзи Маҳшарда ўтли жилос солинур. Илм олишни истаган шогирдларни очик чеҳра билан кутиб олинглар.

4. Билим (Аллоҳ тарафидан) тортиб олинмайди, аммо келгусида олимлар йўқолиб, уларнинг ўрнини нодонлар эгаллайди. Одамларнинг диний фарзларини юзаки бажариши, Қуръон ўқиш ҳам билимларни йўқолишдан асролмайди. Билим йўқолишининг биринчи аломати — (Аллоҳга) итоат этмасликдир.

5. Фақат шу дунёдаги ғаразли манфаатлари учун билим истовчилар дўзахга тушгуси...

Абу Хомид Ғаззолийнинг «Ихйа ул-улуми-д-дин» китобига муқаддима ҳисобланувчи «Китобу-л-илм» асари юксак маърифат муаммоларига бағишланган бўлиб, бу асари билан аллома Қуръони Карим ва ҳадислар илдиэларидан озикланиб, юксак маънавият боғларини ўстириб, парвариш қилди. Навоий, Султон Ҳусайн давридаги илм-фан ва маънавий ҳаётнинг беҳад юксалиши ана шу теран илдиэлардан озикланиш самарасидир.

Навоий замонида энг шарафли фанлардан бири шариат аҳкомларини, адолатшунослик — адлияни ўрганувчи фикх илми эди. Шоир «Назму-л-жавоҳир»да ёзади:

**Қолғон киши касби илмдин заҳмат аро,
Фикх ўргансун сайи ила ул неҳмат аро.
Илм ичра шараф фикхда бил нисбат аро,
Ким сарвар эрур факх бу уммат аро.**

Расулulloҳ ҳадиси шарифларида бир неча соат илм билан шуғулланиш кўп кунлар тоат-ибодат қилишдан аъшороқ, деган фикр бор. «Назму-л-жавоҳир»да ҳам шу маънодаги рубоийни учратамиз:

**Ирфон аҳлига эл ниёзи яхши,
Таъзим ила лутфи дилнавози яхши,
Гар маърифат ўлса чорасози яхши,
Тоат кўпидин маърифат ози яхши.**

Худон Таолога ва Расулulloҳга ёқимли бўлган маънавий фазилатлардан бири саховатдир. Чунки саҳийлик одамларни бир-бирига яқинлаштиради. Имом Исмоил Бухорий «Одоб дурдоналари»да ёзади: 276-ҳадис. Абу Хурайра Расулulloҳдан ривоят қилдилар. Расулulloҳ: «Бойлик молнинг кўплиги эмас, балки нафе (кўнгил)нинг бойлигидир». 280-ҳадис. Абдуллоҳ ибн Зубайр айтадилар: Мен Абу Бакр Сиддикнинг иккала қизлари — ҳазрати Ойша ва ҳазрати Асмодан кўра саҳийроқ аёлларни кўрмадим. Лекин буларнинг саховати икки хил эди. Ҳазрати Ойша эҳсон қилиш учун нарсаларни йиғиб-йиғиб борардилар-да, кў-

пайгандан кейин бир йўла ҳаммасини фақир-мискинларга улашар эдилар. Аммо Асмо эса қўлларига нима келса, эртасини кутмай, шу куннинг ўзидаёқ тарқатиб юбораверар эдилар.

Навоий «Назму-л-живохир»да саҳийлик фазилатини вафодорлик ва ҳаёқабидурдона фазилатлар билан ёнма-ён қўяди:

**Уч қисм ила имонга бини фаҳм айла,
Аввалғисини анинг ҳаёқабидурдона,
Иккинчисини дағи вафо фаҳм айла,
Учунчини билмасанг, саҳо фаҳм айла.**

Расулulloҳ яна бир ўринда айтадиларки: «Саҳийлик бамисоли жаннат дарахларидан биридир. Унинг шоҳлари (бу) дунёга осилиб туради. Кимки (саховат) дарахти шоҳларидан бирига осилиб олса, у жаннатга олиб боради. Муҳаммад алайҳиссалом яна бир ҳадиси шарифларида «Тангри саҳийдур, саҳийларни дўст тутади; ахлоқи олий кишиларни ёқтириб, ахлоқсизларни ёқтирмайди», деган эдилар.

Дарвоқе, яхши инсонлар билан яқинлашиб, уларнинг суҳбатига етишиш улугъ неъматлардан саналади. Навоий «Насойиму-л-муҳаббат»да Баҳовуддин тарикатида дилкаш суҳбатларнинг аҳамиятини кўрсатади. Хожа Убайдуллоҳнинг барқамол инсон бўлиб етишувида азизлар, улугълар хизматига ва суҳбатига мушарраф бўлганидан деб ёзади: «Йигит бўлгондин сўнграким, саёҳатга кадам қўюбтурлар, кўп машойих ва авлиё хизматига етиб, суҳбатларига мушарраф бўлбтурлар. Хуросон машойихдин хазрати Мир Саид Қосим Анвар хизматларига етибтурлар ва... шайх Зайниддин Хавофий суҳбатига етибтурлар ва мавлоно Муҳаммад Асад ва мавлоно Саъиддин Кошғарий билан суҳбат тутибтурлар ва Мовароуннаҳр машойихдин Хожа Муҳаммад Порсо мулозаматига етибтурлар ва мавлоно Низомиддин Хомуш билан суҳбат тутибтурлар».

Ўрта асрларда одамгарчилик юксак кадрланганидек, сўз кадри ҳам жуда баланд эди. Навоий «Садди Искандарий» дostonи муқаддимасида айтадики, сўз гавҳари олдида ростакан гавҳар бир томчи оддий сувга ўхшаб қолади. Яъни сўз гавҳардан киммат. Илгариги замонларда табаррук одамларнинг сўзларини эшитиш, азизлар суҳбатига етишиш бахт ва шараф ҳисобланар эди. Навоий «Насойиму-л-муҳаббат»да ёзади:

**Ҳар кимки чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки ағёр дурур, ёр айлар.
Сўз қаттиғи эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгилларни гирифтор айлар.**

Расули акрам Муҳаммад алайҳиссалом ҳадиси шарифларида айтилганидек, «Кичининг гўзаллиги — унинг тилидан билинур».

«Назму-л-жавоҳир» асарининг байтларидаги дилкаш сўзлар Алишер Навоий қалбининг гўзаллигига кўзгудир.

Алхамдулиллоҳи-раббил-оламин. Раббано, оътино фи-д-дунё хасанатан ва фил-охирати хасанатан ва қиъна азобан-нор...

«... ТОҒ ИЧИНДА БИР КИШВАР...»

Мир Алишер Навоий асарларида жаҳон харитасининг кўпчилик халклари номлари учрайди. Хинд, Чин Мочин, Миср ва Шом, Эрону Турон, Олмону Фаранг, Русу Тотор, Арману Гуржи юртлари, Хуросону Мовароуннахр...

Хуросонда таваллуд топиб, асосан ўша ерда муқим яшаган мутафаккир шоир ўз асарларида номлари зикр этилган давлат ва шаҳарларнинг барчасида бўлмаганлари аниқ. Аммо тақдир тақозоси билан Самарқандда мажбурий толиблик муддатини ўташ, ана шу дунё илм-фан марказларидан бири бўлмиш шаҳар дорилфунуни тупроғини ялаш, шу ерда маънан камол топиш ҳазратга насиб этгани кўпчиликка маълум. Қизғи шундаки, Навоий ижодида Мовароуннахр сарҳадларидан икки давлат алоҳида меҳр билан бадий тасвир этилган.

Буни биз мутафаккирнинг машҳур «Хамса» асарларига кирган «Сабъан сайёр» дostonида аниқ кўришимиз мумкин. Унда улғў шоир шох Баҳром салтанати тасвирини маҳорат билан чизаркан, ҳоконнинг икки давлат мусофирлари хикоятларига жон кулогини тутганини таъкидлайди. Шох оқ касрда оқ кийиниб, оқ либосли канизаклар билан вақти чоғлик қиларкан, Хоразм юртдан келган мусофирлар хикоятини тинглайди. Бу юртга меҳри тушади.

Тарихий манбаларда Навоийнинг Хоразмда бўлгани, у ерда муайян муддат яшагани ҳақида маълумотлар йўқ. Таҳминча, ҳазрат бу сеҳрли юрт тасвирини чиқишда ўз толиб дўстларининг хаяжонли хикоялари, китоблардан олган маълумотлари ҳамда ҳаёл кучига суянган. Бир сўз билан айтганда, Хоразмнинг ҳаёлий бадий тасвирини яратган.

Бироқ Шаҳрисабз кишвари ҳақида бундай дейишга асосимиз йўқ. Чунки ҳазрат Самарқандга келиб таҳсил оларкан, Хиротдан Самарқандгача бўлган катта қарвон йўлида (янак йўлининг энг гавжум ва обод ғўшалари), албатта, бир неча бор ўша даврнинг эътиборли шаҳарлари — Шаҳрисабз ва Китобда бўлган. Ҳамроҳлари, кўпгина муҳлислари кузатувида бу шаҳарларда яшовчи ўз уруғдошлари, қариндошлари зиёрат қилган.

Айниқса, Самарқанд таҳсили йилларида Шаҳрисабз-Китоб тарихи билан шунчаки қизиқиб қолмай, теурийлар сулоласига катта ҳурмат ва садокати важдан улғў Теурурнинг туғилиб ўсган ҳамда илк бор буюк давлат туғини кўтарган шаҳри — Кеш (Шаҳрисабз) кентига борган ва бу мулк тарихи, адабиёти, илоҳиёти билан чуқур танишган.

Марҳум академик Воҳид Абдулло ва

профессор Фулом Қаримнинг «Хамса», хусусан, «Сабъан сайёр» дostonи, айниқса, бу шеърини-фалсафий киссадаги шаҳрисабзлик мусофирлар хикоятига асосланган афсонага бўлган муносабатлари, илмий изланишлари ҳам бу фикримизга қанот беради.

Дoston бош қаҳрамони шох Баҳром мусофирлардан кўрган-кечирганларини хикоя қилишларини тилаб, қийган либослари нега ахзар, яшил тусда экани маъносини сўраганда улар:

**«Дедилар, кишвари дурур дилкаш,
Оти ҳам Шаҳрисабз, ҳам Каш.
Хизр монанд сабзадин ранги,
Сабзаси суйи кўзгуси ранги.
Шаҳрисабз ўлди бизга чун мулкат,
Йўқ ажаб гар яшил дурур қисват...»** —

дея жавоб беришади. Ўйлайманки, ҳурматли ойномахоҳларимиз мусофирларнинг «биз хизрмонанд Шаҳрисабз мулкиданмиз, шунинг учун сабзавор шаҳар вақиллари сифатида либосимиз ранги ҳам яшил тусдир», мазмунидаги жавоблари маъносини англаган бўлсалар керак.

Иккинчи мусофир хикояни давом эттириб, шаҳри Каш йўлида бир сеҳрли диёр борлигини хабар қилади:

**«Бор дурур тоғ ичинда бир кишвар
Кишвар аҳли отин дебон Китвар...»**

Бу ўринда Искандар Зулқарнайн даврида Қсинаппа деб аталган, Алишер Навоий замонида келиб Китвар дейилган шаҳар кўзда тутилмоқдаки, шу манзил номи Қифти об, сўнг Қитоб шаклига келиб қолгани бизга яхши маълум.

**«Анда бутхонаи дурур олий
Рифъат ичра сипеҳр тимсоли...»** —

деб мусофир бу шаҳар тепасида, тоғда улғўвор зиёратгоҳ борлигини маълум қилади.

**«... Ичи-ю тоши сарбасар тасвир
Жонвар шакли тортилиб бир-бир...»** —

дея мусофир тилидан хикоя қиларкан, ҳазрат Навоий ҳозирги Китоб тумани юқорисидаги Хўжа Илм Кони (китобликлар бу атамани Хўжайинкана деб аташади — М. С.) макбара — ибодатхонасини кўзда тутган бўлиши керак. Иккинчи бир таҳминга кўра, улғў шоир бу тасвирларда Яққабоддаги тоғ мулки Теурур ғори ва унинг яқинидаги қадамжоларга ишора қилган дейилади.

Китобнинг Хўжа Илм Кони зиёратгоҳи, ҳазрат назарига тушган «ичию тошига

бошдан оёқ жониворлар сурати» солинган ана шу маскан илохий мактабидан боскинчи мўғуллар салтанати илдиизига болта урган, Темурни давлат телдизига олиб чиқишга сабабчи бўлган Сарбадорлар камол топгани тарихдан бизга маълум.

Мусофир хикоясига кўра, бу зиёратгоҳга кадам ранжида қилган ҳар бир одам беихтиёр шом уйқусига ботади ва албатта туш кўради. Тушида икки донишманд унга бирма-бир ҳадислар айтадилар. Сўнг ул кимса беихтиёр сесканиб уйғонади. Шу лаҳзадан эътиборан бул кимса яхшилик, олижаноблик томон юз ўгиради. Барча ёмон хислатларидан фориғ бўлиб, комил ва фозил инсонга айланади.

«Агар, — дея хикояни давом эттиради иккинчи мусофир, — ушбу ҳолатга тушган одам тушдаги комини бажо келтиролмай, кўркув, ваҳима ичида ўзини йўқотиб қўйса:

**«Борибон пири кордон қошига
Ҳолини айлағай аён қошига.
Қайси бир ишга ул қилса иршод,
Қилса ул навъ жуштужўй мурод».**

Яъни ул кимса пири кордон қошига келиб, ахволини баён қилса, ниятини айтса, мушқули осон бўлиб, мақсади сари йўл очилади, деган хулосага келади хикоягўй.

Шоҳ Баҳром бир-бирдан кизикарли юзларча хикоялар тинглаган хокими мутлақ бўлса-да, бу хикоядан тамом лол қолиб, мусофирларга имконини топса, албатта, Шаҳрисабз-Китобга бориб, ўшал пири комилни тавоф қилишини, кўнгул ранжу аламларини баён қилиб, мадад сўрашини ваъда беради.

Эътибор берган бўлсангиз, Навоий асарларида мўсафид, донишманд чол тимсоли асардан асарга кўчиб юради. «Фарҳод ва

Ширин»даги 500 йил умр кўрган олим Суҳайло ҳам тоғ ичи — горда маскан тутган ўз замонасининг Сукротидир. Фикримча, мутафаккир шоир асарларида донишманд чол тасвири унинг болалигида Язд чўли кўчувида кекса тарихчи олим Шарафиддин Али Яздий билан тасодифан учрашиб қолиб, донишманднинг саволларига пишиқпхта жавоб қиларкан, бу тимсолни бир умр ўз хотирасида қаттиқ сақлаб қолган. Барча асарлардаги мўсафид донишмандлар тимсоллари шу олим кифасидан озик олиб яратилган, деган фикрни айтиш мумкин.

Яна эътиборли томони шундаки, Навоийнинг ўзи меҳр билан битган:

**«Темурбек наслидин султон Улуғбек,
Ки олам кўрмади султон анингдек» —**

мирзо, буюк олим ҳам ўз байтул хикмаси хазинасини содиқ шогирди Али Қушчиға топшириб, тез орада жаллод қилчидан ўлим топар экан, ўз хазинасини айнан Китобга, худди шу Хўжа Илм Кониға яқин жойда яшириш, кўмишни башорат қилгандай эди...

Бир пайтлар араб боскинчиларини қон қакшатган Муқанна ҳам худди шу Шаҳрисабз, Китоб тоғ ва ғорларида Ватан озодлиги учун кураш олиб борган эди. Македониялик Искандар ҳам худди шу улусдан илк бор зарба еб, сўнг ўнғарилмай, жонсиз танаси Ватаниға қайтганди.

Хулоса қилиб айтганда, Алишер Навоий асарларида Мовароуннаҳрнинг маржони — Шаҳрисабз-Китоб катта меҳр-муҳаббат, буюк ҳурмат ва садоқат билан тасвирланаркан, бу кишвар илим-хикмат, сеҳру мўъжиза, илоҳиёт мулки-маскани сифатида талкин этилган.

МИНГ БИР ХАБАР

ТЕМИРТАН ТОВУҚХОНАДА

Бу темиртан ниҳоятда ҳайратланарлидир. У бир соат ичида мингта бир қулиқ жўжаларни санаб чиқади, уларни эмлайди, дори-дармонлар билан ишлов беради, тумшўқларининг учидан кемтиб қўяди. [Тумшўқларни операция қилиш — жўжалар катакларда сақланганда бир-бирини жароҳатлаб қўймасликлари учун зарур]. Фан ва техника бўйича Фарангистон марказининг хабар қилишича, бу темиртан шарофати туфайли жўжаларнинг нобуд бўлиши анча камайган. Ҳозирда ноқ фаранг фирмаларидан бири бундай темиртанларни ишлаб чиқаришга киришмоқда.

ТЕМИРТАН «ҚУМУРСҚАЛАР»

Айтайлик, учиш олдидан мушак (ракета) двигатели ички қисмининг ишлашини зудлик билан текшириш зарур бўлиб қолди. Нима қилиш керак!

Ичкариға жимитдек келадиган, ўрмаловчи ва учувчи қоришмалар билан «тўйғизилган» назоратчи-темиртанлар киритилади. Намликни сезувчи датчикли электрон-механикавий чивинлар эса қайси экинларни сўғориш лозимлигини аниқлаш мақсадида далалар узра учиб юришади. Улар зарур бўлган тақдирда махсус қопқоққа [клапанга] қўниб, сўғориш қурилмаларини ишга туширишади. Бошоқлар орасида меҳнатсевар темиртан-қўнғизлар бегона ўтларни қолиб юришади... Хаёлотми! Сира ҳам бундай эмас, деб ҳисоблашади Массачусетс технологик олийгоҳининг [АҚШ] сунъий идрок тажрибахонаси ходимлари Флин ва Брукс. Улар ҳамкасабалари билан бирга кремнийдан инсон соч толасининг кўндаланг кесимиға жойлаштириш мумкин бўлган мослама яратишди. Шундай унсурлардан микротемиртанлар учун моторчалар йиғиш мўлжалланмоқда.

Тўпловчи Азим ЭРМАТОВ

Ашиер Навоий

Ғазаллар

Е раб, улус нихони эмастур нихон санга,
Не дей нихон ғамимни, эрур чун аён санга.

Кайси макон аро сени истайки, кавнда
Сенсиз эмас маконию йўқтур макон санга.

Амрингдин айру тилга такаллум чу йўк,
не айб,
Гар ҳамд айта олмаса бу безабон санга.

Эй кош, топса жону кўнгул онча қурбким,
Жонни кўнгул, кўнгулни фидо қилса жон
санга.

Зохир қилурда хожат эрур хазратингда тенг
Султони асру сойили бехонумон санга.

Изхори ажз этарда жанобингда бирдурур
Неши синук сингак била пили дамон санга.

Чун пашша ожиз ўлдики, юз менча қурби бор,
Хайхот, агар етарни мен этсам гумон санга.

Хак сирридин, Навоий, агар истасанг нишон,
Жаҳд айлагилки, колмасун аввал нишон санга.

Е раб, бу хаста улча таманно қилибдурур,
Чун бор аён санга, несин айлай баён санга?

* * *

Эй, нубувват хайлиға хотам бани Одам аро,
Гар алар хотам, сен ул отким, бўлур хотам
аро.

Юз эшинг туфроғиға сурта олганменму деб
Чарх касридин қуёш ҳар кун тушар олам аро.

Анжум ичра оразинг меърож шоми уйлаким,
Тушса дурри шабчароғи ҳар тараф шабнам аро.

Не учун киймиш каро ҳар ён солиб жайбиға
чок,
Фиркатингдин Каъба гар колмайдурур мотам
аро?

Соф кўнглида юзунг меҳрини гўё асрамиш,
Туш чоғи ҳар кун қуёш акси эмас Замзам аро.

Машъале бўлмиш малак илгида равзанг бошиға
Ой чароғи ҳар кеча бу нилгун торам аро.

Кум эмас Батҳодаким, меҳри жамолинг
хажридин
Зарра-зарра жисми бир-бирдин тўкулди ғам
аро.

Йўл эмас, Ясрибда йиртибтур юзин тирноғ ила
Мақдаминг то етмади ул водийи хуррам аро.

Итларинг маҳсусу маҳзундур Навоий, кошки,
Қирса бу маҳрум ҳам ул зумрайи маҳрам аро.

* * *

Чарх дард ахлиға ҳар дам ёғдурур гарди фирок,
Ўт равонрокким, хатарликдур баса бу эски ток.

Аждаредур ҳалка урган песа кавкаб холидин,
Жуз ажал захрини ком ондин топа олмас мазок.

Хазм этар фикрин ҳам этгил, фарз этай нонинг
учун

Қилди чарх анжумни дона, ою кунни ёрғучок.
Чарх бир уйдур, иши бўлмок онинг ҳар дам

нигун,
Тушмаган яхши иқомат мундок уйда иттифок.

Сунъи баҳридин хубобе англағил кўк гунбазин,
Сиймгун гунбаз деб ўлмас айламак они висок.

Истасанг беш кун фароғат, гарчи кобин умр
эрур,

Даҳр золин тўрт мазҳаб бирла қилғил уч талок.
Эл нифокин кўрмайин десанг, Навоий, фоний ўл.

Чунки сен чиксанг ародин, кимға қилғайлар
нифок!

* * *

Шукрлиллах, эй кўнгулким, рафъ ўлуб хижрон
туни,

Ул қуёш юзин кўрурмен тенгрининг қутлуғ
куни.

Оташин лаълинг анингдек ўртади оламниким,
Ҳар тараф бир ўт туташқон жондур онинг
учқуни.

Меҳрдин рухсора сорғорғон сойи саргаштамен,
Зарра саргардонлиғин афзун қилур меҳр
олтуни.

Бодадин тим-тим кизармиш орази, ваҳ-ваҳ,
кўрунғ.

Ким ажаб гуллар очибтур ул малоҳат гулбуни.
Шоми хижрон меҳнатин шарҳ айлай олмон

заъфдин.
Ул каро босқон кишидекким анинг чикмас уни.

Ахтаредур наҳс ушшоки бадахтар жониға,
Улки ҳар ён илтирар хижрон тунининг
шудруни.

Эй Навоий, демаким васлини туш кўрғай
кўзунғ,

Йиғламок бу эрса, туш кўрғай магар кўз
уйқуни?!

Қахрамон Ғофур ўғли

ШИФОБАХШ

нуқтамасир

(«Шарқ табobati» туркумидан иккинчи мақола)

Жаҳоннинг деярли барча мамлакатларида игна санчиб даволашнинг катта самараси тан олинган. Масалан, Хитойда ҳатто кўричак касаллигининг 93,4 фоизи шу усулда даволанади! Игна санчиш, айниқса, уйқусизликни даволашда кенг тусга кирди. Уйқусизликка эса ер юзи аҳолисининг бешдан бир қисми, яъни 800 миллионга яқин одам йўлиққан. Уларнинг кўпи фақат игна билангина шифо топадилар.

Маълум нуқталарни куйдириш усули ҳам жуда самаралидир. Бунинг учун офтобда қуритилган шувоқ баргларида сигарет тайёрланади. Сигарет ёндирилади ва чўғи белгиланган нуқта терисига 1,5—2 сантиметгача яқинлаштирилади. Агар бу тadbир тўғри амалга оширилса, ўша нуқтада дарров тўқизил доғ пайдо бўлади. Орадан 1—3 кун ўтгач, доғ қорақўтир ёки чандиққа айланади. Бундай куйдиришдан асосан ошқозон ва ичак яллиғланиши, оғриқли ҳайз кўриш, бўғим яллиғланиши, бел оғриғи, мадорсизлик ва бошқа касалликларга қарши, болаларда эса кечаси кўрпани ҳўллаб қўйиш, асабийлик, тутқаноқ ва кўрқоқлик хасталикларида фойдаланилади.

Шунингдек, турли хасталикларни даволашда терининг белгиланган нуқталари ва қисмларига маъдан (металл) гардиш, япрок, билагузуклар қўйиш ҳам яхши самара беради, улар мис, рух, латун, биринж, кумуш, магний, қалайи, хром, никел, титан, темир, алюмин, кўрғошин, молибден, селен ва германий бўлиши мумкин. Қўлланиладиган гардишлар энламаси 0,5—8 сантим, қалинлиги 1—3 миллиметр, билагузуклар узунлиги 15—20 ва эни 1 сантим бўлса kifoya.

Масалан, мис гардиш япроқлардан фойдаланилганда, у аввал оловда қиздирилиб, совутилади ва кумқоғоз билан тозаланади. Даволашга киришишдан олдин ҳар гал бу тadbир такрорланади. Улар терининг касаллик нуқталарига 6 соатдан 2 кунгача қўйилади. Гардишлар устидан дока ўралади ёки елимпарда (лейкопластир) ёпиштирилади. Гардишлар вақти-вақти билан бир неча соатга олинади ва остидаги тери илиқ сувда совунлаб ювилади. Даволаш дardга қараб 3 кундан 20 кунгача давом этади. Мис гардиш ва япроқчаларни олиш пайтида уларнинг териға қанчалик ботганига эътибор берилади. Агар у кам ботган ва тери туси ўзгармаган бўлса, муолажанинг самараси пастдир. Борди-ю, мис гардиш

чуқур ботиб, тери очяшил тусга кирса, даволаш яхши самара бераётган бўлади.

Баъзан бемор танасига ёпиштирилган гардиш бир неча соатдан сўнг бутунлай бошқа жойга сурилиб, териға маҳкам ёпишиб қолган бўлади. Бу инсон танасидаги биоқаҳрабо майдонлари билан боғлиқдир.

Даволашнинг яна бир тури цубо-муолажадир. Бунда белгиланган нуқтага асл пўлатдан куйилган энламаси 1 миллиметрли соққача айлантириб-айлантириб ботирилади ва 6×6 миллиметрли елимпарда билан ёпиштирилади. Муолажа касалликка қараб 3 кундан 15 кунгача давом этади.

Булардан ташқари қориқ (вакуум)-муолажа ҳам мавжуд. Бизда қориқ ўрниға 30—70 миллилитрли тиббиёт шишаларидан фойдаланилади. Мўғулистон, Хитой, Япония ва Қурияда эса катароқ шиша ва сопол идишлар ҳамда бамбукни қориқ сифатида қўллайдилар. Бу мамлакатларда қориқни сирғантириб уқалаш мушаклар яллиғланиши, ўпка шамоллаши, бронхит, бўғинлар ва умуртқа сыяги оғриғида асқотади.

Кўплаб касалликларни кўзга қараб ҳам аниқлаш мумкин. Бу усул бир неча минг йиллар муқаддам ҳам қўлланилган. Кичик Осиеда топилган тоштахталарға битилган кўз рангдор пардаси ва унинг инсон вужудига боғлиқлиги тасвири бунга гувоҳдир.

Миср ҳақимлари мамлакатни Тутанхамон (эрамиздан аввалги 1400—1392 йиллар) бошқарган пайтдаёқ кўз рангига қараб касалликни аниқлаш билан шуғулланганлар. Бу услубнинг аввали ҳукмдорнинг қоҳини Ел Аксга бориб тақалади. У узунлиги 50 ва эни 1,5 газлик иккита папирус қоғозга кўз рангдор пардасига қараб касалликни аниқлаш бўйича ёзган маълумотномалар Ғиза мақбарасидан топилган. Папирусдаги ёзувларда рух ва никел япроқларға махсус кумуш суюқлиги қопланиб, кўз рангдор пардаси суратини олиш мумкинлиги айтилади. Ел Акс бундай япроқларни кўзга 2 сантиметгача яқинлаштириб, 4 дақиқа тутиб турган, кейин аллақандай суюқлик суртган-да, кўзга тагин 30 лаҳза тутган. Япроққа кимёвий ишлов бергач, ранг кирган. Ел Акснинг рангли сурати сири очилмаган бўлса ҳам кўз ранги ёрқин тушган маъданлар ҳозиргача сақланган.

Кўз рангдор пардаси тури ва тузилиши киши-

даги тадқиқотларимизда эса Луизиана, Миннесота дорилфунунлари ва Краковдаги (Польша) ядро физикаси илмгоҳи билан ҳамкорлик қилмокдамиз...

Албатта, сиртдан қараганда барча ишларимиз кўнгилдагидек туюлиши мумкин. Аммо тўғриси айтганда, ўзимизга боғлиқ муаммолар борки, улар ҳақида тўхталмай иложи йўқ. Сийқаси чиқиб кетган эса-да, бари бир, яна бир бор қайтаришга тўғри келади: жуда кўп нарсаларни мутахассислар ҳал қилади. Бизда эса чет элга асперантурага ёки ишлашга юборадиган мутахассисларимизнинг ўзи бармоқ билан санарли. Мен сизга бир воқеани айтиш. Яқинда Греноблдан таклифнома келди. Улар одатдагидек барча харажатни тўлашга тайёрлар. Аммо бирорта муносиб номзод йўқ. Бемаъни вазият. Бу ёқда Олмондан ҳам шундай таклифнома келиб турибди... Ахир, у ёқларга борадиган мутахассис бирор чет тилидан ташқари компьютерда, ишлашни билиши, маданиятли, юксак савияли бўлиши лозим. Хорижда эса кутиб туришмайди. Бошқаларни чақиршади. Дейлик, хитойликлар билан ўрусияликлар «лаббай» деб жавоб беришга тайёр...

Мутахассис етишмаслигининг — табиийки, бу ўринда ҳақиқий, «пичокка илинадиган» мутахассислар ҳақида гап кетаяпти,— бевосита ва билвосита сабабларига келсак, эҳ-хе, улар шу қадар кўпки, бир суҳбат мобайнида санаб адоғига етиб бўлмайди. «Сирли олам» ойнамаси ўз саҳифаларидан фан вакилларига саҳифалар ажратаётган экан, мен фақат шуни таъкидлаб ўтмоқчийдимки, жумҳуриятимизда маърифий ишлар умуман йўлга қўйилмаган. Айниқса, кишлоқ ёшлари учун фаннинг сирли оламига қадам қўйиш имконияти йўқ даражада. Мактабда асос мустаҳкам бўлмагач эса, келин минг уринган билан бари бесамара бўлиб қолаверади, бир аммалда олий илмгоҳни битирган мутахассис ўргача савиядалигича қолаверади.

Яхшиям яқинда жумҳуриятимиз Вази́рлар Маҳкамасида илмий-техник ва бошқарувчи ходимларни тайёрлаш ишини мувофиқлаш кенгаши тузилди. Кенгаш миллий дастур қабул қилди. Мақсад: энг истеъдодли болаларни йиғиш, уларга зарур шарт-шароитлар яратиш ва улардан етуқ, ҳар томонлама камол топган мутахассисларни тайёрлаш. Бунинг учун алоҳида махсус мактаб ташкил этилди. Уни муваффақиятли битирганлар дорилфунунларга имтиҳонсиз қабул қилинадилар. Бир-икки йиллик сабоқдан сўнг уларнинг энг саралари чет элга ўқишга юборилади. Бу ишлар Улугбек жамғармаси идораси билан биргаликда бажарилаяпти. Мен ҳам ушбу ҳайъат аъзосиман. Ўтган йили хорижга 15 йигит-қизни жўнатдик, бу йил 100 кишини йўллаш мўжжалланмоқда...

— Очиғи, ҳозир қаёққа қараманг, ким билан гаплашманг муаммо устига муаммо... Мана, биз ҳам кўқдан ерга тушиб, кундалиқ ташвишлар издиҳомида қолдик... Мирзақодир ака, сиз бошқараётган жамоанинг бир ходими бас бойлашиб, ол тв ёқмасдан бир қозон ош пиширган экан.

Фикрингизни тушундим. Бу борада халқаро кўргазмалар ҳам ўтказилиб турилибди. Жумҳуриятимиз олимлари яратган шамсия кўринишидаги «ошхона ўчоғи» бир қозон овқатни учтўрт дақиқа ичида қайноқ ҳолга келтириши мумкин. Умуман, иссиқлик қувватини механик ҳаракатга айлантириб берадиган қурилмалар ҳам аллақачон яратилган. Фазода улкан қуёш манбан ўрнатиш, унда тўпланган қувватни Ернинг маълум нуқтасига йўллаш устида ҳам бутун дунё олимлари кизгин иш олиб боришмоқда. Энди мана бу далилга эътибор қилинг. Инсон учун бир йил мобайнида аскотадагидан кислотани битта аптоулов ўргача 850 чақирим юрганда «ютиб» йўқ қилади. Демак, бутун умид Қуёш қуввати билан ишлайдиган электромобилларда. Ҳозирча улар қучлантиришсиз 70-80 чақирим масофани босиб ўтишаяпти.

Биласизми, укажон, Қуёш мавзуси Қуёшнинг ўзи каби жуда улкан. Уни бир суҳбатда ифодалаб бериб бўлмайди, албатта. Биз эндигина Қуёшнинг ҳарорати «бағри»га кириб бораёпмиз. Чамаси, Инсон ва Қуёш яқинлашувининг янги эраси олдида тургандаймиз, таъбир жоиз бўлса, XXI асрдан бошлаб Қуёш эраси бошланади... Шу кунгача ўрганганларимизнинг ўзинек Инсон учун мислсиз имкониятлар яратиб берилиши мумкинлигига амин бўлаяпмиз. Инсоният Қуёшсиз яшай олмайди. Эҳтимол, вақти келиб, сайёрамиз атрофидаги махсус кўзулар ўрнатилару (ҳозир бунинг лойиҳаси тайёр), бани башар зулматини қувиб, мангу ёруғлик салтанатига қадам қўяр... Агар эътироз қилмасангиз, бугунги мусоҳабани улуг Қуёш ҳақидаги суҳбатларнинг дебочаси деб қабул қилсангиз-у, агар «Сирли олам» мушаррийларида шундай ният туғилса, гурунгимизни кейинроқ давом эттирсак.

— Маъхул, энди, Мирзақодир ака, мусоҳаба якунида бир савол бермоқчийдим. Кейинги йилларда ҳаётимизда руҳлар билан мулоқотда бўлувчилар, табиби ғайблар, фолбинлар, башоратчилар, ўзга сайёраликлар билан учрашганлар кўпайиб кетди. Бу ҳодисаларга сизнинг шахсий муносабатингизни билмоқчийдим.

— Афсуски, сиз айтган тарздаги ҳодисалар илмий томондан чуқур ўрганилмаган. Балки шунинг учундир, мен уларга ишонмайман. Бундай ҳодисаларнинг кўпайиб кетиши эса жамиятнинг касаллигини ифодалайди, халос. Масалан, ўз тарихимизнинг Абулфаййизхон даврини олайлик. Ўша вақтдаги тушқулик «Абулфайизнома»да ёзилган. У пайтда ҳам сеҳргарлар, фолбинлар кўпайиб кетган экан. Асримиз бошларида Ўрусияда ҳам шундай ҳол кечган. 30 йилларда халқимиз ёрқин келажакка ишониб каттик меҳнат қилганда эса бу ҳодисалар деярли бўлмаган. Ҳозирги кунда, назаримда, эртанги кунга ишонч йўқ. Ишончсизлик хасталикка эҳтиёж туғдиради...

— Мирзақодир ака. Суҳбатингиз учун раҳмат.

Суҳбатдош: Озод МҶМИН,
физика-математика
фанлари номзоди

Бошқа миллатларда бўлгани каби, туркларда ҳам дарахтни тангри ёхуд тангридан ажралиб чиққан бир парча деб ўйлаганлар кўп бўлган.

Олтой турклари қайин дарахтига топинардилар. Қайин дарахтини бошқа дарахтлардан илоҳийроқ деб қабул қилганлар ва унга қурбонликлар келтирганлар.

Шомонлар хасталарга шифо бериш учун ҳаракат қиларкан, ёнларида қайин дарахти ҳам бўларди. Шомонларга кўра, қайин дарахти буюк тангри Улген томонидан тангрича Умойга кўкдан юборилгани учун диний маросимларда унга кўп аҳамият бериларди.

Обокон турклари ҳам тўрт муқаддас қайин дарахтининг ёнида диний маросимларини адо этишарди. Бу маросимлар ўтказиладиган пайтда бир тепага чиқишар, илдизлари бутун ҳолда ердан қазиб олинган қайин дарахтини маросим ўтказиладиган жойга экишар, жонлик сўйилгандан кейин қайин дарахтининг атрофида уч марта айланишар, қурбонлик этларини оловга тоблашарди.

Шомонлар дуоларида қайин дарахти шарафига: «Олтин япрокли, етмиш япрокли муборак қайин дарахти!» каби таъбирларни ишлатардилар.

Бир эътиқодга кўра эса, қайин дарахтининг олтмишта илдизи бўларкан...

Қайрағоч ва сарв дарахтлари ҳам туркларда муқаддас ҳисобланарди. Олтой туркларининг ақидасига қараганда, фазовий оламнинг яратилиши маҳалида Қора Хон ўзи бунёд этган оролига тўққиз шохли қайрағоч дарахтини ўтказганди. Бу — дунёдаги илк қайрағоч бўлиб, у тангрини тамсил этарди. Қирғизлар оқ теракни, ёқутлар ва ўстиёқлар эса қора қайрағочни муқаддас, деб билардилар. Хотинлар сарв шохларидан олов ёқар, ёмон руҳларни ҳайдаш ниятида хоналарни тутатиб чиқардилар.

Дарахтларнинг бошқа хусусиятлари ва сифатлари ҳам бор эди: «Гаплашаётган дарахтлар», «Кўрикловчи дарахтлар», «Шайтон дарахтлар», «Уйланиш дарахтлари», «Туғилиш дарахтлари», «Улим дарахтлари» каби...

Ўғуз Хон бир қуни овга кетаётганда, бир кўл ўртасидаги дарахт тагида ёлғиз киз ўтирганини кўриб, уни ўзи билан олиб кетди.

Хулин тоғининг тепасида ҳам икки дарахт ўсган бўлиб, уларга нур инган, шундан кейин таналари шишиб кетиб, бундан беш бола туғилган эди, улардан энг кичиги эса Бугу Текин.

Ту-кюлар қавмидан бўлмиш Тотулуша ўлгандан кейин, ўғиллари орасидан бировини оталарининг ўрнига сайлаш пайтида бир дарахт тагида тўпландилар. Улардан дарахтга энг кўп чиқадигани сайланиши керак эди, албатта. Буларнинг энг кичиги Оссано дарахтга ҳаммадан кўп чиққани учун сайланади ва О-Хиян-Ша номини олади.

Бошқа миллатларда хурмо, зайтун, дафна ва уд каби дарахтларнинг илоҳийлаштирилганини кўрамыз. Кейинчалик улар диний аъёналар таъсирида турклар орасида ҳам бирмунча ўрин олгандир. (Дарахтларнинг катталиги қудратни ифода этиши турк асотирларида учраса ҳам, Скандинав мифологиясидаги илдизлари ернинг энг чуқур нуқтасида, шохлари эса кўкларнинг энг юқсак табақасида бўлган «Хифдрасил» деган дарахт сингари ошқоча муболағига биздаги асотирларга дуч келинмаганидай, хиндларнинг «Осхвотҳо» деган жаҳаннамида бўлувчи оташ дарахти каби-лар ҳам қузатилмади).

Дарахтлари тўп-тўп бўлиб ўсадиган ўрмонлар борасида ҳам афсоналар бор: «Ўтуғен» ва «Қодиргон» ўрмонлари шулар сирасига киради. Ўрхун обидаларида ҳам илк турклар шу ерда кўним топишгани битилган. Чиндилар бу ўрмонлардан туркларни маҳрум этишга кўп уринишган. «Ўтуғен» ўрмонида бўлиб ўтган можаролару жангларга доир талайгина қаҳрамонлик ҳикоялари ҳам тарқалган. Ўтуғен ўрмонлари эса Ўрхун дарёси билан Шаланго дарёси орасида жойлашган дид.

Олтойлиларнинг яратилишга дахлдор афсоналарида ўрмонларни шайтонлар бино қилганлар.

Чингиз ўз калимасида «Онамиз Ўтуғен» деса ҳамки, бу «Ўтуғен» сўзи орқали жойни эгаллаш маъносини назарда тутмоқчи бўлганди.

Или ва Будун ўрмонлари ҳам туркларнинг илк муқаддас ватанлари саналади.

Хититларнинг «Азан-ин-пи» деб аталадиган мева сайли ўрмонда ўтказилар, ўшинда тангрининг ҳайкали ўрмонга олиб келтириларди. Ҳайкални кўтарган тўда «Торнуй» топиноғи яқинига келгунча, энг катта кохин уни кутиб турар эди.

IX

ТУРКЛАРДА ДИН

Турклар ягона тангрили бир динни қабул қилганларига қадар тотемийлик, анимийлик ва натурийлик каби пайғамбарни бўлмаган ибтидоий динларга инонганлар: ҳайвон ва ўсимликларга берилган илоҳий қиймат, инсон руҳининг буюк борликларга, буюк ходисаларга кўрсатган ҳурмат ва ҳайратлари ишончга кўшилиб, туркларнинг ботиний оламларида ҳукм сура бошлаган.

Ўз йилларча турк қавмлари орасида ҳукм сурган шомонийлик эса анимийлик ва натурийлик асосида камол топган; диндан кўра бир мазҳаб суратида мавжуд бўлган дид.

Буддавийлик, монийлик, таойлик ва ламойлик каби китоби ва асосчилари бўлган динлар ва мазҳабларга келсак, булар ҳам турли сабаб ва воқеалар муносабати ила бегона миллатлар таъсирида турклар орасига ёйилиб кетган. Лекин бир гуруҳ хорижий динларнинг ёйилишида турк ишончлари ва шомонийларнинг турткисини ҳам кўриш мумкин.

Турк космогонияси заминнинг яралишидан муқаддам мавжуд бўлиб, дунёни қоплаб олган эди. (Турк космогонияси доирасидаги сув тасвири Брахма динининг асосий китоби бўлмиш Ведаларнинг Риг-Веда бўлимида).

Ўрта Осиё қадимги туркларнинг оловга кўрсатган теран ҳурматлари ҳам, аслида Зардушт томонидан асос солинган маздакийликнинг тамалидан ўрин олган бўлиб қаёқетир.

Шунга кўра, туркларнинг дини: тотемийлик, анимийлик ва натурийлик каби политеист ва ёхуд маздакийлик, монийлик ва шомонийлик каби дуалист динлардир. Политеист динларда кўп тангрилар, дуалист динларда эса бир-бирига қорришган ва бир-бирига зид икки қувват ёки тангри қарор топган.

Дуалист динлардан бўлмиш маздакийликка кўра, яхшилик, тисоли Хурмуз билан ёмонлик тисоли Аҳримон бордирки, Хурмуз ягона тангри саналган Охура маздани ҳам тамсил этади. Монийликда эса, Нурни тамсил этган тангри билан қоронғуликни тамсил этган шайтон бўлгани каби, коинотда яна яхшилик ва ёмонлик мавжуддир. Булар ҳам ҳар бир замонда ўзаро қурашга шайдилрлар. Хар бир нарса буларнинг тўқнашуви туйфайли хал бўлади.

Шомонийлик ақидасига кўра кўк ва яхшилик тангриси Улген билан ерости ва ёмонлик тангриси Эрлик Хон бир-бирларига рақибдилрлар. Бунда ҳам илк тангри бўлмиш Қора Хон Улген билан тамсил этилаётир.

Туркларнинг бу қадар турлича динларга амал қилишларига: тарқалиш, ҳукумат қуриш, қулаш, кўчиш каби ижтимоий ходисалар ва бир-бирига ўзаро аралашиб кетишлар ҳамда Чин, Хинд ва Эрон каби диний маданиятлари кучли кўшнилари билан бўлган муносабатлар, алоқалар сабабдилр.

Аммо ана шундай ижтимоий ўзгаришлар шу қадар кўп бўлганки, динларнинг туркий элатлар орасида ёйилган жиҳатларини бир-бирдан ўзаро ажратиб кўрсатиш имкондан ташқари ҳолдир. Фақат бу ерда шуни айтиш мумкинки, турклар, айниқса, олтойлилар, ёкутлар ва чувашларнинг бир қисми жуда узок йиллар анимчи ва шомончилар бўлиб қолгандилрлар.

Еттинчи асрдан кейин эса баъзи жойларда шомонлик заифлашиб, ўрнини буддавийликка бўша-тиб берган.

Ту-қюлар олдинлари шомончи, кейинчалик буддавий бўлганлар, аммо бу диннинг ҳам жанговорлик қуввати турғунликка дучор бўлгани туйфайли кўп ўтмай у эътибордан тушиб қолган.

Қўқтурклар ҳам VI асрда буддавийликка боғланганлар. Билга Қоон ҳам бу динни қабул этган, императорликнинг инкирозига қадар ана шу узвий боғлиқлик давом этган.

Фақат бу динни бор-йўғи бир неча шахарлик ҳокон ва унинг атрофида тўпланганларгина қабул қилганди. Қолганлари эса шомончи эдилар.

Мўғуллар эса даставвал шомончи бўлганлар, кейин-кейин буддавийликни қабул этганлар. Чингиз сулоласидан бўлмиш Кубилой ҳам ўтакетган буддавий эди.

Буддавийлик Бухорога ҳам ёйилган эди, ислом у ердан бу динни сидириб ташлади.

Уйғурлар турли динларга кирган, авваллари шомончи бўлишган, кейинрўк уларнинг орасида бошқа динлар ҳам ёйилган. Уйғурлар ва улардан тарқалган бир насл — йўғурлар Тибет орқали ломонийликни ҳам қабул этганлар, фардан Туркистон орқали келган монийликни ҳам ўзларига сингдирганлар ва 762 йили уйғур ҳукмдори Буғу Текин, монийликни расмий дин, деб эълон қилган. IX асрда шомончи кирғизлар, уйғурларга ҳокимлик қила бошлагач, монийликни ҳам Туркистоннинг чеккаларига қадар сиқиб чиқардилар. Бу пайтларда буддавийлик ҳам уйғурлар орасида ёйилган эди. Хатто уйғурлар орасида натурийлик ҳам бир замонлар ўрин олган эди.

Кейин-кейин анимийликка ва натурийликка, хар нарсаннинг бирор руҳи ташишига, фазовий борликлар ва қувватларнинг бирон бир тангри бўлганликларига ишонганлар.

Сумерлар ўлимни табиий бир якун сифатида қабул этардилар: бир одам ўлганда, бадани ер остига, руҳи эса юксак оламларга учарди. Шундай қилиб ерости олами фонийларнинг, кўқлар олами эса тангрилар ва руҳларнинг истикомат жойлари саналарди. Тангрилар ўлимни яратилганларга берган, боқийликни эса ўзлари эгаллаб олгандилар.

Уларнинг наздида хар нарса борки, дунёда мавжуддир. Гуноҳларнинг ҳам жазоси дунёда тортилади, яхшиликларнинг ҳам муқофоти яна дунёда берилади. Шунинг учун ҳам сумерлар фақат умрларининг узун бўлишини тилар, шу икки кунлик дунёда роҳат-фароғатда яшаб қолиш учун тангриларга дуо ўқишар, қурбонликка жонлик сўйишарди.

ДАВОМИ БОР

Озод Мўмин-Мирзақодир Фуломов:

«КУЁШГА ЯҚИНЛАШАЁТ- ГАН ИНСОН»

Табиат нақадар доно!..

Қамина, ҳар қалай фан оламига мансуб бўлганимданми, минглаб рисолаларда, такомилга етказилиб исботланган ҳақиқатни, яъни Куёш бор-йўғи сайёрамизга энг яқин жойлашган оддий сариқ юлдузгина эканини ақлим билан тўла эътироф этиб турсам-да (Ердан Куёшгача бўлган масофа «атиғи» 149,6 милён қақирим бўлгани ҳолда, ундан кейинги юлдузгача бўлган оралик бундан 30 минг мартта катта; Куёш нури Ерга саккиз дақиқада етиб келса, кейинги юлдузнинг нури 4,3 йилда), баъзида кўнгил кўзи билан қарашга уриниб, у юлдузнинг чиндан-да, Очун ва тирикликнинг энаси эканини туяман-у, ҳайратга тушаман.

Ўзингиз тасаввур этишга уриниб кўринг: Куёшдан таралаётган ёғдунинг икки милёндан бир қисми (!) етиб келаётгани учуноқ она — Еримизда Ҳаёт деб аталмиш буюк неғмат мавжуд. Бироқ бу ҳали ҳаммаси эмас. Зотан, аслини олганда, академик Климент Аркадьевич Тимирязев жуда тоғиб айтганидай, бир пайтлар Куёшдан нур эмиб унган ўсимлик қолдиқларидан пайдо бўлган барча қувват манбалари — тошкўмир, нефть, «консерваланган Куёш нурлари-да»! Заҳматкаш Куёшимиз бизга шу қувват манбаларини яратиш учун Ерга йўллаётган нурларининг деярли 99,9 фозини сарфлайди.

Аждодларимиз Куёшга бежиз сиғинишмаган. Қадимий Мисрда тошга ййилган тасвирларда бир манзарага тез-тез дуч келиш мумкин эди: Куёш ўсимлигу одамларни ўз нурлари-қўлчалари билан силаб-сийпаламоқда. Эрамингача XV асрда яшаган фиръавн Аменхотеп III нинг тош санамини эса уфқда Куёшнинг илк нурлари кўриниши биланоқ чилтор торлари чертилгандай майин мусиқа чала бошларкан. (Албатта, бу ўринда илмий изоҳдан, яъни санам бағридаги ййиқларда қолган ҳаво Куёш тафти тавсирида кенгайиб, махсус тешикчалардан овоз чиқариб ўтишини батафсил тушунтириб ўтириш ортиқча, бу ерда энг муҳими боболаримизнинг Куёшга муҳаббати, эътироми, эътиқоди).

Олимлар юлдузлараро чанг зарралари ва газларнинг ўзаро узоқ муддат тортилишидан шаршаклидаги юлдуз — Куёш пайдо бўлган деб тахмин қилишади. Деярли беш миллиард йилдан

...Ахир, бутун Очуннинг энаси — Куёш ҳам олов-ку! ...Олов... касал рухларни даволагувчи муқаддас нурдир. Алишер ИБОДИНОВ. «Куёш ҳам олов»

буён Куёш бағрида узлуксиз термоядро жараёни юз бермоқда — водород ядроси ёниб гелий ядросига айланмоқда. Унинг марказида ҳарорат 14 милён даражага етса, чеккаларида бу миқдор «жуда ҳам кичик» — олти минг даража атрофида (чўяннинг бир ярим минг даражага эришини эсланг). Ҳар сонияда бағрида 600 милён тонна водородия ёнса-да, Еримиздан 330 минг катта бўлган Куёшнинг вазни айтарли ўзгармаяпти.

Яна бир мулоҳаза. Кейинги пайтларда НУЖлар тўғрисида кўплаб мақолалар эълон қилинмоқда. Албатта, ҳар бир ҳодисани изчил текшириб чиқмасдан бирон хулоса чиқариш қийин. Шундай бўлса-да, бу ҳодисаларни ўрганаётганда, таъбир жоиз бўлса, Бобо Куёшнинг баъзи бир «ҳазил»ларини ҳам эътирофдан соқит қилмаслик лозим. Масалан, 1960 йилнинг 12 ноябрида Куёшда юз берган ёрқин чақнаш (Куёш доғларининг оҳанрабо майдонида содир бўлувчи ўзгаришлар билан боғлиқ ҳодиса) кечгач, олти соатдан сўнг энламаси (диаметри) 16 милён қақиримли Куёш водороди булути ер билан тўқнашади. Ўзи енгилгина бўлган водород газини сайёрамизда жуда кўп чалкашларни келтириб чиқарди: бир неча соат мобайнида радиоалоқа ишламади, учувчилар қўналгалар билан алоқага чиқолмай қолдилар, қибланома (компас) миллари айланаверди, қутб ёғдуларини фақат шимолда эмас, марказий минтақаларда ҳам кўришди...

Минг шукрки, серқуёш йлқада яшаймиз. Оз эмас, бир йилнинг нақ 280 кунни жумҳуриятимизда қуёшли бўлади. Балки шу сабабдир, яқинда марказий матбуотда беларуссиялик олимларнинг Куёш қувватидан турмушда кенг фойдаланаётгани ҳақидаги анчайин тўлиб-тошиб ёзилган мақоласини ўқиб қолдим-у, бу соҳада жумҳуриятимизда қандай ишлар олиб борилаётганига қизиқдим. Шу мақсадда физика-математика фанлари доктори, «Физика-Куёш» илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директори Мирзақодир ФУЛОМОВ билан суҳбатлашдим.

— Хурматли Мирзақодир ака, бундан икки йил бурун «Физика-Қуёш» илмий ишлаб чиқариш жамоаси кўп номзодлик асосида сизни Бош директор этиб сайлади. Ана шу бирлашмангиз хусусида муштарийларимизга маълумот бериб ўтсангиз.

— Бирлашмамызда турли соҳалар бўйича амалий ва кенг қўламли назарий тадқиқотлар олиб борилаётир. Амалий фаолиятимиз жумҳуриятимиздаги баъзи бир иктисодий тугунларни ечиб беришга хизмат қилса, асосий тадқиқотларимиз фанимизнинг тараққиёти учун зарур. Умуман, бу соҳадаги фаолиятимиз чет эл олимларининг эътиборини ўзига жалб қилган. Очигини айтганда, улар аввалига ўзбек қуёшшунослиги бўйича маълумотга эга эмас эканлар, афтдан, бизни фақат дехқончиликка ўралашиб қолишган, деб ўйлашган. Сизга кизик бир воқеани айтиб берай. Биз бир муддат муқаддам Англияда босиладиган илмий мажаллалардан бирига тадқиқотларимиз ҳақида мақола юборгандик. Мақолани нашрга тайёрлаган таҳририят эса хомаки саҳифалар (корректур)ни... Ҳиндистонга жўнатибди! Хуллас, мақола ярим дунёни айланиб, охири ўзимга этиб келди.

Бизнинг амалий ишларимиз жумҳуриятимизда мавжуд энергетика муаммосини ечишга ярашар қаратилган...

— Мирзақодир ака, шу ўринда бир савол туғилди, эҳтимол, бу ҳозирча биз учун соф назарияга тааллуқлидир. Умуман олганда, жумҳуриятимизда энергетика танқислиги бор дейиш — сув бўйида туриб «чанқадим» дейиш билан баробар эмасми? Энди мана шу шахсий фикримни исботлашга уриниб кўрай. Маълумки, Қуёш нури бизга текинга тушади. Қуёш қувват манбаларини яратишда энг асосий унсур бўлган кремний эса шундоқкина оёғимиз остида хор бўлиб ётибди — оддий кум кремний ва кислороддан ташкил топган. Агар мен инсон ҳаёти ва экология учун гоётда хавфли АЭСу ГРЭСлар ўрнига эрта-индин кум барханлари қувват манбаи бўлиб хизмат қилади десам, сиз буни фантаст-ёзувчининг ҳаёлига йўймасиз?

— Сиз айтган каби, кум барханлари — қувват манбаларига айланганига шубҳам йўқ. Бироқ бу эрта ё индин битадиган иш эмас. Таассуфки, ҳозирча Қуёш қуввати турмушимизда шу бугунги кунда ишлатаётган барқ қувватига нисбатан қимматга тушмоқда. (Масалан, АҚШ ҳукумати Ер сунъий йўлдошларига ўрнатиладиган Қуёш манбалари (батареялари)нинг бир квадрат метрга 15—20 минг доллар тўлайди). Бунинг асосий сабаби кум таркибидаги кремний ярим ўтказгичга айлангунга қадар жуда узок ва мураккаб технологик жараёни босиб ўтади.

Энергетика масаласи, яна эслатиб ўтай, бугунги кунда жуда катта муаммо бўлиб турибди. Биласиз, бизда нефть йўқ ҳисобиди, газимиз эса Оврупога оқмоқда. Ҳозирги кунда ишлатилаётган қувватимизга қадар марказдан тақсимлаб берилади. Бу аҳволни кескин ўзгартириш лозим. Яъни ҳар бир яшаш жойларида — кишлоқларда, фермаларда, яйловларда мустақил қувват қурилмалари бўлиши керак. Ҳисоб-китобларнинг кўрсатишича, бундай мустақил қурилмалар сим тортиб боришга нисбатан арзонга тушаркан. Биз бир қатор гелиотехник қурилмаларни яратаетирмиз. Бироқ бир қатор қийинчиликлар бор. Мисол учун энг муҳим нараса — мис йўқ. У ўзи шундоқ ёнгинамызда, Олмаликда казиб олинади, лекин уни олиш жуда мушкул йомуш. Шу бос, йўқни йўндириб ишлашга мажбур бўлаёпмиз. Зеро, фан ҳеч қачон якка холда ривожланмайди.

— Бир неча йил илгари Паркентда дунёда ягона «Қуёш» мажмуи ишга туширилди. Бу жаб-

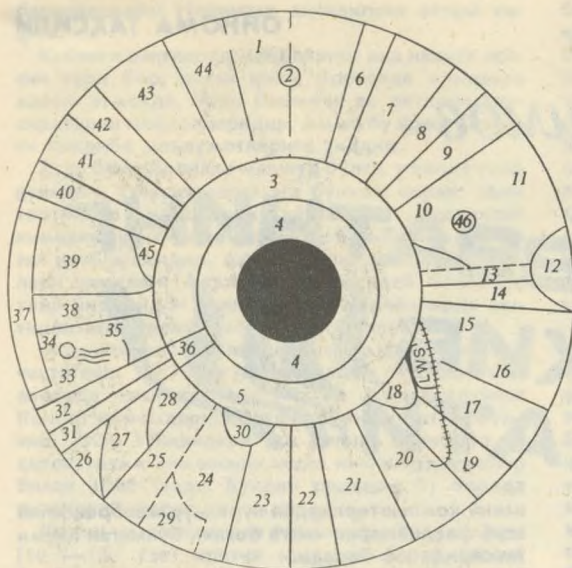
ҳа қурилишини уюштириш ва ниҳоясига етказиш осон бўлмаганига ўзим гувоҳман. Чунки, биларсиз, мен ўша пайтлари шу бирлашмада хизмат қилардим. Ҳозирги кунларда «Қуёш»да аҳвол қандай?

— Очигини айтганда, шу бугунги кунда замонавий фанга қўйилаётган талаблардан бири — эҳтиёжни қондирадиган, арзон ва сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришга қўмақлашув бўлиб қолди. Фанимиз етмиш йилдан ортықроқ давр мобайнида давлатга боқиманда бўлиб келган бўлса, энди давр ўзгарди. Биз фақат ўзимизга суянишимиз лозимлигини олимларимизнинг руҳиятига сингдиришимиз зарур.

Энди «Қуёшга келсак, бевосита унинг хизматидан фойдаланувчи тўртта кичик ташкилот туздик. Турли ташкилотлар кўмағида бунёд этилган бу ташкилотларимиз бир милён сўмлик маҳсулот беради. Демак, амалий ишлар учун зарур маблағни ўзимиз ишлаб топган бўламиз. Ташбех жонз бўлса, биз яратаётган «қуёш неъматлари» яъни сопол идишлар, шунингдек тиббиётда, қишлоқ хўжалигида жуда зарур бўлган баъзи қурилмаларнинг бозори чакқон.

Ҳозир қобикка ўралиб яшайдиган давр эмас. Биз ҳам чет элдаги турли илмгоҳлар билан яқиндан алоқа ўрнатмоқдамиз, жумладан, яқиндагина Ҳиндистон билан шу соҳада келишувга қўл қўйдик. Мактабини деб ўйламанг-у, биз яратган Қуёш қуввати таъсирида ишловчи сувсўргич (насос) хорижда ҳам қўлма-қўл бўлиб кетишига ишончим комил. Шу кунларда «Қуёш»да хиндлар билан ҳамкорликда тажрибахона (лаборатория) ташкил этаёلمиз. Ўз навбатида мутахассисларимиз Ҳиндистонда қад ростлаётган бизниқига ўхшаш мажмуа қурилишида фол иштирок этадилар. — Чет эл илмий даргоҳлари билан алоқалар ҳақида сўзлаб берсангиз.

Бизнинг ишларимиз CERN, яъни «Оврупонинг ядровий тадқиқотлар маркази» билан ҳамкорликда олиб борилади. Бу марказ Швейцариянинг Женева шаҳрида жойлашган. Бундан ташқари Америкодаги Э. Ферми номи миллий тезлаткич (Батавия) ва Брукхевен миллий тажрибахоналарида ҳам тадқиқотлар олиб бораёпмиз. Бу тадқиқотларда Олмониянинг Марбург шаҳри олимлари, АҚШдаги Лоуренс номи Беркли тажрибахонаси, шунингдек, Ҳиндистон ва Хитой олимлари иштирок этадилар. Баъзи йўналишлар-

1, 44 — бош мия; 2 — мия (гипофиз) беги; 3 — йўғон ичак; 4 — ошқозон; 5 — ошқозон ости беги; 6 — чакка; 7 — пешона; 8 — кўз; 9 — бурун; 10 — кекирдик (трахея); 11 — оғиз бўшлиғи; томок; 12 — қалқонсимон без; 13 — кизилўнғач; 14 — курак; 15 — орка мускуллар; 16, 32 — кўкрак кафаси билан қорин бўшлиғи ўртасидаги мушак парда (диафрагма); 17 — қорин мускуллари; 18 — эркақлар жинсий аъзосининг ток беги; 19 — ковуқ; 20 — сийдик йўли; 21 — буйрак, жинсий аъзолар; 22 — оёқ; 23 — чов; 24 — тухумдон, мояк; 25 — қўймуч толалари (нерви); 26 — жигар, ўт копи; 27 — ўт ишлаб чиқариш мажмуаси; 28 — ўт копи; 29 — қорин пардаси; 30 — кўричак; 31 — қўл; 33 — оралик парда (плевра); 34 — коворға; 35 — кўкрак безлари; 36 — меъданинг чиқиш қисми; 37 — энса безлари; 38 — кекирдик шахобчалари (бронхлар); 39 — ўпка; 40 — ўмов суяги; 41 — энса; 42 — қулок; 43 — мияча;

лардаги тўғма хусусиятлардан дарак беради. Унга қараб қанчалик узоқ умр кўришини билиш мумкин. Яқинда олимлар одам кўзининг ранги қандай пайдо бўлишини аниқладилар. Айрим муаллифларнинг маълумотларига биноан, бир хил миқдордаги ёруғлик очранг кўзли кишилар катта мияси ўзагида қора кўзликларни кига нисбатан кўпроқ фаоллик кўзгаркан. Бундан ташқари, ҳатто туш кўриш муддати, тури ҳам кўз рангига боғлиқ экан. Ана шу ҳодисани очранг кўз қорачиғининг қора кўзникига нисбатан кенгроқлиги билан изоҳлаш мумкин. Яъни очрангли кўзнинг ёруғдан ҳимояланиш воситаси кучсиз, қора кўзники аксинча. Шунинг учун шимолий мамлакатларда яшовчи одамларники ҳаворанг, жанубдагиларники — жигарранг, экватордагиларники эса тимқора. Мовий кўзликлар булутли, салқин, қора кўзликлар ёрқин қуёшли ҳавода ўзларини яхши ҳис қиладилар. Турли минтақаларда яшовчи одамларнинг териси, сочи, кўзи минг йиллар мобайнида ниҳоятда мураккаб қонунлар асосида шаклланган. Тўғри, Сибирдаги

чукча, эскимос, ненецларнинг кўзлари ҳам қора. Лекин бу фикримизни тасдиқлайди, холос. Чунки Субарктика шароитидаги доимий қор қуёш нурунинг 95 фоизини акс эттирадики, мовий кўзли одам махсус кўзойнак тақмаса кўр бўлиб қолиши мумкин. Шимолдан Жанубга келган одам асабийлик, сиқилиш, қон босимининг ошиши ва бошқа хасталикларга дучор бўлади. Аксинча, Жанубдан Шимолга борган одам ҳолсизланади, кайфияти тушади...

А. Маубах кулранг ва яшил-жигарранг кўзли одамлар нисбатан кўпроқ саратон (рак) касалига чалинади, деб ҳисоблайди. Лекин қайта-қайта ўтказилган текширувлар бу фикрни тасдиқламади.

Кўпчилик тадқиқотчилар соғлом кишиларда, айниқса, ёшликларида кўз рангдор, тоза ва тиниқ бўлади, деб таъкидладилар. Бу, табиий, албатта... Касал кишилар ва кексаларда кўз рангдор пардаси хиралашади, турли доғ-дуғлар кўпаяди. Бу доғ-дуғлар касаллик аломатларидир.

Пулат Ҳакимов

БИОҚУВВАТНИНГ АЖИБ ХИСЛАТИ

Кейинги йилларда биоқувват билан даволаш усули оммалашиб бормоқда. Бу муолажа усули ҳайратланарли натижалар ҳам беради. Шифо топиши қийин ёҳуд ўлимга маҳкум деб ҳисобланган беморлар ҳам биоқувват таъсирида баъзида даво топишади. Албатта, бу даволашнинг табиати қандай, деган савол туғилади. Айтиш мумкинки, ҳозирча бу муаммо тўғрисидаги фикрлар тажрибада тасдиқланиши ва назарий асосланиши зарур бўлган фараз тарзидаги ҳулосалардир.

Ҳўш, биоқувват деганда нима тушунилади? Фандаги ҳулосаларга қараганда ўсимликлар, ҳайвонлар ва одамларда биомайдон мавжуд. Бу майдон ғаройиб хусусиятларга эга. У ниҳоятда шахсий [индивидуал]дир, яъни ҳар бир ўсимлик, мавжудот, ҳайвон ва одамнинг ўзига хос биомайдони бор. Бу биомайдоннинг тарқалиши тезлиги ҳар хил бўлиб, куч чизиқларининг тузилиши ўзгарувчандир.

Қизиғи шундаки, биомайдоннинг мавжудлиги тўғрисида энг қадимги дин ва фанларда ҳам эслаб ўтилган. Масалан, ибтидий одамлар дарахтлар, ҳайвонлар ва ҳатто жисмларда ҳам «руҳ» — илоҳий моҳият (субстанция) борлигига ҳамда тириклар моддий жиҳатдан ўлганларидан кейин ҳам уларнинг руҳи абадий яшаб қолишига ишонишган. Бошқача айтганда, биомайдон барқарор хусусиятга эга ва у мураккаб тузилган ҳамда ўзиде жонзотлару одамлар тузлишидаги барча сифатий ва миқдорий ахборларни акс эттиради, деб тахмин қилинади.

Қадимги Хитойда биомайдон хусусиятлари Ци-Гун таълимоти асосларида қизиқарли таърифланади. Бу таълимотга кўра, инсон танасида бирор қувват айланиб юради. Бу қувват Ер, Қуёш, Коинот қувватлари билан ўзаро таъсирлашади ва танадаги жисмоний ўзгариш жараёнларини тартибга солиб туради ҳамда одамларнинг руҳий ҳолатига таъсир этади. Ци қуввати икки хусусиятга эга. Улар Янь ва Инь деб аталган. Янь — жараёни кўзғатувчи, Инь эса барқарорлаштирувчи. Ци қуввати бу икки ҳолатнинг ўзаро эъдиияли таъсирлари ва атроф-муҳит таъсирида инсон танасининг бутунлай соғлом ҳолатини ифодалайди. Қаранг, бу ҳол қон, лимфа томирлари ва мускуллар фаолиятини бошқариб турадиган асаб тоалари вазифасига ўхшайди, яъни бунда Яъни асаб мажмуаси [системаси]нинг симпатик, Инни эса парасимпатик қисмига таққослаш мумкин. Шундай эмасми! Одам танасининг бирор қисмидан бирига таъсир этиш йўли билан унинг фаолиятини яхшилаш мумкин. Уэ-ўзини бошқариш эса, ҳатто энг содда ҳайвонларда ҳам, замо-

навий компьютерлардан кўра мураккаброқ олий асаб фаолиятининг онга боғлиқ бўлмаган қисми таъсирида юз беради.

Шифокор Кашпировский айтганидек, «инсон хаста аъзосининг ўзи соғайиш йўлини қидиради», у эса «онга боғлиқ бўлмаган бошқаришнинг ички имкониятларини фаоллаштиради», холос. Демак, биомайдон йўллари одам руҳияти вазифасининг онга боғлиқ бўлмаган фаолияти даражасидадир. Фараз қилиш мумкинки, бунда мослаштирувчи биокимёвий асосга, яъни марказий асаб ва эндокрин мажмуаларга, буйрак усти безига ва қалқонсимон безга, тананинг барча фаолиятига таъсир этилади.

Энди яна бир савол туғилади. Бу қувват тананинг қаерида ҳосил бўлади! Ци-Гун фикрига кўра, бу қувват ўпкада юзага келади. Ҳинд жўғи [йог]лари таълимотида нафас олишни ўзгартириш билан руҳий қувватни фаоллаштириш мумкинлиги кўрсатилиб ўтиш мумкин. Буни замонавий фан нуқтаи назаридан ўч хил йўналишда изоҳлаш мумкин.

Биринчидан, махсус нафас олиш йўли билан қонда карбонат ангидрид оширилади ва бунда кишининг умумий аҳволи яхшиланиб, кайфиятнинг кўтарилиш ҳолати вужудга келади. Ана шу маълум улшудаги карбонат ангидрид эса киши руҳияти имкониятларини кескин оширади.

Иккинчидан, ўпкадаги ковакча [альвеола]лар қон томирлари билан ўралган, яъни асаб мажмуасига боғланган сезгир тола-тўқима [симпатик ва парасимпатик нерв]ларга бой бўлиб, нафас олишни ўзгартириш орқали маълум қон томирча [нerv]ларга таъсир этиш мумкин. Масалан, чуқур нафас олиб, нафас чиқариш сезувчи қон томирчаларини фаоллаштиради, бу ўз навбатида руҳиятнинг кўзғолишига олиб келади.

Учинчидан, ўпкада кўп миқдорда хромафин тўқималари бўлиб, бу тўқималар юқори физиологик фаолликка эга ва руҳга таъсир этувчи биогенамин моддаларини ишлаб чиқаради. Қизиқарли саволлардан яна бири «Биомайдоннинг табиати қандай!» деган саволдир. Ҳозирги вақтда физик майдоннинг тўртта асосий тури борлиги тасдиқланган. Улар барк-оҳанрабо [электромагнит] майдони, торттишиш майдони, кучли ва кучсиз таъсир майдонлари, деб аталади. Охириги иккита майдон атом ядроси ичиде амал қилгани учун биомайдон фаолиятида аҳамиятсиз саналади.

Тортишиш майдони жуда кучсиз ва у фақат билвосита аҳамиятга эга бўлиши мумкин. Барк-оҳанрабо майдони эса ўта физиологик майдондир, бунда иссиқлик нурланиши — инфрақизил

барқоҳанрабо тўлқинлар эканлигини эслаш кифоя.

Кейинги вақтларда майдоннинг яна иккита асосий тури бор, деган фикр борасида мунозара давом этмоқда. Улар бешинчи ва олтинчи таъсирлашиш майдонларидир. Аммо бу фикр ҳозирги тажриба маълумотларига зиддир.

Агар бу майдонлар мавжуд бўлса, у ҳолда улар қуйидаги хусусиятларга эга бўлиши керак: яъни тортишиш майдонини кўзғатади, модданинг кимёвий тузилишига боғлиқ ва бир-бирига нисбатан қутблангандир. Аммо бу майдонлар ҳодисалари ҳақидаги маълумотлар шундай бўлса-да, улар биомайдон билан боғлиқ жараёнларда иштирок этса керак, деб тахмин қилинади.

Барқ-оҳанрабо тўлқинлардан мен ўта юқори частотали [УЮЧ] тўлқинларнинг муҳимлигини алоҳида таъкидлайман. Чунки биомайдоннинг Коинот маромларига боғликлигини кузатиш мумкин. УЮЧ тўлқинлари эса Ернинг оҳанрабо ва ҳавоқатлами ҳимоясини жуда кичик йўқотишлар билан ёриб ўтади. Бундан ташқари, бу борада кизиқарли фараз ҳам мавжуд.

Физик-назарийчилар тахминига кўра, маълум $(10^{14} - 10^{16})$ Гэв критик қувватда барча асосий ўзаро таъсирларнинг хусусиятлари бирлашиб кетади. Балки бундай қувват одам танасида ҳам ҳосил бўлиши мумкиндир. Масалан, бу ҳодиса фотокимёвий ўзгаришлар вақтида танада бадан, соч ва бошқаларга ранг киритувчи табиий бўёқ моддаси (пигмент) молекулаларидаги углевод атоми электрон булутларининг ўзаро таъсирида ҳосил бўлар...

Эҳтимол, бу бирикманинг ҳосил бўлиш жараёни нурлиниш тебранишларидаги ўзаро таъсирлар натижасидагина эмас, балки биомайдон таъсирларида ҳам бўлар. Пигментнинг молекуляр тузилиши ўзгарган вақтда атомларнинг электрон булутларида ҳам ноёб ўзгаришлар бўлади. Атомларда электронларнинг ҳаракати қуввати [потенциал энергияси] ортиши билан уларнинг алоҳида ўзаро таъсири юзга келиши мумкин. Агар модданинг кимёвий тузилишига боғлиқ бешинчи ва олтинчи таъсирлашиш хусусиятларини эсласак, табиийки, жуда кўп тахминлар келиб чиқади.

Яна бир фаразга кўра, одам мияси таркибида гуррасимон без мавжуд. Уни ҳиндлар одам руҳига кириш имкониятини берувчи «кучинчи кўз», деб аташган. Гап шундаки, гуррасимон без пигмент модда алмашинувида қатнашиб, бутун танага таъсир этишда марказий асаб мажмуаси фаолиятига акс таъсир кўрсатади, деб ҳисобланади. У Қўёш маромига ўзвий боғлиқ бўлиб, ноёб таркибга эга. Улар «мия куми» деб аталмиш фосфат ва кальций бирикмалари туз дончаларидир. Агар олимларнинг тахминларини ҳисобга оладиган бўлсак, қушлардаги бу без уларнинг оҳанрабо майдонда йўналиш олишида иштирок этади. Демак, бу дончалар фақат оҳанрабо майдонининггина эмас, балки биомайдоннинг ҳам қандайдир ўзига хос узатувчи ва қабул қилувчиларидир, деган маъно келиб чиқади.

Натижада тиббиётда фожиали касалликларни, масалан, саратон [рак], спид ва бошқа оғир, сурункали хасталикларни даволаш ҳамда инсоннинг руҳий хусусиятларини, ижодий қобилиятларини ривожлантириш имкониятлари туғиларди ва умид қиламанки, бунда инсонпарварлик вазифалари ҳам ҳал этилган бўлади.

Ҳаракат биомайдоннинг хусусиятларидандир. Одатда майдон турғун бўлиб, тебраниш қонунларига бўйсунмайди. Лекин биомайдоннинг ўзаро таъсирлашиш даражаларини аввалдан айтиб бўлмайдигандек туюлади. Бунинг сабабини қуйидагича изоҳлаш мумкин. Киши танаси ашёвий ах-

борга эга, яъни танада моддий ахбордан ташқари, яна майдон ҳўринишидаги мухтор ахбор бўлиб, у танадан мустақил тарзда мавжуд бўлиши мумкин. Бу жон ва руҳ мавжудлигини таъкидловчи диний таълимотларда ўз аксини толган. Физикавий нуқтаи назардан эса уни фақат кибернетика қоидаларига асосланган тушунчалар орқали изоҳлаш мумкин. Масалан, ҳажм бирлигида ахбор сонининг ортиши билан биомайдон ҳаракат мезонини касб этади, яъни термодинамик мувозанат ҳолатига интилади. Бу ҳолат тананинг ўзини-ўзи «уюштириши», қўллаши, мазкур ахборнинг бошқа ахбор марказларига таъсир қилиши орқали ифодаланиши мумкин.

Зардуштлиқ — оташпарастлар дини ҳукм сурган замонларда ҳам ўлган одамнинг жасадини ёкиш ёки кўмиш номақбул ҳисобланган ва мурда қуруқ жойда — тоғ-саҳрода кулга айланиб, сочилиб кетгунча сақланган. Демак, бунда динамика биомайдоннинг ўзини ўзи «уюштириши»га тўла имконият яратилган. Оврупо халқлари мурдани уч кунгача кўммасдан сақлашади. Шарқда эса иқлимнинг иссиқлиги туфайли бундай қилиш мумкин бўлмаган. Бироқ дафн этиш алоҳида тартибга эга, гўрнинг ичи гўмбаз кўринишида бўлиб, бу мурданинг «мўмиёланиши»га шароит яратади. Шундай қилиб, биомайдон мустақил кибернетик мажмуа [система]га айланиш имкониятига эга бўлади ва уни жон деб аташ мумкин.

Йигирманчи асрнинг бошларида ўлганларнинг қувватий таркиби [моҳияти]дан ташкил толган ва инсониятга таъсир қиладиган дунёвий миқёсдаги улкан қувватий субстанция [илоҳий куч] ҳақидаги назария пайдо бўлади. Бу назария Ибн Сино, Нақшбандий, Яссавий, Жомий каби сўфий — мутасаввифлар таълимоти билан уйғунлашиб кетади.

Сўфийларнинг таълимотида айтилишича, Дунёвий Идрок мавжуд бўлиб, у ҳамма одамлар — тириклар ва ўликларнинг ақл-идрокидан ташкил толгандир. Камолга етмаган руҳлар эса янада муносиброқ яшаш ва Дунёвий Идрокка кириш учун инсоният бағрига қайтади. Ана шундан кейин инсонлар камолга етадилар ва Ернинг Дунёвий Идроки Коинотнинг Дунёвий Идрокига кирди, деб саналади. Булардан маълум бўладики, ўрта асрларнинг ислом динида бир қанча оламлар борлиги эътироф этилган. Бундай оламлар мажмуаси тескари боғланишнинг кибернетика қоидаларига тўғри келади.

Академик В. И. Вернадский таълимотида Ерни ўраб турган фазовий идрок — ақлли қатлам ҳақида сўз юритилади. Ана шунини Дунёвий Идрок, деб тушунишимиз мумкин.

Дунёвий Идрокнинг мавжудлиги юқорида эслатиб ўтилган ахборнинг мавжудлиги тўғрисидаги мулоҳазалар ва қоидаларни инкор этмайди. Чунки жинси жинсига мос келади. Хўш, барча мукамал инсонларнинг ҳаракатдаги биомайдонларини битта кибернетик мажмуага бирлаштирса бўлмайди! Агар шундай қилинса, бу катта куч бўлур эди ва ундан эзгу мақсадларда фойдаланиш имкони туғилар эди. Дарвоқе, сўфийлар Дунёвий Идрок билан боғланишга эришиш йўлида нафас олиш машқларидан фойдаланганлар, яъни ўзларининг биомайдонларини фаоллаштирганлар. Биомайдон ҳатто умумий маънода тебраниш хусусиятига эга. Демак, энг фаол биомайдон жуда катта масофаларга тарқалади. Экстрасенслар — катта биомайдонга эга бўлган кишилар бошқа одамлар биомайдонига таъсир эти оладилар. Бу эса бемор кишилар аъзолари биомайдонларини мувафиқлаштиради ва хасталикнинг тузилишига сабаб бўлади.

Боязид Dachmolli

Келтурубдурларким, бир мункар¹ Боязиднинг қошига келди. Имтихон учун дедиким:

— Фалон масъалани менинг кўнглимга солди. Шайх инкорини билди ва дедиким:

— Фалон тоғда бир ғор бордур. Ушал ғорнинг ичида менинг дўстларимдан бир киши бордур. Анингдин сўрғил, бу масъалани ул санга айтиб берур. Ул киши кўпти. Ушал ғорга борди. Ва кўрдиким, ғор ичида бир хайбатлик аждархо ётибдур. Аждархони кўрди эрса беҳуш бўлиб йиқилди. Ва эгинлари ориғсиз бўлди. Ва ўзин ул ердин олиб тошлади. Ва оёғидаки кафш ул ерда қолди. Ушал ердин келгунча шайхнинг оёғига йиқилиб хизматиға келиб тавба қилди. Ва шайх деди:

— Субхоналло, бир махлукнинг хайбат-кўркинчидин оёғидаки кафшни соқлаёлмассен, холикнинг хайбат-кўркунчидин кўнглиннга солгон масъалани менинг кўнглимга солғил.

* * *

Келтурубдурларким, бир кори киши бор эрди. Шайх хақида улуг инкори бор эрди. Ва ул маҳрам бечора кори айтур эрди. Хар амаллар, хар риёзатларки бор эрди, Боязид қиладурғонни мен ҳам қиладурман. Ва ул сўзларки, агар Боязид айтур бўлса, мен ҳам айтур эрдим. Мен ул сўзлардин бегона келодурман.

Корининг бу сўзи шайхка маълум бўлди. Бир кун шайх ўзига келган ҳолатдин бир нафасни кориға хавола қилди. Қори уч кун ўзидин кетти ва ҳам нажосат бўлди. Уч кундин кейин хушиға келди. Ғусл қилди ва шайхнинг олдиға келиб урлар айти ва тавба қилди. Шайх дедиким:

— Билмадингмуким, филнинг юкини (отға) юкламаслар.

* * *

Келтурубдурларким, Шайх Саид Майҳавоний Боязиднинг олдиға келдики, имтихон қилиб кўргали. Боязиднинг бир муриди бор эрди Саид Раёний олтиғ. Боязид дедиким:

— Сен Саид Раёний қошиға борғилким, атроф оламнинг валоят ва кароматини анга берибман.

Шайх Саид Майҳавоний Саид Раёнийни излаб сахроға борди. Саид Раёний кўй боқар эрди. Кўрдиким, намоз ўтаб ўлтурадур ва қўйларини бўрилар боқиб юрубдур. Ва чун Саид Раёний намоздин фориғ бўлди.

Сўрдиларким:

— На ишка келдинг ва на тиларсен?

Саид Майҳавоний дедиким:

— Дарҳол иссиғ нон бирла узум тиларман. Саид Раёний илкидаги таёкни ўтрудин синдурди. Бир порасини ўзи олдида санчиди. Ва бир порасини Майҳавоний олдида синдирди. Эрса дарҳол узум мева келтурилди. Саид Майҳавонийни тарафи қора узум бўлди. Раёний тарафи ок узум бўлди.

Сўрдиким:

— На учун менинг тарафим қора, сенинг тарафинг оқдур?

Раёний деди:

— Анинг учунки, сенинг хоҳишинг имтихон эрди ва менинг хоҳишим сидку ихлос эрди. Хар нимарсанинг ранги ўз холининг лойиқида бўлур. Андин кейин Раёний бир кўхна чакмонни саид Майҳавонийға берди.

Дедиким:

— Муни ўзинг била соқлағил. Ва чун Саид Майҳавоний хажга борди. Арафотда² ул чакмон андин ғойиб бўлди. Қачонким, Ноиб султонға келди эрса ул чакмонни Раёнийда кўрди.

* * *

Келтурубдурларким, Боязиддин сўрдиларким: — Сенинг пиринг кимдур?

Деди:

— Бир пиразандурким, бир куни тавхиднинг ишорати ғолиблиқидин беихтиёр бўлиб сахроға чиқиб эрдим. Онча бўлиб эрдиким:

— Ўзумда қилча шаъвар ва ихтиёрим йўқ эрди. Бир пиразан учради. Бир халтада ун кўтарибдур. Менга дедиким:

¹ Мункар — инкор қилувчи, ишонмовчи.

² Арафот — зилхжижа ойининг тўққизинчисида хожилар тўпланадиган Макка яқинидаги жой.

— Келгил, бу халтадаги унумни уйимга еткуруб бергил. Ва менинг ўзумни кўтаргунга чоғим йўқ эрди. Бир шерни ишорат билра келтуруб унни шерга юклаб бердим. Пиразанга дедимким:

— Шахарга борсанг кимни кўрдим дерсан? Пиразан деди:

— Бир золим ва раъно'ни кўрдум, дерман. Ман дедим:

— На учун мундоғ дерсан?

Пиразан деди:

— Худои таоло шерни банданинг хизматига таклиф килмабдур. Ва сен ани хизматқа таклиф киласен. Бу зулм бўлмайдиму?

Ман дедим:

— Ори, бу зулмдур. Ва раъно на учун дерсан?

Пиразан деди:

— Анинг учунким, сенинг хоҳишинг улки, шахар халки билгайларким, шер санга мутеъ, фармонбардор бўлибдур. Сохибкароматсан. Бу раънолиғ эрмасму?

Дедим:

— Ори андоғдур, тавба килдим ва баланддин пастга тушдим.

Ушбу менга пирдур. Ондин кейин Боязид онча бўлдимким, агар бир каромат анга бўлса, эрди ҳақ таолодин анинг ростлиқини талаб килур эрди. Дарҳол сариг нур пайдо бўлиб анинг ичида яшил хат билра бу калима пайдо бўлуб кўринур эрди: «Ло илоҳа иллаллоху Мухаммадин расулулло ва Нух набиалло ва Иброхим халилулло ва Мусо калимулло ва Исо руҳалло». Бу беш гувоҳ билра кароматни қабул килур эрди. То онча бўлдимким, Аҳмад Хазравия дебдур: «Худои таоло тушумда менга дедиким, жумла халойик мендин муродини тилайдурлар. Ва Боязид мени тилайдур.

* * *

Келтурубдурларким, Шайх Боязид масжиди жомеъга бориб эрди. Асосини ерга санчиб қўйди. Асо йикилиб яна бир кишининг асосини тўфасига тушуб йикитти. Ул пир киши асосини олғали ерга энгашти. Боязид анинг уйига борди.

Ва «Сиз асонгизни олғали қаддингизни эгдингиз. Мендин беҳижил бўлинг» деб ризолик тилади.

* * *

Боязид айтур: баъзи киши бор. Мени кўргали келадур. Анинг натижасида лаънат топадур. Баъзи киши бор, мени кўргали келмайдур, анинг фойдасидин раҳматқа сазовор бўладур. Сўрдиким, бу нечук бўлур? Шайх дедиким:

Бир киши кўргали келадур, менга ул вақтда бир ҳолат рўй бергон вақтдур. Ул вақтда мен ўзум била эмасмен. Мендан ҳар новъ сўз, ҳар тарика иш зоҳир бўладур. Ул киши мени гийбат киладур, лаънатқа қоладур. Ва яна бири келадур ҳақнинг хизматини менда ғолиб кўрадур. Мени маъзур тутиб, ёнадур, анинг сабабидин раҳматқа улонадур.

* * *

Накл килибдурларким, Боязид айтур: хоҳишим улдуким, киёмат потғана бўлғай, то мен чодиримни дўзах тарафига тикорманким дўзах мени кўрса суёт бўлур ва мен халойикнинг роҳатида осойишқа сабаб бўлғойман.

* * *

Ҳотами Асим муридларига дедиларким:

— Ҳар киши сизлардин киёмат куни дўзах

ахлидин биров бировга шафоат килмаса менинг муридларимдин эрмасдур.

Бу сўз Боязидка етти. Боязид дедиким:

— Мен айтадурманким, менинг муридим улдуким, дўзахнинг лабида ўлтурғой ва ҳар кимни дўзахқа олиб келадур анинг илқидин тутиб беҳиштқа элтқай ва ўзи анинг ўрнида дўзахқа кирғай.

* * *

Сўрдиларким, Худои таоло сенга мунча фасохат ва мартаба берибдур, не учун Худонинг бандаларини Худо тарафига бошламассан?

Боязид дедиким:

— Ҳар кимни хоҳламаса, Боязиднинг нечук кудрати бўлғойким, ани қўлдағай?

* * *

Бир бузрук киши Боязиднинг олдиға келиб эрди, кўрдиким, Боязид бошин қуйи солиб фикр билра ўлтурубдур. Вақтеки, бошин кўтарди. Ул бузрук сўрди:

— Эй шайх на иш қилдинг?

Боязид деди:

— Ўзумнинг йўқлуқимга чўкиб, Худонинг ёрлиғидин бош чикардим. Худодин ўзга ҳеч нимарса йўқлуғин билдим. Бир кун хатиб² жумъада бир оятни ўқидиким. Ва моқуддуси олло жавва кадри, яъни бандалар Худони ончаким лойик ва сазовордур тонимаслар. Шайх бу оятни эшитиб онча бошин ерга уруб, беҳуш бўлуб йиқилди. Ва чун хушиға келди эрса дедиким:

— Билиб эрдинг бандаларни сен қамолиға еткуруб тонумаслар, мен ёлғончи гадойни на учун келтурудиким сени танимоқ даъвосини киладурман.

* * *

Боязиднинг бир муриди бор эрди. Бир кун Боязидни кўрдиким, титраб ўлтурубдур. Сўрдиким, эй шайх, не учун ҳаракат килурсиз?

Шайх деди:

— Уттиз йил сидки ихлос йўлида қадам чекмак ва нажосатхоналарни сокол билра сағурмак керак ва ғам тизига бош қўймоқ керак, ондин кейин эранларнинг ҳаракатларин билгайсан. Бир-икки кун бўлибдур ужанг³ бешиқдин, оғзинг эмчақдин айрилибдур, эранлар асрорин билмак сенинг эрмасдир.

* * *

Келтурубдурларким, вақтеки Рум шаҳри жанг устида эрди ислом лашқари зайф бўлди. Евуқ эрдиким, шикаст топқой. Каффор⁴ лашқари бу овозани эшиттиллар. Овоз келдиким, эй, Боязид, исломға бокғил! Ушал дам Хуросон тарафдин бир улуг ўт пайдо бўлди. Каффор лашқари ичра кўркинч пайдо бўлди, эрса ислом лашқари нусрат⁵ топиб, ғолиб келди.

* * *

Накл килибдурларким, бир киши Боязид қошиға келди. Шайх бошини солибдур. Шайх бошини кўтарди эрса, шайх, қайда эрдингиз, деди.

¹ «Раъно» сўзининг такаббур деган маъноси ҳам бор.

² Х а т и б — хитоб килувчи, куръон ўқувчи

³ У ж а — гавда.

⁴ К а ф ф о р — кофирлар.

⁵ Н у с р а т — ғалаба.

Шайх деди:

— Худонинг даргоҳида эрдим.

Ул дедиким, мен ҳам анда эрдим, сизни анда кўрмадим.

Шайх айтди:

— Рост айтарсан, мен парданинг ичида эрдим, сен парданинг ташида эрдинг, ташкаридагилар ичкаридагиларни кўрмаслар.

* * *

Шайх Боязид деди:

— Хар кишики, «Куръон» ўқимаса ва мусулмон кишининг намози жанозасига ҳозир бўлмаса ва ибодат маризин, яъни оғриғни кўриб анга дуо қилмаса ва етимлар ҳолини сўрмаса ва тарикатдин дам урмаса, билмак керакким, ул киши муддаидур.

* * *

Бир киши Боязидка дедиким, кўнглингни соф қилгил, то мен сенга сўз айтойин, Шайх деди:
— Ўттиз йилдур Худои таолодин соф кўнгли тиларман, хануз топқоним йўқдур. Ва бир соатда сенинг учун соф кўнгли на ердин келтурайин?

* * *

Боязид айтур:

— Халойик айтур Худога етмак офтобдиндур ва неча йилдурки, Худои таолодин тилайдурманким, игнанинг учи чоғлик йўл очқали хануз хосил бўлмайдур.

* * *

Бир куни шайх Абу Мусо Боязиддин сўрдиким, бомдоддин нечук ўторсиз? Шайх дедиким:

— Эртани ҳам билмасман ва оқшомни ҳам билмасман ва лекин кўнглимга дедиларким:

«Эй Боязид, менинг хазиначиларимда мақбул тоатлар ва писандида хизматлардин тўда-тўда турибдур ва агар мени тилар бўлсанг, менга бир нима келтирилким менда бўлмағай».

Мен дедим:

— Худовандо, надурким сенда бўлмағай?

Худои Таоло деди:

— Бечоралик ва ожизлик ва хорлик ва муҳтожлик ва шикасталик — менда йўқ нимарсалар ушбудур».

* * *

Келтурубдурларким, Боязид айтур:

— Намоз ўтамақдин ўзга нима англамадим ва рўза тутмоқдин ўзга ҳеч нима билмадим. Хар наким менга етибдур, Худонинг фазлу карамидин турур. На ўзумнинг касбу амалимдин. Ва банда касбу амал била ҳеч нима хосил қилмас. Улки менга етибдур, икки оламдин зиёдадур. Лекин саодатманд улдурки, ўтиб борғунча оёғи ганжга йиқилди. Бир йўли зардор бўлди.

* * *

Келтурубдурларким, Боязид хар қачонким Ҳақ таолонинг сифатларидин сўз деса эрди, шодмон бўлуб, мук ўлтурур эрди. Ва чун Ҳақ таолонинг зотидин сўз деса эрди урнидин кўпар эрди ва хар тарафга юриб айтур эрди:

— Келди-келди, ана етди.

* * *

Келтурубдурларким, шайх Боязид бир кишини кўрди ва айтадурким таажжубга қоладур ул кишидинким Худони моноғай ва анга тоат-ибодат қилмағай. Боязид дедиким:

— Мен таажжубга қоладурман ул кишидинким Худони тониғай ва анга тоат-ибодат қилмоғай, яъни ибодат қилғувчаллик хол анингда қолмағай.

* * *

Келтурубдурларким, Боязид айтур:

— Хонаи Қаъбага аввалки бордим уйни кўрдим. Иккинчи бордим уйни кўрдим ва уй эгасини кўрдим, яъни онча ўзимни Худои таолода йўқ қилдимким, ҳеч нимарса сиғмади. Агар кўрсам эрди Худони кўрар эрдим. Ва бу сўзга далил улдурким, бир кун Боязид уйига келиб эшик қокдиким Боязид кимни издарсан? Дедиким:

Боязидни издаб келдим.

Боязид деди:

— Уй ичида Худодин бўлак киши йўқ.

Иккинчида келиб эшик қокди. Боязид дедиким:

— На тиларсан?

Деди:

— Боязидни.

Боязид деди:

— Эй бечора, мен ўттиз йилдур Боязидни издарман ва тиларман хануз ҳеч ному нишонасини топмасман. Сен ҳоло келуб, кайдин топарсан?

Бу сўз Зуннун Мисрийга эшитилди. Зуннун дедиким:

— Худои таборак ва таоми биродарим Боязидни тамоm Худо йўлида ўзин йўқ қилгонлара кўшуб мағфират қилғайлар.

* * *

Накл қилибдурларким, бир киши Боязидга дедиким, тортқон риёзатларингиздин менга хабар беринг то мен андоқ қилай.

Боязид дедиким:

— Агар тортқон риёзатларимдин улуғроқини десам, тоқат келтурулмасизлар. Кичикроқини хабар қилай. Ани эшитилким, бир кун нафсимни хизматка кичкирдим, худписанлук қилиб фармонимни тутмади. Бир йил нафсимга сўз дедим ва айтдимким, Худои таолонинг ибодатига тан бергил ва ё ташналикда жон бергил.

* * *

Нақлдурким, Боязиддин сўрдиларким:

— Бу даражани нимадан топдингиз ва бу маком ва бу мартабага на иш бирла етдингиз?

Боязид деди:

— Гўдақлик вақтим эрди. Бир кеча Бастом шаҳридин ташкари чикиб эрдим. Ой ойдин эрди. Оламдаки мавжудот-одам бошлиғ ҳама ором олиб, осойиш уйқусига борибдур. Ва бир улуғ даргоҳи менга кўриндиким, ўн саккиз минг олам анинг олдида заррача кўринмади. Ушул вақтда бир шўриш ва анизлик менга пайдо бўлдиким, бир улуғ ҳолат менга ғолиб келди.

Дедимким:

— Худовандо, бу янглиғ улуғ даргоҳингдин холи турарким, ҳеч толибе ва ошике мунда йўл топмабдур. Ва боргоҳ бу мисоллик улуғлук билан ошкор бўлса, нечук пинҳон тутарким, ҳеч бандага анда емақлик муяссар бўлмас. Хотифдин овоз келдиким, менинг даргоҳимга ҳеч киши келмагандин холи бўлғай, андоғ эрмас. Анинг учун ҳолидурким, хар киши келган била йўл топмас ва хар кандоғ юзи ювуксизга даргоҳимда йўл бермасман.

Нашрга тайёрловчилар: Хамид ХОМИДОВ
ва Икром ОСТОНАҚУЛОВ.

«ЎЗГА САЙЁРАЛИКЛАР БИЛАН БУЮК МУЛОҚОТЛАР ЭРАСИ АЛЛАҚАЧОН БОШЛАНДИ»

ССЖИ Президенти
Михаил Сергеевич Горбачевга,
Москва, Кремль.
АҚШ Президенти
Жорж Бушга,
Ок уй, Вашингтон.

Мухтарам жаноб Президент, сўнги ойларда биз ўзга сайёраликлар билан бўлаётган мулоқотлар ҳақида тобора кўпроқ билиб бораётимиз. Уйдирма, деб кулишган худди ўша ходисалар шак-шубҳасиз ҳақиқатга айланди.

Келгиндиларнинг имконияти бизнинг имкониятлардан анчагина афзалдир. Ўзга сайёраликлар фантастик тезликка эришадилар, ҳаво муҳитидан сув муҳитига бемалол ўтадилар ва аксинча, кўзга кўринмасликлари ҳам мумкин, телепатияни эгаллаганлар, тил ғовини босиб ўтадилар ва ҳоказолар.

Афсуски, фазовий мулоқотларга аллақачонлар зўрлик ишлатиш билан соя ташланди. Ўзгасайёраликлар одамларни (эҳтимол, тадқиқот учун бўлса керак) ўғирлашмоқда. Ўз навбатида келгиндиларнинг учиш қурилма (аппарат)лари ҳарбий тайёралар билан уриб туширилмоқда ва маҳфий тадқиқ этилмоқда.

Инсониятга инсталган бошқа хавфдан устун турадиган иккита хатар даҳшат солмоқда.

Биринчидан, балки ҳарбий мувозанатга путур етгандир. Қуролсизланиш соҳасида эришилган ютуқларга қарамай (бунда шубҳасиз ССЖИ ва АҚШ президентларининг хизмати бор), ҳарбий қарама-қаршилик мавжуддир. Ўзгасайёраликларнинг техникасини тадқиқ этиб, буюк давлатлардан бири қандайдир вазиятда мутлақо ҳарбий афзалликка эга бўлиши мумкин. Бу давлатлар генералларнинг яшиндек тез ғалаба қилиш васасидан ўзини тийишларига ҳамда фақат биргина мамлакатнинг ҳалокатга йўлиқишига, бутун сайёранинг эса даҳлсиз қолишига ишонч йўқ. Ушбу ҳолда генераллар олий бош қўмондон сифатида ҳатто Президентга кулоқ солмаслиги мумкин, чунки ғолибларни муҳофиза этмайдилар, бошқа шундай имкон ҳеч вақт тўғри келмаслиги мумкин.

Иккинчидан, айниқса, шуниси ташвишлики, ўзгасайёраликларга қарши душманлик хатти-ҳаракати эртани ёхуд кеч фазодан жавоб зарбаси беришга сабаб бўлиши мумкин. Бу лаҳзалик зарба шундай қудратли ва шундай катта физик-техник микёсларда бўлиши мумкинки, бу ҳақда сайёралик фани ҳатто салгина тушунчага ҳам эга эмас.

Ҳозирча ўзгасайёраликлар бизни тадқиқ этишмоқда. Агар тадқиқотлар Ерда барча катта ёвузликларга интилаётган тузалмас, бефаҳм ва тажовузкор пода яшаётганини кўрсатса, улар бизни шунчаки эҳтиёт чорасини амалга оширган ҳолда йўқ қилиб ташласалар ажаб эмас.

Бутун инсоният тарихини ўчириб ташлайдиган ана шу қайтариб бўлмас жавоб зарбаси бемалол эртага, жаноб Президент, нонуштангиз маҳали

юз бериши мумкин. На Сиз, на бутун инсоният бу зарбага мутлақо тайёр эмас ва ундан муҳофазаланишнинг ҳам иложи йўқ.

Биз фазовий бутунликнинг қайси қисми билан иш кўраётганимизни билмаймиз. Биз ўзаро тадқиқотларнинг шунчалик узокка чўзилгани сабабини ва тадқиқотчиларнинг мўлжали нималигини билмаймиз. Лекин биз ҳозирдаёқ нимадир қила олишимиз мумкин.

1. Тезда ўзгасайёраликлар билан мулоқотда қандай бўлмасин зўрлик ишлатишни халқаро микёсда манъ этишни йўлга қўйиш керак. Биринчи навбатда бу инсониятнинг ҳалокатига масъулиятсизларча қутку соладиган ҳарбийларга тааллуқлидир.

2. Ўзгасайёраликлар мулоқотлари бўйича дунёда йиғилган барча далолатларни тўплайдиган жаҳон марказига асос солиш лозим. Марказ ўзгасайёраликлар билан мулоқотлар муаммоларини ҳуқуқий, техник, ҳаммадан бурун ахлоқий йўналишларда кечиктирмасдан ишлаб чиқишни бошлайди.

3. Ернинг катта, очик жойларидан бирида фазо масканини барпо этиш даркор. Ўзгасайёраликлар унинг электрон лавҳа (табло)си бўйича катта майдонда ўз учувчи қурилмалари шаклининг тасвирини англаган бўладилар. Фазовий масканда ўзгасайёраликлар билан ерликларнинг ваколат ҳуқуқига эга вакиллари узок давом этадиган мулоқотга киришардилар. Бу ҳуқуқий ваколат вакиллари бир қанча алмашувчи таркибларга эга бўлиши ва кечаю кундуз фазога кўз тутиб, навбатчилик қилиши лозим.

4. Оммавий ахбор воситалари орқали бутун қурраи замин аҳолисига муаммонинг моҳиятини ва ўзгасайёраликлар билан мулоқот вақтида асқотадиган энг қулай муомаланинг илмий тавсияномасини дарҳол маълум қилиш керак.

Биз ўз гуруримизни энгишимиз ва инсонни фазо шоҳи деб тасаввур қилиш, уни табиат подшоҳи деб тасаввур этиш каби ҳалокатли эканини англашимиз зарур. Гурур бизни аллақачон экологик ҳалокат ёқасига олиб келиб қўйди. Энди у бизга фазовий ҳалокат билан даҳшат солмоқда.

Мўъжазгина Еримиз фазовий мулоқотларда тинчлик ва эзгулик сайёраси сифатида намоён бўлмоғи керак. Бизнинг ягона умидимиз ана шундандир.

Ўзгасайёраликлар билан буюк мулоқотлар даври аллақачон бошланди. Бу ҳақиқатга тегишли аҳамият бермасдан биз хатога йўл қўймоқдамиз. Агар биз омон қолишни истасак, ана шу янги эрага муносиб бўлишга интилишимизни, эҳтимол, Сиз ҳам зарур, деб ўйларсиз, жаноб Президент?

Хурмат ила, 100 рус ва 50 швед номидан
Игнатий Ивановский, Ленинграддаги
Швед клуби Президенти. («Смена» рўзномасининг 1990 йил 13 октябрь сонидан олинди).

БЕҒАРАЗ ҲАСАД- ТАРАҚҚИЁТ МОЙИ Демакдир

(Ўсмирларга компьютерлар хусусида)

Эл билиб айтганки, ниначининг минг ургани — темирчининг бир ургани.

Дейлик, эрта кўклам кунларининг бирида сиз бутун синфингиз билан бир тан, бир жон бўлиб, мактаб томорқасида ер юмшатаёсиз. Қуёш кўдан илиқ нур сочади, майин эпкин бош кўтариб улгурган чучмомаларнинг бўйини уфуради, қайдандир дилрабо мусиқа садолари эшитилади, сиз эса дастаси ғадир-будир белкуракни заранг ерга урганингиз-урган. Мана, ярим соат ишладингиз, бир соат, бир ярим... Кафтларингизда пайдо бўлган оқ пуфакчалар ёрилади ва уларнинг ўрни ачиша бошлайди, елкангиз шўр тердан ҳўл бўлиб кетади. Сиз учун энди меҳнат ўз сурурини йўқотади, у жисмоний азобга айланади, холос. Лекин сиз ишлайверасиз. Жаҳлдор муаллимангиз «қорда яланг оёқ юриб темир йўл қурган» корчагинларни дамодам сизга эслатиб туради, «бахтиёр» болалингиз шундай фаровон ва тинч замонга тўғри келганидан беҳад миннатдор бўлишингиз лозимлигини писанда қилади, меҳнатда ўша болларингизга тенглашишга даъват этиб чарчамайди. Ва сиз оёғингизда пойабзал борлиги учун ўша корчагинлар олдидан ўзингизни ўнғайсиз ҳис қиласиз-да, ишлайверасиз, ишлайверасиз...

Энди мана шу одатий воқеийликка озгина ҳаёлий манзара чоғиштирайлик-да, бу жараёнинг давомини бошқачароқ нигоҳ билан кузатишга уриниб кўрайлик. Айтайлик, сизнинг ўрнингизда япон ўқувчиси пайдо бўлиб қолди-ю, салқингина жойда ёнбошлаб ётиб, мириқиб чойхўрлик қилган кўйи масофадан бошқарув қурилмасига дастур кирита бошлади. Махсус узунликдаги тўлқинлар орқали бошқарилаётган «ақлли» трактор эса томорқани тизза бўйи ағдариб, тупрокни тошлардан, шиша синиқларидан, консерва қутилардан тозалаб, бир йўла кўчатларни ҳам ўтқи-зиб кетаверади. Хуллас, сиз бутун синфингиз билан «корчагинчасига» ишлаб, бир ҳафтада аранг эплайдиган юмушларни машина бир соатда қойилмақом қилиб бажариб қўяди.

Сизга алам қилиб қолмайдими?..

Аммо эл билиб айтганки, алам қилса бурнингни тишла деб. Ёзувчи Мурод Мухаммад Дўст қаҳрамонларидан бири писанда қилади: алам қилган жойига қалампир қўйинг, деб.

Бошқа бир мисол. Дейлик, ўзбекчилик, жўжа-бирдай жонсиз, биргина отангизнинг тоғгани етмайди, калта кўрпа ёпинганга ўхшаб, бошингизни беркитсангиз, оёғингиз очилиб қолади; сиз ёзги таътил пайти ишлаб топган беш-олти сўм пул урвоқ ҳам бўлмайди, бошқа пайтлари ишлаб десангиз ишнинг ўзи йўқ, мабодо иш топилиб қолган тақдирдаям 16 ёшга тўлмаганларни доимий ишга қабул қилишга қонун йўл бермайди, бу ёғи қимматчилик... Ҳўш, шунда сиз нима қиласиз? Опангизнинг ўрнига мактаб тўшамаси (поли)ни ювасизми? Уғрилик қиласизми? Энди, мисол учун, амриқолик тенгдошингиз, билағон (вундеркинд) эмас, оддий ўқувчи Жекни олиб кўрайлик. Ҳўш, у нима қиларкин? Бизнингча, Жек биронта тижорат жаридасини олиб, фирмаларнинг эълонларини синчиклаб ўқиб чиқарди-да маъқулни танларди. Дейлик, бир фирманинг ишлаб чиқариш соҳасидаги баъзи нуқталарида муаммолар пайдо бўлган-у, шу муаммоларни ечишнинг энг ўнғай услулини топиш мақсадида танлов эълон қилинган. Жек бутун мамлакат алоқа тармоғига уланган шахсий компьютерини (!) олади-да, энг шимариб ишга киришиб кетади. Бу энди оддий маъқулот (аксиома): болалар катталарга нисбатан топқирроқ бўлишади. Ажаб эмаски, бирон ойлاردан сўнг Жекнинг номига юз минг доллар ва доимий ҳамкорликка таклиф қоғозлари келиб турса.

Сизга алам қилмайдими?

Албатта, шап-шап дегунча шафтоли, деб қўя-қолган маъқул. Кашшофу камол (комсомол) укажонлар, сингилжонлар, сиздан бир нарсани сўрамоқчийдик: бизга «қорда яланг оёқ темир йўл қурган» ёхуд қирқ даража саратон оташида ҳам зилдаёт кетмонни қўлдан қўймай, ғўзаларни бегона ўтлардан тозалаб юрадиган корчагинлар керакми ёхуд... Умуман, сиз тош асридан қолган меҳнат қуролиларида ўлиб-тирилиб юрсангиз-у, кунчиқар мамлакатдаги, уммон ортидаги тенгдошингиз бу сингари юмушларни компьютер кўмағида бамисола кўнгилочар эрмакдай бажариб қўйса, сизга алам қилмайдими?..

Урис жўраларимизда «беғараз ҳасад» деган яши ибора бор. Назаримизда аввало алам боис дунёга келадиган беғараз ҳасад туйғуси — тараққиёт мошинасига қўйиб туриладиган мойдай

гап. Бас шундай экан, сиз тўлиб-тошиб «Бахтли болалик учун фирқамизга минг раҳмат!» деб шеърлар ўқишдан аввал, алгоритмнинг отаси юртдошимиз ал-Хоразмий эканини ўжарларча таъкидлайверишдан аввал, тузумимизнинг афзалликларини санайверишдан бурун («Бизда ҳар бир фуқаро меҳнат қилиш ҳуқуқига эга» қабилидаги чучмал моддаларни ҳайқиравермасдан) алам туйғусига... эрк бериб кўринг. «Нега энди бир маконда, бир замонда яшаб туриб, кунчиқар мамлакати, умуман уммон ортидаги, Ғарбдаги тенгдошларим ҳаёти ундай-у, меники бундай?...» деб мулоҳаза юритиб кўринг. Ҳар бир ижодкор иш устолида ўзини Пушкинга менгашга маънавий ҳаққи бўлгани мисол, сиз ҳам «баланд дор»га осилишга уриниб кўринг... Аслида халқ ўзини бошқариб турганларга муносиб дейилса-да, ҳар бир Инсоннинг ҳаёти ўзининг интилган орзулари кўлаимга муносиб бўлади...

Алам фарзанди — беғараз ҳасад, беғараз ҳасад фарзанди — ижодий рақобат.

Сизлар, кашшофу камол укажонлар, сингилжонлар, том маънода жумхуриятимизнинг ҳам бугуни, ҳам эртасисизлар. Тараққий этган мамлакатлар учун асримизнинг учинчи чораги энг замонавий — учинчи-тўртинчи авлод компьютерлари даври бўлди, биз учун бу давр охириги ўн йилликдан ҳам ўтиб, келгуси асрга кўчадиганга ўхшайди. Табиий, сиз бугун муаллимларингиз тахтага чизган тўртбурчак кўтини кўриш билан дастурлаш санъати ва илмининг «д» ҳарфини ҳам ўзлаштириб ололмайсиз. Аммо...

Политехника ва Алоқа олий билимгоҳларида махсус ихтисосликлар бор, Электроника илмий-текшириш илмгоҳида махсус компьютер синфлари ташкил этилган, Тошкентда «Алгоритм» ва «Зенит» корхоналарида билим юрлари бор. Таассуфки... Фикримиз аниқроқ бўлиши учун, томчида қуёш акс этгандай, юргина мисол келтириш билан чекланайлик: бизда тенгдошингиз компьютер синфларида ҳозир жуда катта мушкулот мавжуд, яъни тайёр синфларга келиб ўқийдиган ўзбек йигит-қизлари топилмаяпти!..

Кунларнинг бирида сиз мактаб ҳовлисида «бўл, ҳа бўл!» деб қаттиқ ерга чўкич уриб ётгангизда, кунчиқар мамлакатиликми, уммон ортиликми, ғарбликми бир тенгдошингиз компьютер билан бошқариладиган шахсий учоғида келиб, шундоққина ёнгинангизга қўнса, сизга алам қилиб қолмайдими...

Ишқилиб, алам қилсин. Зеро, алам туйғусини туйган одам — уйғонаётган одам...

Биз ушбу мухтасар мақолада сизнинг олдингизга муаммони кўндаланг қўймоққа уриниб кўрдик. Унинг ечимини топиш сизга ва фақат сизга боғлиқ, кашшофу камол укажонлар ва сингилжонлар.

Бизни қолақлик ботқоғидан тараққиёт чўққисига олиб чиқа оладиган шотилардан бири — электроника инқилоби. Зора шу инқилоб ҳаваси, шу инқилоб эҳтироси аввал қалбингизда пайдо бўлиб, сўнг шуурингизга кўчса...

Абдуқанош ЙУЛДОШЕВ

МИНГ БИР ХАБАР

«СИНОВЧИ-ИЧУВЧИ» ТЕМИРТАН

Япон мутахассислари виски, вино ва гуручдан тайёрланган арақнинг ўн битта турини таъминдан фарқлай оладиган темиртан яратишди. Токиодаги технология олийгоҳининг профессори Тоёсана Моринцуми моҳиятан жаҳонда биринчи бор яратилган сунъий «бурунли» қурилмани намойиш этди. Тадқиқотчилар таъминатларини ўзлари яратган темиртаннинг хотирасига жойлаштиришган.

ҚЎШИҚЧИ КОМПЬЮТЕР

Нутқнинг компьютер ёрдамида таркиб (синтез) қилиниши янгилик эмас, лекин сўнги йилларда компьютерлар қўшиқ айтишга ҳам киришди. 1986 йили бастакор Бертуистлнинг «Орфей никоби» операсидаги Тангри партиясини Париждаги акустик ва мусиқавий тадқиқотлар олийгоҳида таркиб қилинган компьютер овози ижро этган. Стокгольмдаги Қироллик технология олийгоҳининг ЭҲМи эса «Реквием»да (Верди) яқка овозда ижро этади. Ҳатто мутахассислар ҳам бунини одам ижро этмаётганига ишонгилари келмаяпти. Яқин орада мана шу ёзув туширилган мўъжаз-гардиш (компакт-диск) чиқарила бошлайди. Шунингдек, худди шу олийгоҳларда Луи Армстронгнинг овози ҳам таркиб қилинган.

Компьютер техникасининг муваффақиятлари фанда ҳам, таълим беришда ҳам жуда фойдали деб ҳисоблашмоқда. Қўшиқ овозларини таркиб қилиш инсоннинг овоз макмуаси қандай ишлашини яхшироқ тушуниш имконини беради. Қўшиқ овозининг қандай ҳосил қилиниши ҳақидаги маълумот бўлғуси қўшиқчиларнинг тайёргарлигини яхшилашга имкон яратади. Ва ниҳоят, компьютернинг опера томошаларига кириб бориши қутилмаган ва қизиқарли натижаларни беради.

ТЕМИРТАН-ЧАВАНДОЗ

Амриқолик ихтирочи Дэвид Кайм телебошқарувли темиртан-чавандозни яратди. Минбарда хотиржам ўтирган ҳолда тизгинини бошқариш ва ҳатто темиртаннинг бошига ўрнатилган динамик орқали отга сўзлар билан далда бериб туриш мумкин. Бу темиртан жуда ҳам энгил бўлиб, оғирлиги ўн килограммдан ҳам камроқ. Бундай радиочавандозлардан еттигаси яратилиб, улар иштирокида тўсиқлар оша пойғалар ўтказилмоқда.

СЕРГАП ҚЎҒИРЧОҚ

Унинг исми Жулия. У «ўйлаши» ва «сўхбатлашиши» мумкин. Бу қўғирчоқ Амриқонинг болалар ўйинчоғи ишлаб чиқарувчи фирмаси томонидан яратилган бўлиб, унга ўрнатилган микропроцессор дастурига киритилган мавзу бўйича сўхбатлашади ва мутлақо «онгли» равишда одамдан эшитган сўзларга ўз муносабатини билдиради. [Жулиянинг луғат бойлигида юзга яқин ибора бор.] Қўғирчоқда унинг сезги аъзоларини алмаштирувчи микрошакл [микросхема] мавжуд. Агар у, дейлик, об-ҳавонинг ўзгарishi «сезиб» қолса, ўзининг бу ҳақидаги фикрини айтади. Агар Жулияни қўлга олишса, у дарҳол қаерга сайр этиши мумкинлиги билан қизиқади.

Тўпловчи Азим ЭРМАТОВ

**УЗГА ДУНЁЛАРГА
БОҚУРМАН ЕНИБ**

Жон беради юлдузлар титраб
Кўк қаъридан ситилиб бир-бир.
Осмонда не илоҳий қудрат,
Юлдузларнинг кўксига не сир?

Фаҳмим етмас, сўқирман гўё,
Тун кўйнида ғофил руҳим ғарқ.
Жандасига ўраниб дунё
Ўтиб кетар ёнимдан бефарқ.

Томоғимдан бўғади ажал,
Ғафлат ичра тушлар кўрарман.
Қисматимдай ноаён, чигал
Кўк қаърида дайдиб юрарман.

Илтижолар айлаб арш — осмонга,
Яшагим келяпти, яшагим ёна.
Этагимни силқдим ғайри замонга,
Кўзларим чарақлаб дадил, мардона.

Бу тонг яшашимга кафолат бордек,
Осмон ярақлаган кўзгу сингари.
Замин — кулбаҳонам туюлар тордек,
Қарайман, беҳудуд самовот сари.

Қарайман, вужудим айланиб кўзга,
Руҳим аллалайди меҳрибон оғуш.
Қарайман, оловдай урилар юзга
Осмон йўллаётган илоҳий товуш.

Ҳақ раҳмати ёққан сиймолар ҳаққи,
Сўзларим қиличдек кескир, мардона.
Ҳали рўй бермаган гувоҳлар ҳаққи,
Узга дунёларга боқурман ёна...

СЕВГИ

Қора тун чодраси ёзилган само.
Кўйнимга ўрмалаб кирган аждаҳо.
Қучайин бир тутам қилдай белингдан,
Бўсалар олайн заҳар тилингдан.

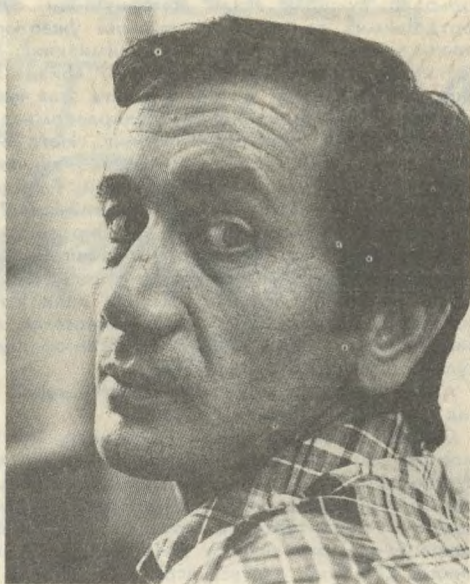
Мастон кўзларингнинг ўтрисида маст,
Юпун кечаларим бир бор исинсин.
Дема, муҳаббатга нолюйқ бу қас,
Заҳарли тилларинг новвоҳта дўнсин.

Сенинг номинг илон, руҳингдир ғилмон,
Менинг номим тутқун, руҳимдир осмон.
Муҳаббат даштида мен — баҳри гирён,
Заҳар тилларингдир жонимга дармон.

Мен-да ишқ топмадим жароҳатимга,
Мен-да ёр топмадим башар аҳлидан.
Оғу кор қилдию қабоҳатимга
Кетдим кўғирчоқлар юрган саҳнадан.

Кетдим рутубатли кўҳна айвондан,
Морлар масканида ичдим ғамимни.
Руҳим форигъ этиб сароб, ёлгондан,
Эғнимдан ечиб ол, исқирт танимни.

Қора тун чодрасин ёпмоқда фалак,
Кўйнимда нозланиб кулгин, аждаҳо.
Сенинг танинг илон, руҳингдир малок,
Ўзим қандай махлуқ, билмайман аммо.

Иккита елкамда икки фаришта,
Мўъжаз вужудимда ҳоким икки руҳ.
Бири гуноҳ қилса, бири чекар ғам,
Олар исканжага саҳройи адам,
Бу қандай мўъжизанг, қудратли эгам,
Зухур бир вужудда иккита Одам.
Бу не тилсимингдур, қодир бирубор,
Бир ён эзгуликдир, бир ён-қабоҳат.
Ҳурлар гуноҳимда йиғласа зор-зор,
Иблис тоатимга қилолмас тоқат.

Иккита елкамда икки фаришта,
Мўъжаз вужудимда ҳоким икки руҳ.
Бири қўл силтайди ғам чекма дея,
Яшагин оламнинг шавқига қона.
Бири куйиб-пишар онамдек гўё,
Тунлар бошим узра бўлиб парвона.
Бу не қаҳҳорингдир, менинг шўримга
Иблис идрокимни айлади карахт.
Ғилмон нур ёғдириб кўр шууримга
Мени ҳузурингга чорлайверар Ҳақ.
Иккита елкамда икки фаришта,
Мўъжаз вужудимда ҳоким икки руҳ.
Бир ён ўт-урёндир, бир ён муз саҳро,
Ҳар бир қадамимда қилдинг имтиҳон.
Бу не қудратингдир, Парвардигоро,
Мукаммал бўлолмас наҳотки, Инсон?

Бу кўнгил ёлғончи дунёга исён,
Бедор, беҳаловат сим-сим йиғлаюр.
Кўзидан таҳ-батаҳ тирқирайди қон,
Ғофиллар бағрини чок-чок тиглаюр.
Бу кўнгилдан оқар илоҳий шўъла,
Юсуф сиймосига эгизак, уйқош.
Баҳс этиб бу ҳусну таважжуҳ ила
Мусалло айтади фалакда куйёш.
Бу кўнгил дохилдир жумла мўминга,
Қаъбани кунда бир зиёрат қилар.
Киборлар қутқуси кор қилмас унга
Ғарибу ғуробо бошини силар.
Ўткинчи дунёда касод бозорим,
Руҳимга вобаста эзгулик, имон.
Бу кўнгил-дунёга меҳрим, озорим,
Ожиз тафаккурим етмаган Осмон.

ТОМИРЛАРИМ ОСМОНГА ТУТАШДИ

ИЛИНЖ

Кўнгил — масканатми, саҳросида ишқ
Туғёнида тўлғон, тўлғон кажрафтор.
Кипригинг — тиғмиди, тушим чок этган,
Чарх — ғамга Ватанми, чекканим озор
 бўлса қон, бўлса жон...
 тийнатимдан тон.

Хотирнинг кулбаси хоки саробми,
Ялдода оҳимдан саратон иси.
Фалак куббасида — тўзғиган куллар,
Юзимдек сарғаяр субҳнинг туси,
 ўлсам жон, ўлсам тон...
 охиратми ёр.

Фиғондин минг ўлдим, тирилтирган ким,
Ул фарёддан руҳим ичар телба қон.
Ул ҳижрондин аён беҳуш андалиб,
Мен-чи, мен йўқ эрур жисми нотавон,
 айтсамми, дилижон,
 дилсиз бўғилиб.

Жафодин қувғинди руҳимда ситам,
Бир кема кетадур мендан айрилиб.
Масканим — ҳубобми, манзилим — ҳижоб
Оҳ, фано, оҳ жон-а, боқмас қайрилиб,
 жоним — мунг, қоним — мунг...
 ҳижронман ажаб.

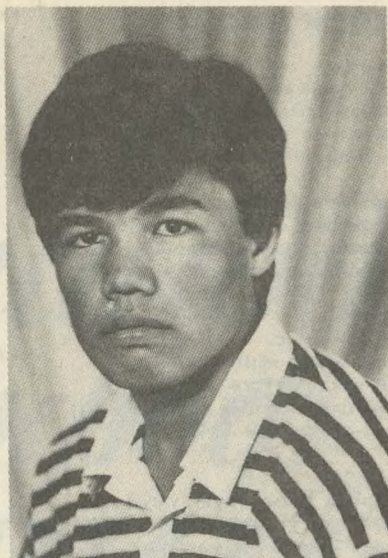
Кўнглинг — маъбад эрса, тилим — остонанг
Жонингдан жонимга шояд «оҳ» десанг.
Мосуво руҳимнинг илинжи ҳам сен
Қирқ томир — мусиқа, қирқ томир — оҳанг
 бўлса қон, бўлса жон...
 тийнатим жунун.

Биз киммиз?
Қайслар самосидан тўкилди гуллар,
Водийлар тўлғонди усрукларингдан.
Масиҳлар йиқилди нафасида ел,
Етмиш минг нолалар инграр торингдан.
 Мискинмиз.

Биз киммиз?
Минал ҳақ, минал ҳақ, минал ҳақ, минал...
Солиҳлар йўл олди дорул бақога.
Соҳира афсуннинг девоналари
Айланиб бўлишди бадбўй бақага.
 Мискинмиз.

Биз киммиз?
Оловни симириб қўйди парвона.
Таҳаммул майини ичди ошиқлар.
Қунондай даҳшатли сездии осийлар
Моҳгача кўпирди ашки кўл ишқлар.
 Мискинмиз.

Биз киммиз?
Фарҳодлар нондайн кавшади Қофни
Юлдузлар жон берди қушдай потирлаб.
Хуршидлар ечмади қоп-қора қопни
Шапалак ичгани куфрли гулоб.
 Мискинмиз.

Бир зина илгари элтаверади,
Илгари кўринмас бўшлиқнинг жарии.
Ортингдан рўёдай йўқолар зина,
Саробга айланиб боради бари:

Бўм-бўш чархтўрва...
Уғирланган ибтидо...
 Шодликнинг қафаси — нафс...
 Лаҳадга элтар интиҳо...
 Илкимда зардобни оқиздинг...
 Қақнусдай куйлайвер, куйлайвер...

ЗИНА

Илинжни куттирган ой...
Неча асрлар ютолган гирдоб...
Аламни чархлаган хуршида...
Чарх — сароб...

Илондай ўрмалар хаста руҳ...
Қайтиш йўқ, ўлим бор...
Осмон — унутилган кўзгун...
Ломакон ой ёлғиз...

Мунғайиб қолган юрак...
Айтилмаган хотиранинг кафани...
Ироқлашиб, улканлашиб бораётган ой...
Сукунатдан қалқиб чиққан мен...

Айтсамми барини...
Нега Ой... Ой... Ой... Ой...!
Қурбонликдан қочган ҳижрон...
Айрилиққа бош қўйган харсанг...
Йиғлама, йиғлама...
Тобутда дил эмас, карахт руҳ...
Интиҳонинг чегарасин бузган Ой...
Баҳрини тоширган кўзнинг чашмаси...

Волада йўқмикан сен кутган жола...
Айт, сабринг косаси — кўз...
Қайт, қайт, қайт...
Томирим осмонга туташди...
 Гуноҳ, шовуллаб тўкилар гуноҳ...
 Айт. Ой. Ой. Ой. Берсанг-чи паноҳ...

БЎШЛИҚ — ЗИНА, ЧИҚОЛМАЙСАН ҚАЙТИБ
ВАҚТГА.

Бу уз-о-о-оқ тун...

ялдо тунимас.

Чирилдоқ овози етмас, хириллар.
Ой қочиб кетолмас тангасин бериб,
Тангага тўлмайди зулмат тубсиз жар.

Шам тили кўзимга сачратар юпанч,
Қобирғам зирқирар, исён қилма, дил.
Нигоҳ азобига беролмай бардош,
Тўлғона-тўлғона жон берган ўт — тил.

Бу уз-о-о-оқ тун...

ялдо тунимас.

Бемор кўзларимнинг иситмаси-ей.
Ашким ўргимчакдай тўрга осилар,
Кўз ёшни тортолмай қотиб қолган ой.
Бу уз-о-о-оқ тун...

Тангри йўлларида қақнус руҳ вужуд
Вақтнинг имконини ўтди ёндириб.
Ҳали-да кўзада заҳаролуд мавжуд,
Йўқлик тупроғини бўлмас қондириб.
Улкан тегирмонни юргизар «оҳ», оҳ»

Кулоҳинг ўрами гуноҳга лим-лим,
Саллалар — адашган йўллар тугуни.
Тонг бахшида қилган икки газ ҳирқа.
Ҳирқа сўкилади, қиясан тунни.
Теппангдан қарайди улкан кўз.

Кечага сингади нолавор оҳанг,
Юлдуз пештоқиға булбул қурар ин.
Чирмовуқ чирмашар ой арқонига,
Қақнус учолмайди вужуди — замин.
Теппада яширин улкан сўз.

Соҳибфурсат ўлчар қуёш чашмасин,
Қоп-қора кўйлақни ёндирир олов.
Ойни чирмаб ғажир очкўз чирмовуқ,
Саҳрода йўл олар бир телба яёв.
Ичакдай чўзилар вақтнинг ўлчови.

Оқ тош туйнугида карахтдир илон,
Ичкарида банди этилмиш савоб.
Ташқари гардишни супира бошлар,
Тош семираверар, очофат сароб.
Илонни ҳайдашмас, карахт илонни.

Сув ичгиси келар аввалида У,
Вақт — ўйин, кўтарилар жами ёдидан.
Сув ичгиси келар ниҳоясида
Ўйинчоқ чирпирак вақт гирдобида.
Чарх тегирмондан тўкилади ҳоқ.

Қайгадир йўл олган телба чарчамас
Кун-туннинг ичаги узилиб кетар.
Соянгда қарийди неча қақнуслар,
Шамоллар тинади, узилаётган тор.
Манглайдай саҳронинг ўзаги — телба.

Издан эргашиб борар телба йўл,
Фаслнинг оралиғи қоришиб кетар.
Олтидан бир садо жаранглар тинмай,
Ортидан бир ҳазин чекмиши озор.
Ер — осмон — бир халта оломон.

Иблислар яшринди сассиқ ботқоққа,
Орийлар отган тош уюлди тоғдай.
Минг йиллар телбалар маъни топмади,
Фанода дайиди минг йиллар ҳай-ҳай.

Гуллар исёнидан ранги ол бўлди,
Масиҳ тирилмади, руҳлар дарбадар.
Талашар фанонинг сароблари-да,
Бедиллар дилини қоплади ғубор.

Мангулик мевасин кемирар қуртлар
Фанонинг эшиги ланг очиқ, очиқ...
Ҳайвонлар одамга бўлди тақарруб
Таналар ёнган чўғ, ёнаётган чўғ.

Сен осий, сен осий, самовот титрар,
Солиҳлар фарқ бўлди Ифрот баҳрига.
Ё раббим, жаҳолат эшиқлари ланг,
Ким учди иблиснинг ўша макрига?

Муҳаммад, муҳаббат этди дилхаста.
Ултирар термулиб юрак нақшига.
Пойимда денгиздай қонли бўсаға.
Мен қачон ўзимни этгум бахшида
диларо-о-о.

Жаннатий бандани қувғин қилган ишқ,
Ишқ — гуноҳ, кўзларим қароғида ғам.
Ишқ, кулдир, ишқ, сўлдир, ишқ, ўлдир жоним,
Руҳий узлатгоҳда кутгил бокирам,
бари бекор-а.

Сапеда тонглари ҳовучлаб ичгил
Муршидамсан, юрак — таҳоратлик сув.
Фалаклар эврилур руҳ талошида,
Сен эса фанодан кўллариңни юв
телбалар аро...

Самарқандда шафороф суворий

НУЖлар, бебош руҳлар ва бошқа ғайритабиий ҳодисалар хусусида ҳатто марказий матбуот энди-энди ёза бошлаган 80-йилларнинг охирларида кўҳна Самарқандда уфологлар гуруҳи кенг миқёсда фаолият олиб борарди (Уфологлар — ғайритабиий ҳодисаларни ўрганувчилар деган маънони англатиб, инглизча United Fenomene Objekts — феномал (аномал) жисмлар бирлашмаси сўзларининг бош ҳарфларидан олинган. — Тахририят).

Гуруҳимизнинг Нарпай ва Каттақўрғон туманлари қишлоқларига бўлган дастлабки сафарлари чоғидаёқ биз жуда қизиқарли ва ғаройиб воқеаларга дуч кела бошладик.

Каттақўрғон туманидаги Янгиобод давлат ҳўжалиги сувтортқи (насос) станциясининг беш техник ходими дим ёз оқшомларининг бирида кўкда ғалати шаклдаги юлдузни кўришган. Бу юлдуз ҳайратда қолган ишчиларнинг кўз ўнгида тобора катталаша борган ва икки дақиқача фурсат ичида чамаси етмиш газ узунликдаги улкан мушак (ракета)га айланган. Чироқлари ёниб-ўчиб турган мушак бир муддат дала узра қотиб тургач, тепалик ортига оҳиста кўнган. Аввалги ҳайрат ўрнига вужудларига тасвирлаб бўлмас даражада даҳшат, ваҳима бостириб кирган бешала йигит машинага ўтира солиб, тезроқ бу касофат жойдан узоқлаб кетишнинг пайида бўлганлар.

Бир ойдан сўнг бу жойга ташриф буюрган ленинградлик ғайритабиий ҳодисалар бўйича тадқиқотчилар ерда учта куйган доғ — ўзаро муқобил жойлашган таянчлар изларини топишди. Бу ҳудуддан олинган тупроқ намуналарида эса фанга шу кунгача номаълум нуруланиш борлиги аниқланди.

Нарпай туманининг қишлоқларидан бирида янада ғаройиброқ бир ҳодиса бўлиб ўтган: ҳовлида овқат тайёрлаётган жувоннинг ҳузурига пакана бўйли, кулранг танли... ўзга сайёраликлар кириб келишган-да: «Бизнинг кемамизга юринг, чўчиманг, сизга ёмонлик раво кўрмаймиз», дейишган. Кўрқувдан ўтакаси ёрилган жувон дод солиб одамларни кўмакка чақира бошлаган. Шунда чақирилмаган меҳмонлардан бири ёғ доғ бўлаётган қозонни қўлида кўтарганча эшик томон юрган, қолганлари жон-

жаҳди билан қаршилиқ кўрсатаётган жувонни опичлаб олишган. Хайрият, шу пайт додвойни эшитган кўни-қўшниллар ҳовлига югуриб киришган-у, ҳушидан оға бошлаган жувонни «босқинчилар» чангалидан олиб қолишга муваффақ бўлишган...

Самарқанд уфологларининг навбатдаги ғаройиб сафари Фарғона вилояти Езёвон туманининг Йўлдошобод қишлоғига бўлди. Аммо бу ўринда сафар олдидан бошимиздан ўтказган саргузаштларимиз хусусида тўхталиб ўтмасликнинг иложи йўқ.

Мулоқотчиларимиз 17 декабрь куни Езёвонда Нафиса исмли қиз билан ўзга сайёраликлар иккинчи бор учрашадилар, деб хабар беришди. Биз ўша куни эрталаб метеоритларни ўрганувчи Тошкент гуруҳи билан Марғилон шаҳрида учрашишга келишиб олдик-да, поездга патта харид қилдик. Табиийки, паттадаги сана ва жўнаш вақтини қайта-қайта текшириб кўрдик. Аммо биз белгиланган куни бекатга ўз вақтида етиб келиб, поездимиз бундан икки соат бурун кетиб бўлганини эшитганимизда, ўз кулоқларимизга ишонмай қолдик. Лекин бу ҳали ҳолва экан. Патталаримизни ёруққа солиб кўрган навбатчи: «Ҳа, намунача ҳовлиқасизлар, поездингиз ўн кундан кейин кетаркан-ку!..» деб бизни уришиб берди!..

Вақт зиқ эди. Ҳеч бўлмаса тунги автобусга улгурайлик дея автобекатга чопдик. Тошкент автобекатида автобусга чипта олиб, эндигина нафасимизни ростлаётганимиз палла шундоққина ёнимизда ўтирган, ҳамма вақт кўпчиликнинг назарида бўлган ҳамроҳимизнинг занжирлари бекитилган чўнтагидан чипталар йўқолиб қолса денг! Ишонинг, гуруҳимиз аъзоларининг бари катта ёшдаги, тажрибали, саёҳатларда пишган кишилар. Шунинг учун уларни, айтилик, паршонхотирлик ё уқувсизликда айблаш кулгули бўларди... Хуллас, кутиш бўлмасининг нариги чеккасида сочилиб ётган чипталаримизни қайдандир пайдо бўлиб қолган аскар айнан ўзимизга келтириб берди. Қизиғи шундаки, орадан икки дақиқа ўтар-ўтмас, бутун автобекатни тит-пит қилиб ҳам бу олижаноб аскарни тополмадик! Айнан мана шу — гуманоидлар ҳамюртимиз билан мулоқотга киришадиган кун арафасида бошимиз-

дан ўтган бу тахлит ақл бовар қилмас ҳодисалар бизнинг моддионлик дунёқарашларимизни чил-парчинлаб ташлади...

Биз ўзро шартли равишда «инс-жинслар ўйини» деб атаган турфа ҳодисалар биз автобусга бир амаллаб қиқиб олгандан сўнг ҳам тугамади — туппа-тузук кетиб бораётган «улов»имиз тўсатдан таққа тўхтади-қолди. Ҳайрон бўлган ҳайдовчи «улов»нинг гоҳ у ерини ковлаб кўради, гоҳ бу ерини, йўловчиларнинг кетма-кет саволларига жавоб беролмай елка қисади... Шунда биз машҳур журналист Павел Мухортов ҳам (ҳозир у «М-ский треугольник» жаридасининг бош муҳаррири) сирли ҳодисалар юз бераётган ҳудудга отланганда номаълум кучлар тазйиқларига дучор бўлганини эслдик...

Биз жумҳуриятимиз бўйлаб сафарлар орасида Самарқанда юз бераётган барча ғайритабиий ҳодисалар хусусида муфассал маълумотлар йиғиб туришга уриндик. Шу ҳодисалардан бири айниқса гувоҳларнинг кўплиги ва барча кўрсатмаларнинг энг майда тафсилотларига қадар бир-бирини такорлаши боис ҳаммамизнинг эътиборимизни ўзига жалб этди. Куппа-кундуз кун Сўғдиёна даҳасининг шоҳқўчаси бўйлаб... шаффоф суворий ўтаверган. Йўловчилару ҳайдовчиларни анг-танг аҳволга солиб қўйган суворий хотиржамлик билан энгил машина устидан сакраб ўтиб, ҳеч бир машаққатсиз беш қаватли бинонинг томига кўтарилган-да, йўлида давом этаверган!..

Сўнграқ худди шундай воқеа Тошкентда ҳам кечганини аниқладиқ. Ҳовлида тўп ўйнаётган болалар ёнидан ташқи кўриниши одамга ўхшаш, фақат мутлақо шаффоф бир киши бепарволик ила ўтиб кетган-да, майдон четидаги гараж устидан сакраб, кўздан йўқолган. Узларига келган болалар гараж ортига чопиб боришганида, у ерда ҳеч кимни топишолмаган.

Бу иккала ўхшаш ҳодисани муқояса қилиб, баъзи бир хулосаларга келдик. Афтидан, бу ерда ёндош оламлар назариясига суяниш лозим. Бу назариянинг баъзи тармоқларига кўра, биз билан ягона вақт-фазода яшаётган ёндош оламнинг тирик жонлари баъзида тасодифлар мутаносиб келиши оқибатида (эҳтимол, ўзлари хаёлларига ҳам келтирмасдан) бизнинг оламга ўтиб қоладилар-у, бироқ бизларнинг кўзларимиз имкониятлари чеклангани сабаб бўлибми, улар жисми шаффофлашиб кўринади...

Биз НУЖлардан келаётган элчиларни юксак онг ва тараққиёт вакиллари дейдиган бўлсак, уларнинг асл мақсадлари нима экан, деган савол албатта кўпчиликни қизиқтиради. Мен ҳам шу тахлит саволларга жавоб топиш учун ўтган йили Майданак тоғида жойлашган (П. К. Штернберг номли Давлат мунажжимлик (астрономия) илмгоҳининг расадхонасида бўлдим. Баъзи машаққатларга қарамай, ниҳоят, мунажжимларнинг НУЖларни кузатишлари борасида айрим далолатларни ойдинлаштириб олишининг имконияти туғилди.

1990 йилнинг март ойи охирларида расадхонанинг элктрон соловчиси Мурод Сайдалиев телескоп жойлашган дара тепасида уёқдан-буёққа учиб юрган шиша дарча (иллюминатор)ли номаълум жисми кўради. Эртаси кун олимлар дарада лазер нури билан ўққа тутилгандай эриб кетган тошларни учратишади. Тошларнинг ёнида илди-илдизи билан суғуриб олинган улкан арча ётарди.

Худди шу кунлари телескопда лифт солов-

чи бўлиб ишлайдиган Рашид (дарвоқе, шуни ҳам қўшиб ўтиб кетайлик, бу телескоп Урта Осиёда энг йирик ҳисобланади) Лангарсой устидан пастлаб учаётган, ташқи кўринишидан Мурод тасвирлаб берган жисмга икки томчи суздай ўхшаш жисми кўради. Бу НУЖ, гўё ўзини пайкаб қолганликларини сезгандай, йўналишини ўзгартирганча тўппа-тўғри Рашиднинг устига бостириб келавергач, йигит бечора қочиб қолишга мажбур бўлган.

Албатта, кузатувлар жуда кўп бўлган, лекин гувоҳлар, одатда, ҳазил-мазаҳларга дучор бўлмаслик учуноқ «Билмадим дедим — қутулдим», қабилида иш тутишади...

Барибир, эшитганларимнинг ўзиданоқ НУЖ расадхона билан астойдил қизиқаётган экан, деган қатъий хулосага келдим. Аммо бунинг сабабларини қидириб топиш керак эди. Умуман, НУЖлар яна нималарга кўпроқ эътибор беради? Бу саволга жавоб бериш учун Мурод иккаламиз тоғнинг бир чўққисига кўтарилдик. Биз чўққида туриб нимаси биландир «учар ликопча»ларни эслатадиган телескоплар билан бир қаторда қуйида Ернинг сунъий йўлдошларини аниқлайдиган ва назорат қиладиган станция ҳам борлигини кўрдик. Биз бу станциянинг илмий раҳбари (бу ерда ҳарбий раҳбар ҳам бор) Вадим Сергеевич Самоновдан станция ҳақида ёзиш мумкинми, деб сўраганимизда, у киши:

— Ҳозир, ошкоралик даврида, мен ўз ишларимиз ҳақида Амриқода маърузалар ўқиётган бир пайтимда «Сирли олам» ойномаси учун истаган мавзуда маълумотлар беришга тайёрман, — деди.

Биз Вадим Сергеевичнинг бағрикенглигидан фойдаланиб, НУЖ борасидаги кузатувларидан сўйлаб беришини илтимос қилдик.

— Киш эди. Биз тунги кузатувга тайёргарлик кўрардик. Шу пайт тадқиқотчиларимиз рацияда тоғ этаги тарафда ҳаракат қиладиган ёруғ доғ ҳақида хабар бериб қолишди. Мен дарров шу томонга қарадим. Менда шундай таассурот уйғондики, кимдир қўлида ёриткич билан қор устида тез-тез юриб келаётгандай. Бироқ мен бу ерларни яхши биламан, ёруғлик яқинлашаётган жойда ҳар қандай одам бир қадам босар-босмас сон-саноксиз чуқурликлардан бирига тушиб кетиши ёки қор кўчкиси остида қолиши аниқ эди. Бир пайт ёриткич тўхтаб, ҳавода турли-туман шакллار чиза бошлади. Шунда телескопни тўғрилаб, лазер нурини шу томонга йўналтирдим-да, икки герц частотали ишора юбордим. НУЖ бизга худди шундай частотада жавоб қилди-да, бир муддат ўйнаб тургач, кўкка овозсиз кўтарилди-кетди. Биз бу ёруғ доғни расмга туширишга ҳам улгурдик.

Илмий раҳбар ҳикоясидан кейин мен ўзимча НУЖлар стратегик аҳамиятга молик ҳарбий ва фуқаролик жабҳалари билан қизиқаётган экан-да, деган хулосага келдим. Айтиб ўтганимиздай, НУЖларни онгли олам вакиллари десак, бу тахлит қизиқларни осонгина изоҳлаб бериш мумкин. Афтидан, юксак тараққиёт вакилларига Ер ҳарбий қудратининг тобора ошиб бораётгани унчалик маъқул келмапти, шекилли... Зеро, Ер сингари такомилдан йироқ сайёрада жанг қуролларининг кўпаявериши қандай оқибатларга олиб келишини тахмин қилиш қийин эмас...

НУЖлар борасида тадқиқотлар олиб бориш жараёнида, уларнинг Ерда қувват манбалари, маъжозий маънода «ёқилғи қуйиш қўналғалари» бормикан, деган савол ҳам мени қизиқтиради

қолди. Устига-устак, худди шу пайтлари деярли барча матбуот нашрларида Пермь зонаси ёхуд «М учбурчаги» хусусида туркум-туркум мақолалар чоп этилаётганди. Мақолаларда кўрсатилишича, Молёбка қишлоғи яқинида ажойиб-ғаройиб ҳодисалар содир бўлаяпти: одамлар НУЖларни, гуманоидларни уззу-кун кўрмоқдалар, нафақат кўрмоқдалар, мулоқотга ҳам киришмоқдалар. Бу ҳақда маълумотлар шу қадар кўпайиб, уларда обрўли кишиларнинг, фан намояндаларининг исмлари ҳам шу қадар кўпроқ учрай бошладики, энди буларнинг барини ўйдирма ёки шарпа (галлюцинация)га йўйиш ҳақида гап бўлиши мумкин эмас эди. Кўпчиликнинг фикрича, — биз ҳам буни ҳақиқат деб биламиз, — «М учбурчаги» НУЖлар учун ўзига хос қароргоҳ вазифасини ўтайди. Бироқ «М учбурчаги» бутун Ер юзиде ягонамикин, деган ўй менга тинчлик бермай қўйди. Наҳотки бизнинг шусиз ҳам сир-асрорга тўла Урта Осиё ҳудудимиз ўзга сайёраликлар назаридан четда қолган... Эҳтимол, бу фикрларим четдан қараганда сохта ватанпарварлик бўлиб туюларди, аммо «Студенческий меридиан» ойнамасида С. В. Коломенскийнинг Душанба яқинидаги ғайритабиий зона ҳақидаги мақоласини ўқиган, мулоҳазаларимнинг исботини топгандай қувониб кетдим-у, гуруҳимиз билан дарҳол йўлга тушдик.

Муаллиф тасвирлаган «ажойиботлар ўлкаси» машҳур Варзоб дарасидан оқиб ўтадиган Сиём дарёси бўйида экан. Бу жойларнинг табиати беҳад гўзал. Дарё суви ҳам кўм-кўк ва жуда ширин. Ўзга сайёраликлар ҳам қаерга қўнишни билишади, деб ҳазиллашардик ўзаро дарё бўйлаб юқорига кўтариларканмиз. Сўлим табиат қўйнида икки соатча пиёда юрганимиздан сўнг манзилга етиб келдик. Биз бу ерда гидрометеостанцияда ишлайдиган икки об-ҳавони ўрганувчини учратдик. Улардан бири бўлмиш Анатолий Шеглов яқинда қизиқ ҳодисани кузатганини айтиб берди: сариқ, тухумсимон жисм ҳавода оқиста сузиб юрган. Унинг ичида қора куб яққол кўриниб турган. Тўсатдан у кўздан йўқолган-қолган... «Агар ёнимда кўплаб гувоҳлар бўлмаганда эди, — дейди Анатолий ҳаяжонланиб, — мен ўзим рўёга учрагандирман, деган хулосага келган бўлардим. Умуман, ҳар йили бу ерга ғайритабиий ҳодисаларни кузатгани мамлакатимизнинг турли гўшаларидан кўплаб одамлар келишади. Меҳмонлар кўпинча шунақанги нарсаларни кўрганларини гапириб бериб қолишадик, бу ишлардан

беҳабар одам бемалол уларнинг барини чўпчакка йўйиши мумкин. Масалан, чодирларга ёрқин шарлар учиб киради, ухлаётган одамлар мутлақо бир хил тушлар кўради ва ҳоказо. Гуманоидлар билан учрашган қизиқувчилар ҳам истаганча топилади. Ишқибозлар кўпайган сайин ўзга сайёраликлар ботирроқ бўлиб боришяпти. Утган йили улар Краснодардан келган Нина Гринёвани ўғирлаб кетишди. Тўғри, улар қизни бир неча кундан кейин қайтариб олиб келишди, аммо... Яқинда Марказий телевидение Нина ҳақида украиналик ижодкорлар олган ҳужжатли фильмни намойиш қилди. Нина ўғил кўрибди, отини Максим қўйибди. Нинанинг айтишича, Максим ўзга сайёралик отасига қўйиб қўйгандай ўхшаркан... Биз об-ҳавони кузатиш марказида жиддий ишлар билан шуғулланамиз, бунақанги ғаройиботларнинг барисини текшириб чиқишга на истак бор ва на фурсат. Бироқ далолатлар ўжар бўлади, улардан кўз юмишининг иложи йўқ...»

Дарё бўйида альпинистларнинг йирик оромгоҳи жойлашган. Бир куни чўққига кўтарилган альпинистлар гуруҳи ичидан бир йигит исзиз йўқолади. Айнан йўқолган: на кўчкида қолган, на чуқурга тушиб кетган. Унинг изидан келган қутқарув гуруҳи йигитнинг оёқ излари тептекис жойда узилиб қолганини, бамисли уни биров кўтариб кетганини аниқлашди. Ҳавога исзиз сингиб кетгандай йўқолиб қолган йигитнинг отаси ҳам бу ерларни бир неча бор қутқарув гуруҳи сафида тит-пит қилиб чиқди. Беҳуда. Ниҳоят ғамга ботган ота машҳур булғориялик башоратчи Ванганинг ҳузурига боради. Ванга отага: «Роса икки йилдан кейин ўғлинг йўқолган жойда бўл, чақмоқлар чақади, кучли ёмғир ёғади ва ўғлинг ўзи ҳақида хабар беради...» дейди. (Мақола муаллифидан айнан ушбу воқеа нима билан якунланганини навбатдаги сафарлардан бирида аниқлаб келишини илтимос қилдик. Шундан сўнг бу мавзуга яна қайтамиз. — Таҳририят).

Албатта, ғайритабиий ҳодисаларнинг барини фақат НУЖларга боғлаб бўлмайди. Бизнинг гуруҳимизда бебош руҳлар (полтергейст) билан шуғулланадиган, ҳатто уларнинг рангли суратларини чизадиган, арвоҳлар билан мулоқот қиладиган хислатли кишилар кўп.

Биз улар ҳақида навбатдаги мақоламизда ҳикоя қиламиз...

Урисчадан Зулфия ҚУРОЛ қизи таржимаси

МАКТУБЛАРДАН САТРАЛАР

Биз Саросиё туманининг «Янги куч» кишлоғида яшаймиз.

Яқинда кишлоғимиз устида тўққизта чирогги бор жисм айланиб учиб юрди. Афсуски, кейинроқ билсак, бу жисм ерда ишланган экан.

Умуман, биз тарафга ликопчалар келмайди. Чунки «машхур» алюминий заводнинг тутуни унча-мунча ликопчани бир чўқишда қочиради. Шўрлик ликопчалар: «Бу ерда одамлар қандай яшаркин-а?..» деб хайрон қолишса керак.

Хамма ўз туғилиб-ўсган жойини мактайдди. Биз-чи, биз?..

Жиянбек АБДУЛЛАЕВ

* * *

Улуғ олимлар башоратгўй бўлишади. Мен тез-тез Циолковскийнинг ушбу сўзларини эслаб тураман: «Қоинотда биздан бошқа цивилизациялар мавжуд бўлиб, улар бизга ўз таъсирини ўтказиб келмоқда, лекин биз бунга пайқаймаймиз. Вақти келиб улар очкичасига юриш қилишади. Бу эса анча шовшувларга сабаб бўлади».

Яқинда тунги соат бирлар атрофида ётоқхонамиз тепасида учар ликопчалар пайдо бўлишди. Улар қизил чирокларини ёқиб-ўчиришиб, кўриниб-кўринмай ётоқхонамиз тепасида йигирма дақиқача айланиб юришди...

Саъдулла ҚАРИМ,
ТошДД толиби

* * *

Сизларга кувалик муштарийлар номидан барчамизни олам-олам илм нурларига йўғрилишимизга кўмак бераётганликларингиз учун миннатдорчилик билдираман.

Ойнома кўлимизга келиб тушгандан буён кўлма-кўл бўлиб ўқилмоқда. Унда берилаётган мақолалар кўпчилигини хайратга солди. Шунча илмдан беҳабар холда, гумрох бўлиб юрганнимиздан ва вақтимиз беҳуда сарфланганлигидан баъзан афсусланамиз.

Айниқса, ойноманинг 1-сонида берилган «Будда қиссаси», 2-сонидagi Пайғамбаримиз Муҳаммад Салоллоху алайхи вассалам қиссалари гоёат қизиқарли ва ибратлидир. Бундан кейинги сонларида ҳам пайғамбарларнинг қиссаларидан ёритиб боришларингизни илтимос қиламиз.

Дилбар МУҲАМЕДОВА,
Фарғона вилояти

* * *

Мен, жариди саҳифаларида исломий мавзуга кенг ўрин берилаётганини кўриб, ўқиб-ўрганарканман, ўзим учун янги бир олам

кашф этдим ва жариданинг ислом тарихи, маданияти, фалсафаси, тасаввуфи тарикати ёритилган сонлари мактаб ўқувчиларига ўргатилиши, ушбу мавзуларни чуқур билувчи муаллимлар малакасини оширадиган олийгоҳлар кўпайтирилиши ва бора-бора исломий дарсликлар нашр этилиб, оммага ва хусусан мактаб ўқувчиларига етказилиши зарурлигига иқдор бўлдим. Чунки исломий маданиятни чуқур ўрганмаслик диний бидъатчиликка, яъни «дин-афъюндир» деган эски ақидага олиб келишига имоним қомил.

Ўйлайманки, ўзига хос сирли хилқат бўлиб келган ислом маданиятини кенг тарқатишда «Сирли олам» жаридаси доимо пешқадамлик қилади ва эркин, мустакил, исёнкор руҳда фикрлашимизга баҳоли-қудрат ўз хиссасини қўшади.

Дилфуза НУРМАТОВА,
Ўзбекистон Ешлар ташкилотлари
қўмитаси ходими

* * *

«Сирли олам» ойномасига биринчилар қаторида обуна бўлган эдим. Хато қилмаган эканман. Ойномада эълон қилинаётган фантастик ҳикоялар, халқимизнинг ажойиб фарзандлари, алломалар хақида ва бошқа мавзуларда берилаётган илмий-бадий мақолалар жуда маъқул. «Сирли олам» ойномасини ўқиб, дунёқарашимиз кенгаймоқда. Биз дунёнинг жумбоқлар, чигалликлар, номаълум сир-асрорлардан иборатлигини тушунаётимиз.

Насиба САЛАЕВА
Хоразм вилояти

* * *

«Сирли олам» ойномаси менга жуда маъқул. Назаримда борган сари қизиқарли мақолалар ва асарлар берилмоқда. Айниқса, мен «Ўзга сайёрага саёҳатнинг осон йўли» мақоласини катта қизиқиш билан ўқидим. Чунки мен ҳам ўзга оламларга шуурий саёҳат қиламан ва улардан кўплаб маълумотлар олиб, уларни одамларга маълум қиламан... Бундан ташқари, менга Дилбархоннинг «Мактублардан сатрлар»руқнида берилган хати жуда таъсир қилди. Улар табиғга кўп пул беришибди-ю, бироқ онаси шифо топмабди. Кўп пул олиб одамларни даволайдиган табиб-табиб эмас. У пул табибидир. Имкони бўлса, Дилбархон менга онасининг сувратини юбориб, бир энлик хат ёзса, мен уни олишдан даволашга ҳаракат қиламан. Албатта, текин, пулга эмас.

Сизларга дуои салом йўллаб,
Мўйдинова Ибодат

Андижон вилояти, Хўжаобод тумани, Киров совхози, 2-бўлим

Исмат Нусрат ўғли

СИРЛИ КУЧЛАР ИЗМИДА...

Сайид ҳақида гапиришдан олдин, бевосита экстрасенслар фаолияти билан боғлиқ кузатишларим хусусида икки оғиз ёзишни маъқул топдим.

Эскилар: «Ҳар бир нарсанинг юки бўлади», дейишади. Ҳатто кимдир боласига авлиё ёки алломанинг исмини кўйса, «оғир ном кўйибсан, болам, юки оғир, кўтаролмайди», деб айтганларини кўп бор эшитганмиз. Бу кимларгадир оддий ҳодиса туюлар, лекин мен негадир унинг замирида улкан ҳақиқатни — фақат Шарққа хос бўлган фалсафани уққандек бўламан.

Агар ибодат йўлига эндигина кирган одамни то уни мукамал ўргангунигача бўлган жараёни холис бир киши сифатида кузатсангиз инсон табиатан нақадар тубан ҳамда... шу қадар юксак эканлигининг гувоҳи бўласиз.

Инсон ибтидосида — унинг яралиб бунёд бўлишида қандайдир саҳф-хато бўлгани ҳақида эндиликда жуда кўп ўйлайдиган бўлиб қолдим. Гарчи бу ҳақда дунё фалсафасидан истаганча жавоб топа олсак ҳам негадир бу ўй каминани бир лаҳза бўлсин тарк этгани йўқ.

Оддий бир ҳолатни биргаликда мушоҳада қилайлик: тасаввур қилинг, бир уйда ҳеч қачон бири-бири билан учрашмаган йигирма чоғли одам жамланган. Ёки шундай ҳолатда ва шундай санокда иноқ, оғир-енгилида бирга бўлган кишилар йиғилган, дейлик. Уларнинг ўртасидан бири чиқиб, ҳаммани бўралатиб сўкса, кўп эмас, бир сония ичида шу ерда қиёмат қойим бўлади. Меҳр-муҳаббат қозониш-чи? Минг афсуски, бу бир лаҳза ичида бўладиган иш эмас...

Одам ибтидосида негадир ёвузлик кўпроқ «тақсимланган»дай. Лекин унга катта имкон ҳам яратилган: ақл, эс-ҳуш берилган, у тафаккур, тахайюл қилади, бироқ ана шу нукта унинг учун ҳам қадрли, ҳам ўта хавфли, чунки у яратаверди, лекин шу яратганлари бир кун эмас, бир кун, албатта ўзининг бошини ейди...

Шулар ҳақида ўйлар эканман, ҳар гал негадир тасаввуфга «йўл оламан»: ундан паноҳ топаман. Гўёки менинг сўнгги манзилим шу ердадай, имкониятим шу билан тугайдигандай... Йўқ, албатта, бу ҳали ҳукм эмас, бу менинг шу даражамдаги вақтинчалик имкониятим, холос.

Баъзан инсонни «поклаш» ҳақида ўйлайман. Унинг ўзида шунга лойиқ имконият топилармикин?

Яна тасаввуфга «йўл оламан»: ундан паноҳ топаман. Инсон имкониятларини ўзимча икки

қутбга бўламан: биринчиси, тубанлик: унинг энг сўнгги ва энг машъум нуқтаси шайтони лайинлик бўлса, иккинчи қутб — ҳақ даражасидаги комилликдир.

Устозимнинг бир гапи қулоғим остида ҳамон жаранглайди: «Одам бари бир ибтидосига қайтади». «Тўхтанг, ахир, унинг ибтидосида ёвузлик ҳукмрон-ку?» Уйлаб кўрқиб кетаман, таним музламаса-да совийди. Исломга «йўл оламан»: ундан паноҳ топаман. У: «Йўқ, у яралишида пок эди, кейин ўзининг саҳфи билан айниди», дейди. Шу нуқтада бошим қотади, унинг ибтидосини ажратолмайман, ибтидосига қандай қайтади: пок бўлибми, иблис бўлибми?..

Хаёлим сайёраларга қочади: тўлин ойга термулиб, ер юзида юз бераётган ташвишу хунрезликларни бир лаҳза бўлсин унутиб, энди у томонга «йўл оламан», паноҳ...

Йўқ, энди шошилмаймиз. Биз юқорида кўпроқ инсоннинг маънавий имкониятлари хусусида сўз юритдик, унинг руҳий ва жисмоний имкониятлари-чи? Бу ҳақда Исломдан ташқари Будда, Кришна, Шива, Вишну ақидалари ва шомоний эътиқод билан яқин ошно бўлган одам истаганча маълумот олиши мумкин.

Бундан кўп эмас, икки йил бурун экстрасенс, биоқувват соҳиблари кўплаб пайдо бўлаётгани ҳақида онда-сонда ёзишарди, холос. Хоразмлик қиз Муяссар ҳақидаги шармандаликларни-ку гапирмаса ҳам бўлади. Кейинчалик негадир уларнинг сони эрта баҳорда ёмғирдан сўнг чиқадиган кўзиқориндек кўпайиб кетди. У пайта жумҳурият радиосида муҳаррир эдим. Бир-иккитаси билан суҳбатлашишга тўғри келди, муолажа қилди. Бир-биридан ваҳимали, бизга мутлақо нотаниш, қоронғи бўлган «гап»ларни гапириб беришди. Ҳайратдан ёқа ушладик. Ишондик, лекин уларнинг сони ой ўтган сайин кўпайиб кетаверди. Яна бир-биридан ваҳимали гаплар. Биттаси дейди: «Оролни тўлдириб бераман, имкон беринг», Яна бири: «Қорхоналардан чиқаётган заҳарли тутунларни бир жойга тўплаб, булут каби инсонга зарари тегмайдиган жойларга ҳайдайман»... Тўғри, уларнинг «йўли» силлиқ кечмади, баъзан қаршилик ҳам бўлди: чеклашлар, теварақдаги гап-сўзлар... Лекин у шундай катта «оқим» эдики, унинг олдида бу тақлид шовқин-суронларнинг исиз йўқолиб кетиши ҳеч гап эмас эди.

Бир дўстим менга баъзан ҳазил қилади: — Исмат, биласанми, ҳозир Ўзбекистоннинг неча фоиз аҳолиси экстрасенс? Бўлмаса мен айтай. Ҳозир

20 фоизга яқинлашиб қолди-ёв. Бирор ўн-ўн беш йилдан кейин 50—60 фоизга етади.

Унинг бу ҳазили неча вақтлар негадир менга жиддий таъсир қилди. Дарҳақиқат, бу нима? Улар қандай, қаердан пайдо бўляпти? Агар шу жараёни кузатган бўлсангиз, негадир сўнги пайтда ҳиндуийлик ва буддавийликка оид китобларга қизиқиш ортди. Ўша кезларда ҳатто кўпчиликини «бу ҳам бизга юборилган навбатдаги экспорт эмасмикин» деган ўй-хаёллар бежиз банд этмади. Матбуот эса негадир бу гал улар учун эркин хизмат қилди: барча «дарвоза»ларини ланг очиб қўйди. Уларнинг нуфузи ошди. Бора-бора одамлар уларга ҳам кўникиб қолишди.

«Бу табиий жараён эканми? Айнан шундай жараён тарихда бирор-бир замон бўлганмикин? Ўқиб, эшитаётганларим: сайёралар ҳаракатидаги ўзгаришларнинг табиий натижаси эмасмикин?», ўз-ўзимга берадиган саволларимнинг чек-чегараси йўқ эди.

Сайид менга ана шундай саволлар гирдобига чулганган кезларим дуч келди. Биринчи учрашувдаёқ ёш ва ғайритабиий киши сифатида таассурот қолдирди. Раҳматли укам фожиаси билан боғлиқ воқеани тўғри «кўрган»лиги унга нисбатан ишончимни яна бир карра оширди...

Қизиқ ҳол юз берган эди: Сайид менга учраб тўсатдан «Президентга гапим бор эди», деб қолди. Ҳузурига кирмоқчи бўлди. Имкони бўлмади. Сўнг мактуб ёзиб қолдирди. Бизга у қандай гап эканини шунча астойдил сўрасак-да барибир айтмади. Сир сақлади. Орадан анча фурсат ўтиб, Президент аппаратидан Фарғона вилоятига жавоб мактуби боради: «Текширинглар... жавоб ёзинглар...» Сайид уларга ҳеч нима айтмайди: «Менинг Президентга гапим бор», деб бир сўзда туриб олади.

Хуллас, Президент билан учрашишга имкон бўлмади. Айтишига қараганда, уни ҳатто ДХҚдан тортиб, ақли ноқисларни даволовчи шифокорларгача обдон текширади. У тинмайди: Соғлиқни сақлаш вазирлигига хат ёзади. Умумий, бир-биридан зерикарли жавоблар олади.

Сайид ҳақида бир нарса ёзиш илнжида у яшайдиган — Фарғона вилояти, Қува туманидаги Карл Маркс номи жамоа ҳўжалигининг Хўжа Ҳасан кўчаси, 113-уйга бордик. Сайиднинг онаси Адолат момони учратдим. У киши ҳам қушнотбахши эканлар: кўрқиб ёки бирор нарса таъсирида тушган юракни кўтарар, томоқ босар, қулоқ қоқиб, сув сепиш воситасида бемор бўлганларни даволар эканлар.

— Сайид бошқача ўсди, — дейдилар Адолат момо. — Унинг қилиқларини кўриб юрагим орқага тортиб кетади, янлағоч токли симни ушлайдими-ей, чўғда оёқяланг юриб, темир-тақани қўлига кўтариб юрганларида худонинг бандасига берган амалларидан ёқа ушлайман.

Одамлар назарига тушиб, ихлос қўйишганда Сайидга туман раҳбарлари дастлаб беморларни даволаш учун бир хонали жой ажратибди. Ихтилофлар ва яна аллақандай таъма сабаб бўлиб, у жойини ҳам Худо кўп кўрибди. Жойдан ажралгач, энди беморлар уйига бостириб кела бошлади. Яна таъбир, асаббузарликлар, маҳаллий ҳокимиятнинг зўравонлиги... йўқ, булар биз учун беғона эмас, янгликка нисбатан кеча, қолаверса, бугуннинг эмизикли фожиалари эди...

Мени ҳаммадан ҳам Сайиднинг ёш бўлишига қарамай, йог санъатини ўта маҳоратли даражада эгаллагани ҳайратга солди.

— Махсус мактабни ўтамаганман, менга ўргатишган, — дейди Сайид.

У олдин шомонларга ўхшаб ҳаракатлар қила-

ди: аста-секин, «жазава»га туша бошлайди. Бироз ўтгач «қуш» бўлади: ҳаракатлари шундай енгилки, қушларнинг ҳавода эркин қанот қоқиб юрганини эслатади.

— Шундай қилиб куч йиғаман, кейин қаҳрабо қуввати, темир-терсак, чўғ ва ҳоказо машқларни бажараман, — дейди Сайид. — Ҳар куни ҳам шундай бўлавермайди. Маълум кунлар бор...

Бир ойдан зияд вақт ўтгач, ойнаи жаҳон ижодкорлари билан яна сафар қилдик. Улар Сайидни суратга олишди, халққа кўрсатишди.

— «Ёш ленинчи» рўзномасида ёзишганидан кейин келган хату беморларнинг сон-саногии бўлмади, — дейди Сайид. — Шароит йўқ, кўриб турибсиз, шунча одам билан муомала қилишга тўғри келади. Биров тўғри мақсад билан келса, яна биров тескари ўй-хаёл билан келади.

Бошимиз ташишдан чиқмай қолди. Кечга яқин тамоман ҳолдан тойиб қоламан...

Дарҳақиқат, ўша кун совуқ бўлишига қарамай беморлар ихлос билан навбат кутиб туришарди. Улар билан сўхбатлашишга тўғри келди.

— Мен Сирдарё вилоятининг Ховос туманидан бўламан, — дейди озгин, кўзлари чўкиб қолган Илҳом исмли ёш йигит. — Бундан етти йил бурун кетма-кет келган ўлим қайғуси сабаб оёқ-қўлларим шол бўлиб қолган эди. Келганимга мана бир ҳафтадан ошаяпти. Аста-секин бўлса ҳам ўзгариш сезаяпман.

Бемор исбот сифатида қонсиз, озгин қўлларини ҳаракат қилдирди.

Бироз фурсат ўтиб Сайиддан ўша бемор ҳақида сўраганимда, у анча тузалиб қолганини айтди.

Ушанда беморларни қабул қилиш хонасининг бир четида қизил муқовали дафтарга кўзим тушди. У тамоман соғайиб кетган беморларнинг қувончи, чексиз миннатдорчиликлари билан лик тўла эди.

Бир-бир варақлайман: «Ўғлим Сайиджон, амалиннга қатнашганим жуда яхши бўлди. Оёғим қаттиқ оғрир эди. Ҳозир ўзимни яхши ҳис қилаяпман. Буниг учун сенга чексиз миннатдорчилик

билдираман, деб 70 ёшли бувингиз Майрамхон Бахромова. Фарғона. Қува тумани».

«Мен Исоқов Ҳайитбой. 1936 йилда туғилганман. Оёқ оғриғим бор эди. Тузалдим. Андижон вилояти, Ленин тумани».

«1955 йилда туғилганман. Исми: Тўйчиев Юнусали. Бош оғриғим бор эди. Тузалдим. Наманган вилояти».

«Қулоғим яхши эшитмасди. Тўрт амалдан кейин тузалдим. Катта раҳмат. Андижон вилояти...»

...Бундай мактублар сон-саноксиз. Уни хоҳлаганча давом эттириш мумкин.

Шерикларим бу гал Саййиддан ноёб хислатларини амалда кўрсатишни сўрашди.

У анча вақт давом этган машқ — қувват тўплашдан кейин дастлаб 220 вольтлик чироғи ёниб турган симни қўли билан анча вақт ушлаб турди. Аввал кўрқдик. Мабодо...

Саййиджоннинг навбатдаги ноёб хислати гургтсиз, қўл қуввати билан қоғоз ёндириш бўлди. У ерга уюлиб ётган қоғозга қўл учлари билан таъсир қилиб ёндириб юборди. Бироз вақт ўтгач, тайёрланган чўғда оёқланг юра бошлади. Айниқса, оғир ҳажмдаги турли хил темир жиҳозларини тик ҳолатда ҳеч қандай воситасиз кўтариб туриши ҳаммамизни ҳайратга солди.

— Менга буларни «ўргатишган», — дейди Саййид. — Агар бажармасам касал бўламан...

У билан юзма-юз сўхбатлашган одамнинг кўзлари дарров толиқиб қолади, бошига оғриқ келади. Кўзу вужудимиз кўниккан бу оламни унутади, ўзи билмаган ҳолатда сирли олам бағрига сингиб кетади...

Мен очиги бу соҳада мутахассис ёки кенг кўламли билимга эга эмасман. Мен фақат кўрганларимнигина ёздим, қолгани эса ёлғиз Оллоҳга аён.

Саййид баҳона яна бир-икки мулоҳазаларим билан ўртоқлашсам. «Сирли олам» ойномасининг 5-сонига Имом ал-Бухорий номидаги Тошкент Исломи олий маъҳадининг мудири Муҳаммад Латиф Жуман билан таниқли олим Мирфозил Мирзааҳмедовнинг мусоҳабаси эълон қилинган эди. Унда ҳозирги жараён Исломи ақидалари нуқтаи назаридан баҳоланган эди. Масаланинг бу жиҳатига сира эътирозимиз йўқ. Лекин Исломи фалсафасида банданинг имкониятлари қаерлардадир бари бир чекланган. Дарҳақиқат, бу имконият (сеҳргарлик, афсунгарлик ва ҳоказо) инсонни инсонийлик чегарасидан чиқариб юборади: ҳатто Исломига шак келтириши мумкин. Чунки бурунги сеҳргарлар ҳатто пайғамбарлик ҳам даъво қилишган: мен пайғамбарман дейишгача боришган. Бу ҳақда Қуръони каримнинг Бақара сурасида оятлар бор. Бу эса Исломи учун шакколикдан бошқа нарса эмас.

Исломи бу амалларга тўғридан-тўғри қарши бормайди. У фақат ўз ақидаларини ҳимоя қилади, холос. Унинг муайян мезони бор: инсон ўз имкониятларига ортиқча ва сунъий эрк бермаслиги керак: ҳамма нарсанинг яратувчиси ва сабабчиси Оллоҳдир.

Бу эҳтиёткорлик замирида катта ҳақиқат бор. «Оролни тўлдираман», «Атмосферани тозалайман», деб даъво қилишганининг ўзим гувоҳи бўлганман. Булар эртага пайғамбарман деб даъво қилишдан ҳам қайтишмайди...

Мен кўпроқ Саййид ҳақида гапиришим керак эди. Яхшиси, бу ҳақда унинг ўзи гапира қолсин.

«Мен ўзга сайёраликлар билан алоқада бўламан...»

Яна бир нарсани айтай: Иттифоқимизда ўн саккизи киши ўзга сайёраликлар билан мулоқотда бўла олади. Ушалардан бири менман.

Ўзимдаги бу ғалати хусусиятларни чамаси етти ёшимдан бошлаб сеза бошлаганман. Ушандан буён мени ташқаридан кимдир, қандайдир «сирли кучлар» бошқариб туришади... Менинг ихтиёрим ўшаларнинг, мен ўзим ҳали тўла тушуниб етмаган кучларнинг қўлида.

Ғойибдан қулоғимга қандайдир буйруқлар эшитилаверади. Мен кўпинча турли манзаралар, бепоён юртлар қиёфасини аниқ кўраман. Баъзида эса портлаш, ўқ овозлари, учоқлар учишларини эшитаман. Баъзида турли аломатлар қўйилиб келади, гўёки кимлардир зўр бериб мени радиоалоқага чақиришаётгандай... Осмонга қараб туриб кўзимни юмсам, турли шаҳарлар, одамлар, мен билмайдиган белги ва рақамлар, учувчи жисмлар намоеён бўлаверади. Назаримда, мен бундай пайтлари кино томоша қилаётгандайман...

«Улар», ўша «сирли кучлар» менга ёшлигимданок ҳинд йоглари санъатини ўргатдилар. Натижада мен чўғ ва олов устида ялангоёқ юришни, рақсга тушишни, ўз-ўзини бошқаришни, қайта ёшариш сирларини, беморларни даволашни ҳам ўргандим...

Шу билан бирга «улар» менга агар биз ҳеч нарсани ўзгартиришга эришолмасак, яқин йилларда еримиз хавф-хатарга дучор бўлиши мумкинлигини айтишди. Умуман, кўрраимиз тақдирини ҳал қилиш «улар»нинг қўлида экан. Айниқса, одамлар ўртасидаги низо ва келишмовчиликларнинг кучайганидан «улар» ташвишланмоқдалар. Кишилар ўртасида ўзаро ишонч, дўстлик, меҳр-шафқатнинг йўқола бориши бўлғуси катта хавфнинг асоси, деб айтмоқдалар. Устига-устак, ер иқлимининг кескин ўзгариши, ерга ўзга сайёраликларнинг яқинлашуви ва бунинг оқибатида зилзила, сув тошқинлари эҳтимоли борлигини ҳам башорат қилишмоқда. «Улар» кўрраимиз экологиясининг издан чиқиб кетганидан ташвишланмоқдалар. Ана шулар тўғрисида ерликларга ёрдам беражакларини изҳор қилишмоқда. Агар имкон яратилса, дунё мамлакатларининг энг йирик раҳбарлари ҳамда дин арбоблари билан учрашиб, мулоқотда бўлишга розилик билдиришапти. Таъбир жоиз бўлса, мен бундай мулоқотнинг бевосита уюштирувчиси ва таржимониман. Менимча, бундай мулоқот жуда-жуда зарур...»

Хуршид Дўстмуҳаммад

Бобо Ўзбекча ҚОТИЛЛИК

КИССА

БИРИНЧИ ТАФТИШ

Чаман момонинг хонадониди юз берган муд-
ҳиш фожиа бир кунда қуйқишлоқликларнинг
оғзига тушди!.. Овлоқ қишлоқнинг овлоқ кўча-
ларидан биридаги кўримсиз хонадонда фақи-
рона кун кечираётган ота бу дунё ташвишларию
даҳмазаларидан аллақачон қутулиб кетган —
икки қизу бир ўғилга ҳам оталик, ҳам оналикни
адо этиб, олтмишни амаллаб ошган кампирга бу-
тун бошли қишлоқ аҳли ачининининг ўзиёқ,
хусусан, ҳозирги давр учун фавқуллодда воқеа
эди!.. Башарти, одамлар ачинмаганида, момонинг
вайрона юраги фарзанд доғига дош беролмас-
лиги тайин эди, бироқ яқин-йироқдагиларнинг
ҳамдардлиги нечоғлик далда бермасин, момо
ўз кулфати билан яккама-якка қолди. Кампир-
нинг жони бамисоли қилга илашгандай омонат,
баногоҳ шу омонат жонига ишониб, тақдир би-
лан орани очди қилишга тушиб кетганини ўзи
ҳам сезмай қолар эди.

Ёруғ дунёда шунча йил яшаб бирон дафъа
тақдирга тил теккизмаган кампирнинг энди
тақдири азал олдида ҳеч қандай тили қисқиклик
жойи қолмагандай, дафъатан бошига не кунларни
солмаган тақдирни қарғаб кетади, қарғай-
қарғай қолдан тойгач, алламаҳалгача паришон
хаёл — савдойисийрат бўлиб ўтиради, ҳуши жо-
йига кела бошлағач, шум тақдир яна эшикдан
пусиб кириб келаётганини кўргандай чўчиб ту-
шар — чўчиш ҳам гапми! — тўқмоғини ҳаволат-
ган тақдирнинг пойига бош қўйганича, «Жоним-
да жон қолмади-и!.. Мен Худога не ёмонлик
қилли-им?!» дея тавба-тазарруга ўтади, обдон
йўғлаб-сиқтағач, кўзида ёш қуриб, яна сарсон-
хаёл бўлиб ўтираверади...

Қишлоқда одам зоти қуриб кетмагани шунда
билинди; — Чаман момога астойдил ачинадиган-
лар оз эмас, фақат уларнинг кўпчилиги барча
айб-қарохатни мактабга ағдарди: «Агар мактаб
ўқувчиларни далага обқиқмаганида шу фалокат
юз бермас эди!..»

Одамзоднинг табиати шундай — гуноҳнинг бир
чеккасини кимнингдир гарданига илдириб олса
бас, ўша заҳоти хотиржам тортади — гўё шу янглиғ
жиноятлар қайтиб юз бермайдигандек тую-

лади... Бўлмаса эл-юртни авом десак, муаллим
халқини нима жин урди?.. Улар ҳам Гулшоднинг
фожиасидан кам қайғурмадилар — аламнинг
зўридан шекилли, бутун мактаб жамоаси мало-
мат тошини Эшнӣёз муаллимнинг бошига ёғ-
дирдию қутулди: нима эмиш, Эшнӣёз муаллим
синф ўқувчиларини сафга териб, ўзи бош бўлиб
далага бошлаб борганида олам гулистон —
Қуйқишлоқ осуда, ҳаёти фаровон давом этаве-
рарди эмиш... Йил мобайнида Эшнӣёз муал-
лимнинг қулоғи тинчимаётганининг — ўзи маж-
листан олиб мажлисига, муҳокамадан олиб му-
ҳокамага солинаётганининг боиси ҳам шу.

Эшнӣёз муаллим умр бўйи яшаган қишлоғи-
дан кўнгли совиб, уч-тўрт қайтим ҳайё-ҳуйт де-
ганча боши оққан ёқларга равона бўлиш тадо-
риқини ҳам кўрди, бироқ фалокатнинг авра-
астари тит-пит қилиб кўрилса, унда нима гуноҳ?!
Бордию Эшнӣёз муаллим, «Дафтар-китобла-
рингни уйларингга ташлаб далага чиқинлар»,
демаганида, Қуйқишлоқда шу машъум ҳодиса
юз бермасмиди? «Йўқ, юз бермас эди», деб

мутлақ ҳукм чиқарилса, калтакнинг каттаси Эш-
нӣёзнинг бошида синади — айбдор жазосини
олади, тамом-вассалом!.. Аммо-лекин ҳақ-ҳу-
ққудан нах урилса, Қуйқишлоқда мактаб очил-
иб ўқувчиларни дала юмушларига — ҳашарга
қувиш удум бўлибдики, биров бировни етаклаб
далага олиб борган эмас — «Далага чиқилсин!»
деган фармони олийини эшитганда, ўғилдир-қиз-
дир бари чопқиллаб йўлга тушаверган...

Демак, Эшнӣёз муаллимнинг бош айбдорга
чиқариш диёнатдан эмас. Бундай десак, нима,
эркагу аёл қуйқишлоқликнинг суқи киргудай
бокира қиз Гулшод бевақтдан-бевақт ўлиб кета-
верадию қотиллик сабаблари очилмай қолаве-
радимми?..

Астойдил изланса топилмайдиган жиноятчи
йўқ. Юз берган ҳодисалар қадам-бақадам таф-
тиш қилинса, Гулшоднинг қотили ҳам муқаррар
аниқланади. Фақат, ана шунда жазо курсисиди
баногоҳ қотил суратидаги тақдири азал пайдо
бўлса борми!.. Тақдирнинг жазосини ким бера-
ди?..

Ахир, кўнгили сўраб келганларнинг кексаю ёши
Чаман кампирга тўтиқуш янглиғ бирдек тасалли
берди: «Пешона экан, момо, тақдирдан қочиб қу-

тулган банда борми?..» Бундай тасалли Чаман момонинг мажруҳ қалбини малҳамдай юмшатди, лекин алам азобидан дил ўртанганда, кампир шўрликнинг ноласи осмон юзини қаро қилди: «Қайси гуноҳларимга бунчалар азоб бердинг, худо?! Қай гуноҳларим учун тақдир мунча қакшатаяпти?!»

Хуллас, Гулшод мактабдан сабоқдош кўшни дугоналари Орзи, Зухра билан қайтиб «Уй-уйимизга кириб чиқамиз далага бирга борамиз» деб ахдлашаётган дамларда тақдир тузоғини кўйишга киришган эди...

Келишувга биноан уйларига шошилиб кирган Гулшод Юқориқишлоққа тушган Гулгун опасининг равонда онаси билан ўтирганини кўриб қувониб кетди. Опаси билан соғиниб сўрашди — уни кучоғидан бўшатиб улгурмай, ичкари уйдан отилиб чиққан жияни Журъат холасининг елкасига ирғиди — Гулшод атайин ёнбошига йиқилди — жияни ўзининг зўравонлигидан қувониб, «Ур-ра, опачамни йиқитдим!» дея қийқириб равонни бошига кўтарди. Шундагина Гулшод опасининг кўзи қазирниқараганини, ҳатто кипригига тортилган қора қалам рангининг кўз ёшидан хиёл чаплаганини, бу ёқда онаси ҳам неварасининг шўхликларига хомуш термилиб, зўрма-зўраки жилмаётганини пайқади. Пайқади-ю, сир бой бермади — тура солиб ичкари уйга кирди.

Кейинги пайтда опаси уйга икки-уч бор бемаврид келди, Гулшод Гулгуннинг йиғидан шишган кўзларини ҳар сафар кўргананда, «Эр-хотинлар нега уришади-я?» деб сира тасаввурига сифдирилмас, «Одамлар тинч-тотув, ўйнаб-кулиб яшаса нима қиларкин-а!» деб беихтиёр ўзининг келажагини тасаввур қилар... хаёлларидан ўнғайсизланиб, ўй суролмай қолар эди.

Кийимини алмаштираётди, у яна шу тахлит ўйга толди — одатдагидек ўйи чала қолди — қушдай парвоз қилиб равонга чиқди, у ердан илдам ҳовлига тушаётди, «Опа, кетиб қомайсиз-а? Мен помидор теримига бориб келаман», деди атайин овозини жанглатиб. Гулгун йиғласа йиғларди-ю, бошқаларнинг ўзига ачинишига тоқат қилолмас эди — ҳозир ҳам синглисининг кишибилмас ачинаётганини хушламай қуруққина қилиб, «Узоқ ўтирмайман, кетаман», деди. Лоақал Гулгун шундай демаган тақдирда Гулшод кўчага югуриб чиқиб беш-олти хонадон нарида уни кутаётган Орзи билан Зухрага, «Сизлар бораверинглар, мен ўзим етиб оламан», демас — аксинча, дугоналари ҳамроҳлигида далага жунар эди.

Бундан чиқди, жавобгарлик риштасининг бир толаси Гулгунга бориб тақалаяпти, шундай эмасми?.. Агар у синглиси кўчадан қайтиб киргач, орадан бирмунча фурсат ўтказиб, «Бугун шетта ётиб қоламан, Гулиш» демаганида, эҳтимол, Гулшод ўша кунни далага бормас эди. Жилла курс, фурсатни чўзмай ётиб қолиш ниятини дарҳол айтганида ҳам синглиси ўша замони кўчага чиққан, ҳали олислашиб улгурмаган дугоналарига етиб олган бўлар эди.

Дарвоқе, Гулгун «шетта ётиб қолишни» айтишидан бурун орага бошқа сўхбат «суқилди»: аввалига Гулшод атай пича овунши ниятида келган опасини ташлаб кетолмади, шу боис «Даладан қайтуғунмча кетиб қолса улгурмайман», деган ўйда шўх мутуйбалари билан унинг кўнглини овлашга тушди.

— Яznam дурустмилар, опа? — деб сўради у гул-гул ёниб, тегажаклик қилаётганини яширмай. Шу топда ҳазиллашаётган Гулшоднинг устомонлигидан ичида севинган Чаман момо кичик қизининг қуюқ, қалин қош-киприкларига, сутга чайилгандай оппоқ яноғи ва бўйнига суқланиб

назар солиб, «Кўз тегмасин!» дея ўғринча ёқасига туфлади. Гулшод опасининг кўнглини овлашда давом этди: — Яznamга тенг келадиган йигит йўқ оламда!

Мақтовнинг қанчайин атай-ясамалиги сезилмасин, нима бўлганда ҳам олқиш эрига дахлдор эканидан Гулгуннинг андак чиروي очилди, очилди-ю, ичида: «Эр бўмай қора ер бўсин!» деб ёмон қарғанди.

— Сизниқига бориб ётайми? — деб туйқус сўраб қолди Гулшод.— Эртага мактабга ўшатган келаман.

Помидор теримига отланган қиз тушмағур тунаш учун опасиникига боришни хаёлига келтирмаган эди — у ҳолда бу гап қаердан оғзига кела қолди? Наҳот, шу ҳам тақдир ўйини бўлса?.. Бордию Гулгун эри билан жанжални унутиб, «гапинг-гап, юр, синглим, меникида бир кун тунаб кел» деганида борми, Гулшоднинг ёруғ дунёдаги ризқи ҳаливери қирқилмас эди. Бироқ!..

Тағин, ким билсин, эҳтимол, Гулгуннинг шарткилиги тутса, «Жон-жон дея олиб кетаман, Гулиш, тур, отлан» дейиш ҳеч гап эмасди, афсуски, Чаман момо тўнғичининг хаёл қатларида пишиб улгурмаган илтифотни кўз очирмай сўндирди:

— Қўй, Гулшод, азонлаб опангикидан мактабингга етиб келишинг осонмас. Мени хавотирга қўйма.

«Ўзим қадам босгим кемаётган уйга синглимни эргаштириб борамани!» дея ичида қарганиб ўтирган Гулгун шундан сўнггина муддаосини ошкор қилди:

— Бугун шетта ётиб қоламан, Гулиш. Бор, помидорга боравур...

Гулшод кўчадан қайтиб кириб опасидан шу гапни эшитгунига қадар орадан хийла фурсат ўтган — дугоналари анча олислашиб кетган эдилар.

Афсуски, шундай бўлди — Гулшод бирдан шошиб қолди — у опасининг «Хой, секинроқ югур!» деганига қарамай кўчага отилди — дугоналарига эртароқ етиш ниятида йўлнинг қисқасини — кўчанинг бошига етган жойида мактаб орқали эмас, балки яқинроқ — кўл ёқалаб ўтган ёлғиз-оёқ сўқмоқни танлади!..

Бу йўл Гулшоднинг йўлини эмас, умрини қисқартирди. Демак... наҳотки, маломат тошларидан бирини сўқмоқ йўлга отишга тўғри келса?.. Бу қанақаси?! Ажабким, Гулшоддан бўлак озмунча қиз-жувон ўтмаган бу сўқмоқдан, лекин ҳеч кимни на жин, на шайтон йўлдан урган!.. Гулшод ҳам ўтиб кетаверар, унинг йўлини тўсиш ниятидаги кимса йўқ эди. Фақат... ҳа-я, қарангки, сабабчалардан яна бири ҳелдан фаромуш бўлибди: уйдан ҳовлиқиб чиққан Гулшод дарвозадан узоқлашмай челақ олишни унутганини эслаб изига қайтди — йўлакда қолган челақни билагига илдию йўлга тушди...

Бундан чиқди, сабабчалардан бири челақ... Аммо-лекин қандай қилиб арзимас бир матоҳни инсон умрига зомин дея оламиз?! Гуноҳни буюмга ағдарис ибтидоий тафаккурга хос...

Хуллас, Гулшод кўлдан оҳиста сизиб оқиб чиқадиган ариқ ёқасига яқинлашганида, сувнинг беўхшов шалопаганини эшитди — шошаётгани боис «биронтаси кир чаяпти», деб йўлади — унга эътибор қилмай ариқ устига ташланган энсиз тахта кўприкка етганида, сув бояғидан қаттиқроқ шалоппади — Гулшод чўчиб тушди ва чўчигани баробарида кўприкдан ўн беш одимлар оқим тарафда энкайиб кўксигача сувга ботиб турган Ашурни кўриб, ҳайронлигидан таққа тўхтади. Бу манзарага дафъатан кўзи тушганидан Ашур нима қилаётганига фаҳми етмади.

— Тез!.. Сатилди опке, Гулиш! — деб қақирди иккала қўлини сувга тикиб турган кўйи Ашур. Гулшод кўприк ўртасида қаққайиб тураверди. — Анқаймай!.. Опке, деяпман, сатилди!.. Қочиб кетади, ҳозир!..

Сатҳи сокин оқаётган сув боягидан баттарроқ «зарда» қилиб чайқалди, бунини кўрган Гулшод ҳеч нарсани ўйлаб кўрмай кўприкдан илдам ўтди-да, Ашурнинг тепасига югуриб борди.

— Мана, ол! — деди у овга ҳиссаси қўшилаётганидан завқи келиб. — Каттами?!

Дам ариқнинг ўртаси томон тисланаётган, дам оёғи ва қўллари исканжасида типирчилаётган балиқни қирғоқ сари қисиб келишга уринаётган, шу боис Гулшод узатаётган пақирини олиш учун бирон қўлини бўшата олмаётган Ашур қизининг саволига жавоб бермай, худди сингисига зарда қилаётгандай бақирди:

— Тўхта!.. Ҳозир!.. Тўрдан чиқиб кетай деяпти!.. Айтган заҳотим узатасан. Тушундингми?! Мана, ҳозир!..

Ашурнинг ўлжани қўлга киритиш иштиёқи беихтиёр Гулшодга кўнган, энди у ҳам ҳамма нарсани унутган, бир оёғини тиззалаб чўнқайганича Ашурнинг амрини кутаётган эди.

— Тўрнинг чеккасидан тутасан! — деди Ашур бўғилиб.

Гулшод бўш қўлини тўрга чўзди, «Ма, ушла!» деб бақирди Ашур тўрни қизнинг қўлига етадиган жойгача тортишга уриниб. Шунда!..

Шунда Ашур боши узра энгашиб ўзи томон умтилаётган қизнинг ял-ял ёниб турган чеҳрасига кўзи тушдию қаттиқ қалқиб кетди!.. Ҳаёли тутилажак балиқча қочган Гулшоднинг кўзлари чақнаб, энгашиб турганидан бетига қон югуриб чиройига чирой қўшган — бу ҳам майли-я! — Ашурни туйқус қалқитиб юборган жоду — қизнинг қўйлаги ёқаси остидан соддадиллик билан ўзини кўз-кўз қилиб турган оппоқ сийналари эди!..

Гулшод шўх йигитларнинг қитмирикларига ортиқча эътибор қилмайдиган бўлган, ким қай ниятда гап ташлаётгани тугул, ҳатто назар солаётганини дарҳол пайқар, айниқса, кўзини бе-ҳаёларча лўқ қилиб тикиладиганларга ўхшатиб жавоб қилар эди. Афсуски, ҳозир у Ашурнинг не боисдан қалқиб кетганини пайқамасди, пайқаса-да, бунини балиқ илнингидеги ҳаяжонга йўйган бўларди қиз шўрлик.

Ашурнинг эса қувлиги тутди — у Гулшод тўрнини тутолмай қўлини чўзиб, бутун вужуди билан боши узра умтилиб тураверишига, ўзи эса суқсурдек қизнинг дуркун сийналарига беҳаёларча боғланган нигоҳини мудом узмасликка рози эди. Айни шу чоқ Гулшод кифтигача сувга ботган, юз-кўзига тинимсиз сув сачраётган йигитнинг чақчайган кўзларида шармсизлик ўти ловуллаётганини сезди — уни ток ургандай бўлди, бинобарин, қиз қад ростламоққа, ҳушини йиғиб ариқ ёқасидан қочмоққа тутинди — афсуски, бир нафас — лаҳзанинг бир неча улущалик сония ҳаяллади, холос... Гулшод жуда кўп бокира қизларнинг, саноксиз аёлларнинг ҳалокат ёқасидан тортиб олиб халос этадиган ёхуд тақдирнинг сержафо жинкўчаларига адаштириб кетадиган лаҳзаларга рўпара келди ва айни шу сонияда унинг тақдир посангиси ўнганмас бўлиб оғиб кетди. Ашур, «Сатилди кўйвор!» деб унинг қўлидан тортидими ёхуд қўлидан тортиб, сўнг, «Сатилди кўйвор!» дедими — бунини Гулшод англамади — у муккасидан кетиб сувга қўлаётганини пайқадими-ю, азбаройи кўрқанидан кўзлари кинидан чиқиб кетгудай олайиб, жон аччиғида, «Ашур, ушла!» деб бақириб юборди.

Ашур икки қўллаб Гулшоднинг елкаларидан

тутди. «Кўрқма, бу ер саёз!» деди у қизни тинчлантириш учун, бироқ бўғзигача сувга ботган Гулшод ўзини тамом йўқотган, оёқ-қўлларини тинимсиз типирчилатиб баттар талавасага тушаётган эди.

— Жим тур, Гулиш!..

Ашур шундай деб беихтиёр қизни қучоғига олди — бундан бўлак иложи ҳам йўқ эди! — уни суриб қирғоқ томон яқинлаштирди. Шунда сув сатҳи йигитнинг кўксидан пастроққа тушди, қизнинг эса чўғдай қизил қўйлагини баданига чиппа ёпиштириб, шундайга ҳам туртиб чиққан кўкракларини янаям бўрттириб намоён қилди. Ашур бояги суқланиб қарашини унутгандай эди, лекин тинчлантириш ниятида у Гулшодни қучоғига олганида, қизнинг кўкси баданига тегиб эзилиб, ундаги ёввойи ҳавасларни уйғотиб юборди. Бу етмагандай Гулшод ҳамон йигитнинг бўйнига чирмашган қўлларини қўйиб юбормаган, бундай ҳолат бўлак хавотирлардан холи Ашурнинг ҳирсига ўт қўйиб улгурган... тўрга илинай деган балиқ қуни битмаганин севинчисига тириклик илоҳаси шаънига ҳамду санолар айтиб, сувни қаттиқ шалоплатганича ғойиб бўлган эди.

Кимсасиз қўл ёқасида, тагин ариқ тўла сув ичиде Гулшоддек парисурат қиз билан нафас-банафас туриш Ашурнинг етти ухлаб тушига кирмаган, лекин бутун қуйиқишлоқликлар назаридан кўзга яқин, ёввойи кабутардай ўйноқи қиз типирчилаб бўйнига осилиб, вужудини вужудига пайванд этадию қандоқ қилиб Ашур ақлини йиғди, Гулшоднинг елкасидан, белидан қучиб, уни бағрига босишдан ўзини тиймоқ учун қаердан қувват топади?! Ҳар қалай, санокли сонияларда Гулшод тасодифнинг, Ашур эса ҳирсининг қурбонига айланаётган эди... Шу пайт Гулшод бирдан кафтларини Ашурнинг кўксига тираб йигитнинг бағридан юлқиниб чиқди — кўзлари косасидан отилгудай олайди ва:

— Қўй-йворр!.. — деб ўзини орқага олдию оёғи тойиб кетди шекилли, «Вой!» деганча ўзини ўнглолмай қолди. Ашур қизнинг билакларидан тутиб, кўтарди. Кўтардигина эмас, Гулшодни қучоғига тортганича, унинг лабларига лабини босди. Гулшод таҳликанинг зўридан дафъатан қандай ҳодиса юз бераётганини англамади, аввалига фарқ бўлиш даҳшатидан чўчиб, «Ушла!» деганини унутиб Ашурнинг башарасидаги ҳирс даҳшатини кўриб қолди ва яна, «Қўйиб юбор!» деб қичқирди. Бироқ бу қўшалоқ даҳшатга бас келиш учун, уларга қаршилик кўрсатиш учун Гулшод лоақал бир карра нафас ростлаши, қандай бўлмасин қирғоққа чиқиб олиши шарт эди. Афсуски...

— Оёғим тўрга илинди!.. — деб юборди у зорланиб.

Энди Гулшоднинг ҳар бир ўтинчи, ҳаракати уни баттар Ашурнинг домига илинтира бошлади. Унинг илтижо ва ялинчоқ овозда зорланиши ҳам ўзининг зиёнига бўлди — Ашур ҳимоясиз қизнинг елкасига, белини, болдирларини пайпаслай-пайпаслай энгашди — қўли тўрга етмай, яна «келган йўли» бўйлаб изига қайтди. «Оёғимнинг учиди!» деб ҳайқирди Гулшод жонҳолатда, — у шундай дедию Ашурнинг тинмай; «Гулиш!.. Гулиш!..» дея ҳансираётганини, ўзининг баданига чиппа ёпишган қўйлаги устидан очофатларча ўпиб-эзғилаётганини кўрди...

...Номаҳрам эркак ва аёл, йигит ва қиз ёлғиз қолган жойда учинчи жондор — шайтон яширинган бўлади... Ҳозир Ашур шайтон измига тушган ва лаҳза сайин қутираётган, Гулшод эса шайтон қучига куч қўшаётган йигитга ғайришуурий ҳаракатлар билан қаршилик кўрсатаётган, аммо-лекин унинг уринишлари ўзи кутганига

зид ўлароқ Ашурнинг жунбишини кўзғатаётган — қиз шўрлик йигитни одамлиқдан олиб ҳайвонийлик мақомига солаётган ёввойи майл олдида жуда-жуда заиф ва ожиз эди...

Гулгун эри билан мурося қилолмаса, беш йил бирга яшаётганига қарамай қайнонаси билан тил топиша олмаса Гулшод гуноҳкор эмас!.. Тўғилиб ўсган уйдан келинлик либосида хайрлашган қиз ота-она ҳузурда энди меҳмон. Унинг бир севинчи ота-она учун ўн севинч, ўн қайғуси — юз қайғу!..

Чаман момо Гулгунга насиҳат қилавериб бисотида гап қолмади.

— Узинг тезсан, қизим, — деди момо шу кунни ҳам хуноблигини яширмай. — Тилингни мулоим қил. «Йўқ» деган оғиз ўлгурни «хўп»га ўргатиш мунча малол келмасал.. Болангни ўйла, бизни ўйла — қишлоқда ким деган одам бўла-миз!..

Чаман момонинг яна бир топиб олган дашноми — «тош келса — кемир, сув келса — си-мир!» Шундай деб кампир ялинди, дашномлар берди, бироқ қизини...

— Эримникига бормасам, онамникига сиғма-сам бош олиб кетаман!

— Гапингни ел учирсин, Гулгун! Жинни бўл-дингни? Қорнимга сиққан, уйимга сиғмайсанми, болам?! Фақат... синглингни ўйласан дедим... Ҳалидан оғиз солаяпти одамлар...

— Гулиш эрга тегишини кутсам уёқдан ўли-гимни опкеласиз, она!

Чаман момо нимадир демоқчи эди, гапирол-май фўлдиреди-қўйди. Гулгун онасини юпанти-риш ниятида ўша заҳоти мулойимлашди:

— Гулиш кўзга яқин қиз — харидори кўп, унга зиёним тегмайди...

Гулгун бу гапни астойдил айтди, бироқ у син-глисининг бахтигагина эмас, умрига зомин бўлиб улгурганидан беҳабар эди... Йўқ, Гулшод ҳали ҳаёт эди, шундай эса-да, тўнғичининг қайсарли-гидан жони тилка-пора бўлаётган Чаман момо илкис чўчиб тушди. Гулгун аввалига, «Бош олиб кетаман» деганида бахисоли момонинг кўксига ўқ қадалди, сўнгра қизи, «Эримникидан ўлигим-ни опкеласиз, она», деди, — шунда момонинг кўксига қадалган ўқ унинг юрагини юлиб ўтди гўё, — Чаман момо сапчиб тушди — гапиролма-ди, базўр фудранди. Унинг азобланаётганини кўрган Гулгуннинг ичи ачишди ва онасини юпантиришга ўтди. Лекин Гулгуннинг, «Гулиш кўзга яқин қиз» деб бошлаган гапи кампирнинг қулоғига кирмади — Чаман момо устма-уст ўқ теккан одамдай кетма-кет қалқиб кетди — кўксининг аллақасида туғилган кўркүв зумда бутун вужудига ёйилди, шунга қарамай кампир тишини тишига қўйди — кўркүвнинг зўридан қу-лоғига фарёд садоси чалингандай бўлди. Момо-нинг кўз ўнги қоронғилашди, оиласини эмас — оламни бузаман деб турган баттол қизини ния-тидан қайтармоқ учун қувватни жамлаб, «Юра-гимга санчиқ тураятти», дея шивирлади. Шивир-лаб улгурмай рўпарасида ўтирган Гулгуннинг сураги хиралашиб, кампирнинг кўз ўнгида Гул-шод пайдо бўлди.

— Гулиш... Гулишни... — деди момо ранги қув ўчиб.

— Гулиш қизингиз-у, мен бегонаманми! — дея тутакиб жеркиди Гулгун.

Момонинг гезарган лаблари пир-пир учди-ю, гапиролмади, боши чайқалди, йиқилмаслик учун кўзларини чирт юмиб олди — Гулгуннинг пў-писаси кампирнинг қулоғига кирмади, у қаер-дандир пайдо бўлган кўринмас бир куч туртки-сида ёшига номуносиб шиддат билан сапчиб қад ростлади.

— Гулиш... Гулишни... — деди момо ранги қув ўчиб.

— Гулиш қизингиз-у, мен бегонаманми! — дея тутакиб жеркиди Гулгун.

Момонинг гезарган лаблари пир-пир учди-ю, гапиролмади, боши чайқалди, йиқилмаслик учун кўзларини чирт юмиб олди — Гулгуннинг пў-писаси кампирнинг қулоғига кирмади, у қаер-дандир пайдо бўлган кўринмас бир куч туртки-сида ёшига номуносиб шиддат билан сапчиб қад ростлади.

...тор тахта кўприкдан ўтаётган жойида «Она!» деб дод солди Гулшод, лекин овози бўғиқ эди, қиз кўприкдан ўтгач, югуриб бораётиб орқаси-га ўгирилди, — Ашур кўприк томон яқинлашаёт-ганини кўрдию қаттиқ қоқилди, — юз тубан йи-қилаётиб «Онажон!» дея фарёд чекиб юборди.

— Юрагим!.. Юрагим отилай деёпти!..

Чаман момо шундай деб кўксини ёғимлади.

Гулшод қалқиб оёққа турди, югурди — яна қоқилди, лекин йиқилмади, нуқул, «Она!.. Она-а!» деганча нафаси бўғзига тиқилиб-йиғлаб, сарпойчанг, уст-боши жиққа ҳўл алпозда уйи томон югураверди.

— Сиз «юрагим» деб кўрқитасиз, мен ўшатта ўлиб кетавурайми?!

— Жим!.. Дамингни ўчир...

Кампирнинг яна нафаси ичига тушиб кетди, азбаройи кўзлари олайганидан қовоқларини қоп-лаган тарам-тарам ажинлар кўринмай қолди, нафаси қисиб ҳиқилдоғини икки қўллаб чангал-лади, онасини сира бундай аҳволда кўрмаган Гулгун сапчиб турди-да, момонинг тепасига югуриб келди.

...Гулшод ҳам тўхтамай югураверди — унинг назарида уйига қанчалик тезроқ етиб келса, воқеани нечоғлик ҳаялламай онасига етказса, ичига кириб олган, юракларини тилка-пора қи-лаётган ваҳмдан шунчаин тезроқ халос бўлади-гандай эди. У ҳамон тинимсиз, «Она! Она!» дер, лекин бу сўзлар ўзига-да эшитилмас — овози чиқмаганидан ичига сингиб кетаётган эди.

— Худо урди, Гул! — Чаман момо шундай деб ўрнидан ирғиб турмоқчи эди, ёнбошига оғиб кетди — инграганича ўтириб қолди. Гулгун она-сининг қўлларига ёпишди, «Сув опке!» деб ўғ-лига қаради, Журъат ҳеч нарсани тушунмай кўркүв аралаш анграйиб тураверди. Гулгун она-сини юпантириш учун оғиз очиб улгурмаган ҳам эдики, дарвозанинг кичик тавақаси қаттиқ тарақлаб очилди, момо, «Вой, шўримм!» дедиди силтаниб Гулгуннинг қўлидан чиқиб кавушандоз томон югурди — шу пайт ҳовлига отилиб кирган Гулшод зина пойига етмай қоқилди — ма-жолсизлиб ўзини ташлаб юборди — афт-башараси билан ерга ўстубан йиқилдию ўкраб ерни муштлай кетди. Гулшоднинг тепасига бир-инчи бўлиб Чаман момо етиб келди.

— Ҳай, Гулшод, нима бўлди?! Ҳа-ай!..

Онасининг изидан сакраб тушган Гулгун син-глисининг қўлидан тортиб турғизмоқчи бўлди.

— Вой, кўйлагинг жиққа-ку, сувга тушиб кет-дингни, Гулиш!!

Гулшод жавоб бермади — оёқларини тапилла-тиб, депсиниб ерда тўлғаниб юмалайверди юз-кўзини беркитиб хўнглаб-хўнграб гапирди:

— Мен хоҳламадим!.. Мен хоҳламадим!.. Она!.. Мен ўллим! Шарманда бўллим, онажон!

У бўғилиб, ўқчиди, бошини кўтариб бирдан чўккалади, эси оғиб қозилган одамдай эмаклаб келди-да, онасининг оёғига юзини қўйиб, ўпиб-тишлаб ялиниб-ёлбора кетди.

— Нима бўлди, Гулиш!.. Айт, қизи-имм! — деб кўрқанидан йиғлаб юборди Чаман момо. — Улиб қоламан, ҳозир, Гулшод, а-ай!

Гулшод ерда юмалайверганидан устидаги жиқ-қа ҳўл сидирға қизил сатин қўйлаги лойга бе-ланган — тимқора, узун, йўғон сочи тўзиб, ер билан битта бўлиб тўлганарди.

— Нима қилдим энди, она?! Нима қилай, айтингла! Тезроқ айтинг, она!.. Гулгун... она!.. Ай-тинг!..

Гулшод чўк тушиб, бетини тиззасига босгани-ча баттар ўкирди.

— Қаерга борақоллинг, яшшамагур!.. Қай гўр-дан бўкиб келаяпсан!!

Зина тепасига чиқиб туриб қолган Журъат бўлаётган ҳодисаларни тушунмай, қўрққанидан чинқириб юборди. Момоси ҳам, онаси ҳам болага қайрилиб қарамади. Гулшод кафтларини бетидан олмай, бояғи-бояғи талвасада айтадиганини айтди:

— Ашур!.. Ашур йўлимни тўсди!.. Кўл бўйида!.. Укасиминан!..

...Айни баҳор палласи зағчалар «бозори» қизиди. Етти иқлимдан гала-гала учиб келган қушлар чуғур-чуғурида танишув, синашув айёми авж олади. Синашта нар-модалар йил ошиб... Келгуси баҳорий айёмдагина оила курадилар — жуфти ҳалоллар янги ошиёнлари сари парвоз этадилар...

Ашур зағча эмас — тўқайда мол боқишу пахтазорда чанг ютишдан бўлак ташвиши бўлмаган овлоқ Қуйиқишлоқнинг жайдари ёшларидан бири, шунга қарамай у кўл ёқасига дуч келган қизнинг йўлини тўсмоқ ниятида келмаган эди...

У алмисоқдан қолган шайтонаравасини созлаётган эди, узун равоннинг бир чеккасида хонтахтага кўксини босиб дафтар тўлдираётган отаси тўсатдан, «Ашур, таначадан хабар ол — узоқлашиб кетмасин», деди. Ашур «хўп ҳозир» дедию нигоҳи билан укасини излаб дарвозахона бақинидаги уй томон кўз ташлади.

Айни чоқда унинг кўчага чиқишини тақдир истамаган эди аслида. Шу боис у ўша уйчадан чиқиб қолган укасига, «Акбар, таначани топ-да, тезда қайтариб кел», дея уни шоширди. Акбар акасининг гапини икки қилмади — у ҳаялламай кўчага чиқиб кетди.

Вассалом, олам гулистон — ҳозироқ танача топилади, Ашур ўз юмуши билан банд — ортиқча гап-сўз йўқ. Афсуски, тасодиф Ашурнинг ўзинигина эмас, балки ўзига қўшиб, унинг тақдирини ҳам ўйната бошлади — ҳар кунни зумда топиладиган таначадан бу сафар дарак бўлавермади — кўчага чиқиб бадар кетган Акбар аллазамон дарвозадан сўппайиб кирди-да, «танача йўқ, ака!» деди шанғиллаб, Адҳам муаллимнинг феъли айниброк турган эканми, аламини тўнғичидан олди:

— Узинг қараб келсанг бир жойинг камайиб қоладими? Ё мен ўзим борайми!

Тамом! Ашур тасодифнинг чангагига илинди — у гўё ўз ҳаётини кўра-била туриб чилпарчин қилмоққа ҳозирю нозирдек, отасининг жеркишига жавобан кўчага отилди.

— Сен бу томонни қара, — деди у изидан эргашган укасига. — Мен кўл томон бораман...

«Бу томонга ўзи бориб, кўл томонга укасини жўнатса шунинг ўзиёқ уни шум тақдир чангалидан халос этар эди. Йўқ, тасодиф қора ниятли қисматнинг беминнат хизматчисига айланган — у ҳеч нарсадан беҳабар Ашурнинг тумшугидан ип ўтказиб, уни чоқ сари эргаштириб бораётган — ҳали мустақил ҳаётнинг аччиқ-чуқунини тотмаган бола тақдирнинг жодуланган тўрига илинмоқ учун йўл олганини хаёлига кетирмаган эди. Ҳатто у кўл ёқасидаги чимли дўнгликларни кўздан кечириб танача йўқлигига иқрор бўлгач, тасодиф тўрларига илинишдан қутулишига яна бир бор имконият турилган — изига қайтаётган, ҳатто шайтон аравасини гичирлатиб энсиз тахта кўприк ёнидан ўтган ҳам эдики, кўлдан чиқиб қишлоқ сари оқадиган ариқ суви беўхшов шалоплади. Ашур велосипеддан ирғиб тушди. Сув шалоплаган жойни мўлжаллаб пусиб боргунча йўл-йўлакай шимини ечди, шунда қирғоққа туташ қамишзор қаттиқ штирлади, сув шалоплади — шунинг орасида каттагина балиқнинг ду-

ми кўриниб, Ашурнинг кўзи ўйнаб кетди — у кўйлагини ечиб улоқтирганича шайтон аравасининг орқа ўриндиғига чирмалган тўр халтани олиб, ўзини сувга ташлади.

Ғожа юз бермаслиги учун ҳамон имконият бор, лоақал, Ашур икки-уч дафъа уриниб балиқни тўрига илинтирган тақдирда ҳам, у Гулшоднинг кўмағига муҳтож бўлмас эди. Аксига олди. Афсуски, шу дақиқаларда жуда кўп ҳодисалар аксига олди: Гулшодлар синфининг помидор теримига бориши — Гулгун боласини етаклаб, бўғчасини қўлтиқлаб онасиникига келиши — опаси туфайли Гулшод дугоналаридан айрилиб ёлғиз қолиши — таначанинг ғойиб бўлиши — Акбар уни топиб келмагани — отаси Ашурга зарда қилгани — Ашур кўл ёқасидан узоқлашай даганда, қамишзорга қисилган балиқни кўриб қолиши — айни шу пайт Гулшоднинг челақ кўтариб ўтиши... Бир-бирига мутлақо даҳлсиз тасодифлар боғлана-боғлана ғожа занжирини ҳосил қилгани шумикан?.. Лоақал кўлнинг бўтқасимон сувидан жон халписида ўзини ариқ оқимиға урган қарахт балиқнинг қамишлар орасида қисилиб қолиши шу сонияга тўғри келмаганида, илинган тақдирда ҳам у, жилла қурса, Ашур велосипедада зув этиб ўтиб кетгунча суви шалоплатмай турганида ҳам зўравонлик, зўравонликдан сўнг бебурдлик, бебурдликдан сўнг ўз жонига қасд қилиш, ундан эса ҳақсизлик, хўрлик ва яна... шуларнинг ҳеч бири юз бермаслиги мумкин эди-ку!..

Саноксиз тасодифлар занжир халқалари янглиғ туташгани тақдир деб аталар, эҳтимол? Наҳотки, одам бундайин аянчли ва арзимас тасодиф халқаларини узиб ташлашга — уларнинг занжир ҳосил этишига қаршилик кўрсатолмаса? Борди-ю, тасодифлар туташган жойда кимнингдир паймонаси тўладиган бўлса, лоақал энг сўнги лаҳзада, дейлик, Ашур ўзидаги йиртқиқ майлни жиловлай ололганида ҳам олам нурафшон эди-ку!

Афсус, Қуйиқишлоқ кўчаларини қанғитиб ўсган бўз йигит қизларнинг ҳар қандай эс-ҳушли эркакни ақлдан оздирувчи мафтункор жозибаси олдида ожизлик қилиши ҳам жуда-жуда табиий эди... Эсонхаси чиққанидан кўзларининг пахтаси ўйнаб кетган, «қалт-қалт» қалтираётганидан йиқилиб қолай деяётган Акбарнинг етовидеа ҳодиса юз берган жойга етиб келган отасини кўрган Ашур ғайришуурий таҳликада ўрндан турди-да, кўйлагини киймоққа тутинди — тинимсиз атрофга аланглайверганидан, кўллари қалтираётганидан кўйлак энгини тополмади ва энсиз кўприк томон тисланди.

— Тўхта!..

Ашур тўхтади, тўхтадио отасининг вазоҳатини кўриб, ихтиёрсиз яна қочишга шайланди — ўзи-га бўйсунмаётган оёқлари кўприкка етганида, отаси бу сафар бўғилиб бақирди:

— Тўх-хта, деяпман!..

Ашур ўзини тўхтада олмади — ортига аланглай-аланглай қочаверди — қадами унмади — кўприкка етганида, энди қанча югурмасин ундан ўтиб кетолмаётганига ҳайрон бўлди — ҳайронликка қўрқув қўшилди — ҳарчанд чиранмасин кўприкнинг ўртасига етганда чоғи аёл кишининг жонни ўртагучи чинқирғидан қулоғи том битай деди. У аланглаб чинқирқ эгасини топиб улгурмаган ҳам эдики, кимдир афтига чанг солди — Ашур кўллари билан юз-кўзмини паналашга уринаётиб кўприк устига ағанади.

— Тўхта, ҳ-ҳой, тепма! — жон аччиғида ёлбора кетди Адҳам муаллим. Унга сояма-соя эргашиб келаётган Акбар ўзини четга олиб, овозини чиқармай йиғлаб юборди.

Ашурнинг назарида оч бикинига отаси тепаётгандай эди, сўнг отаси ақинча қандайдир аёл

кишини тепкилашдан тўхтатишга уриниб, ялиниб-ёлбораётганини кўрди. Шундан сўнггина боши узра айланишаётган гап-сўзларни англай бошлади — отаси тинмай, «Тўхта, Гулгун, бунинг адабини ўзини бераман, тўхта!» деб қўймас, ора-чора бошини муҳофаза қилиб олган ўғлининг қўли-билаги аралаш устма-уст шапати тортиб юборар эди. Шу пайт Чаман момонинг ҳарсиллаш ва ингроқ аралаш овози эшитилди.

— Қани, зўравон? Қизимга чанг солган нокас қани?! Қизимди номуси... Номус ургурр!.. Қани-и?!

Момо кўприкка етиб келдию икки қўллаб суюнчиққа ташланганича ҳолдан кетди. Чўккалаб қолди — турди — ғазаб ва кўрқув аралаш гезариб-инграниб Ашурнинг тепасига яқинлашди. Жанжалнинг улғайиши хавфини сезган Адҳам муаллим баттар таҳликага тушди.

— Жимларинг! Жим! — деди паст овозда дағдага қилиб. Чаман момо билан Гулгун муаллимга бақрайдилар. Кўприкдан хийла нарида тўхтаган Гулшод ҳозироқ мушкули энгиллашадигандек илтижо ва умид тўла ёшли кўзлари билан кўприк устида турганларга мўлтиради — ҳодиса юз берган жойда — дарахт панасига яширинган Акбарнинг бу томонга кўрқиб-жовдираб мўралаши кўриниб турарди, Адҳам муаллим овозини мулойимлаштириб момага қаради: — Чаман опа, сабр қилайлик. Тўхтаглар, Гулгун!.. Нима гаплигини билайлик, ҳозироқ тинчитамиз, чорасини топамиз!..

Чаман момонинг товуши чиқмай қути ўчиб, гезарган серажин юзларидан кўз ёшлари қуйилди. Ҳамон қаддини кўтаролмай ер искаб ўтирган Ашур гўё гуноҳини ювиш чораси бор-у, уни отаси эплайдигандай умидвор бошини кўтарди.

— Чораси ўлси-ин, Адҳамбой!.. Чораси топилмай қирилси-ин! — дея бўзлаб юборди Чаман момо.

— Буёққа ўтинлар, Гулгун, синглингни чақир. Чаман опа, юринг, кўприкда турмайлик, — деди аёлларни тинчлантиришга уриниб муаллим.

— Қизимда қасдинг бормиди... Менда қасдинг бормиди?! — ингранди кампир Ашурга қарамай. — Чорасини қайттан топасан, Адҳамбой?!

— Шетта туриб юртга шарманда бўлсак яхшими?! — товушини бир парда кўтарди Адҳам муаллим. — Ҳаммамиз иснодга қоламиз!.. Тушунинг, опа!

Чаман момо кўрқиб кетди — назарида кўприк тепасига чиқиб олиб бутун қуйиқишлоқликлар кўз ўнгига шарманда шармисор бўлаётгандай ичи ўртанди — гап-сўзсиз Адҳам муаллим кўрсатган томонга юрди.

— Сен, қизим... Нима гап?..

Муаллим чўччайган лаблари титраб, кўзлари олма-кесак териб, гапини тополмай дудуқланди ва тўсатдан эслагандай ортига ўгирилиб, ҳамон кўприкдан кетини узолмай ўтирган ўғлига ўшқирди:

— Бери кел, кучук!..

Ашур базўр ўрнидан жилди — қўллари жонсиздек шалвиллаб икки ёнига осилиб қолган — ўзи сувга бўккан мушукдай судралиб уч одим ташлади, Гулгуннинг чийилдоқ овозини эшитди-ю, гарданига қиличнинг кескир дами тушгандай бўлди.

— Мелисага хабар қиламан!.. Итнинг кунини соламан!.. Кўрсатиб қўяман!..

Ашурнинг тиззалари букилиб, ўзи кўприкнинг чеккасига ўтириб қолди, бу аҳволни кўрган муаллим худди кўз ўнгига ўғлининг калласи кундага қўйилаётгандай жони ҳалқумига тикилди — юз

гезариб-юз бўзарди — у боядан бери шу гапдан кўрқаётган эди.

— Ҳ-ҳой, Гул!.. Ҳ-ҳай, ундай дема...

Адҳам муаллим тилдан қолди, у яна нимадир демоққа уринган эди, ичига қамалиб олган ёт бир кўл бўғзига келган сўзларни қайтариб, орқага тортаётгандай бўлди.

— Менда қасдинг бормиди, Адҳамбой!.. Мени ўлдирса майли эди, ўғлинг, Адҳам...

Гулгун онасига, сўнг ҳануз елкалари титраб, қақшаб-дийдираб ерда ўтирган синглисига қараб манзарани кузатишга бардоши етмади, қўллари ни мушт қилиб тугганича Ашурнинг тепасига югуриб борди-да, гардани аралаш унга мушт туширди — Ашурнинг жон асари сезилмаётган танаси шилқ этиб узала тушди, Адҳам муаллим «Ҳой-ҳой!» лаб кўприк томон қадам босдию тўхтади.

— Тўхтатинг, момо, Гулгунни қайтаринг! Баримиз шарманда бўламиз! Тўхтатинг, даяпман!.. — Хавотирга тушиб ёлборди муаллим.

— Хотинсирадингми, ит! Сўтак!.. Юлиб қўлингга тутқазаман, ҳайвон!..

Гулгун шундай деб Ашурни устма-ус тепкилади, кейин, «Хўш, сен нима демоқчисан!» дегундай важоҳатда муаллимга хезланди. Адҳам муаллим Гулгуннинг авзойини кўриб капалаги учди.

— Мени теп, ке, Гулгун, мени муштла!

Шу гапдан Гулгуннинг ғазоби қирқилди, буни дарҳол пайқаганига қарамай муаллим ҳар эҳти молга қарши кампирга илтижо қилди:

— Иккала оиланинг шармандаси чиқмасин, она!.. Қишлоқда бош кўтаролмай қоламиз!..

Айтилаётган гапларга бети чидамай юз-кўзини рўмоли билан паналаб олган Чаман момо муаллимнинг бу гапидан саросимага тушди, шошиб юзини очиб, ёш тўла кўзлари олайиб Гулшодга, Адҳам муаллимга, сўнг, «Сен нима дейсан?» деган савол назари билан Гулгунга мўлтиради. Кекса боши қотган кампир шу топда ёнидаги одамлардан эмас, ҳатто кўприкдан, сойдан, оёқ остида топталган чим ё тупроқдан-да юракбағрини тилкалаб нажот сўрашга тайёр, бироқ синган чиннини уламоққа энди яратганнинг ўзи ҳам ожизлигини ҳали тўла англаб идрок этмаган эди.

— Мелиса нима деса — шу! — ўшқирди Гулгун.

— Бир қишлоқ одамларимиз, ахир... — инграб ёлборди Адҳам муаллим. Гулгун унинг йиғламсираганини кўриб яна шаштидан тушди — уч-тўрт қадам юрган жойида тўхтади. У орқа ўғириб елкаси силкина-силкина йиғлаётганини сезган муаллим пича энгил тортиди. Шунга қарамай «мелисага хабар бериш»нинг олдини олмоқ мақсадида сўнги чорани ишга солди: — Муроса қилсак бўладию... Муроса қилайлик, момо!.. Эл-юртга дoston қилгандан кўра келишайлик!..

Шу пайтга довр бетини тиззаларига босиб ўтирган Гулшод бошини кўтарди — у «Наҳотки нажот топилса!» деган ўйдан ирғиб ўрнидан туриб кетай деди — чеҳрасига ним табассум югурди ҳам, бироқ онасининг юзидаги ажинлари кууюқлашганини, даҳанига кўшилиб остки лаби тўхтовсиз титраётганини кўриб, «Йўқ, мутлақо нажот йўқ!» деган ўйда юрди қанидан чиққудай бўлиб кўзларини чирт юмди.

— Гулгун, менга қара, — дегани эшитилди Адҳам муаллимнинг.

Гулгун билан момо муаллим томон ўгирилдилар, муаллим темирни қизигида босди:

— Синар чинни синибди, — деди у хавотирда Гулгунга ўғринча назар ташлаб. — Гап шетта қолсин, бировнинг қулоғига етса — расво бўламиз!.. Тушунаёписизларми, бир умр иснодга қоламиз!..

Мен Гулшодни танийман, биламан... Кишлоқнинг олд қизларидан бўлса... Мен... тўрт-беш кундан кечиктирмай одам юбораман... Нон синдира-миз...

Гулшод ҳўнграб юборди.

— Ҳали бола-ку,— пиқиллади момо.— Мактабда ўқияпти...

— Биз нон синдириб қўямиз... Баҳор ўтса ўқишни битиради... Зарил бўлса, нон синдиргач, маслаҳатлашаверамиз... Уқингми, Гулгун?..

Адҳам муаллим Гулгуннинг важоҳатидан хавотирда эди.

— Эркак зотига қирғин келсин-а! — деди Гулгун муаллимнинг илтижосини эшитмагандай аламдан ўртаниб.

Адҳам муаллим Гулшод ўтирган томонга бир неча қадам юрди-ю, унга яқинлашмай тўхтади.

— Тур, Гулшод... Бу аҳволда ўтирма, қизим... Битта-аримта дўст-душман ўтиб қолмасин тагин...

Гулшод қимир этмади, шу топда у мутлақо ўйламаётган, ўйлашга қурби етмаётган, абгор ва бечора алфозда инон-ихтиёрини, тақдирини катталар измига топширган эди...

ИККИНЧИ ТАФТИШ

Башарти бу хонадон аҳлининг етти пушти «Уят ўлимдан оғир» деган ҳикмат руҳида тарбия топмаган бўлганида, кўл ёқасидаги анжуманга ўрин қолмас — Чаман момо, Гулгун ёҳуд жабрдийда Гулшоднинг ўзи кишлоқни бошига кўтарар, ким мелисага чопган, ким бошига одам тўплаган, хуллас, жанжал «қама-қама»га ё бевақт эса-да, чопа-чопа тўй тадорикига айланган бўлур эди. Шу ор-номус туйғуси Чаман момо билан унинг икки қизини уч кунгача уйга қамади: Гулшод туз тотмай, бош кўтармай иситмалаб ётди. Момо қизининг ёнидан жилмади, иситма хуружи зўрайиб қизи алаҳлаганида «духтур қақираманга тушиб қолар, кўзи юмуқ ётган Гулшод жон асари сезилмаётган панжалари билан онасининг этагини чангаллар, оғзи қуришиб қони қочган, пўрсиллаган лабларини аранг қимирлатиб, «Керакмас, ўзим тузаламан...» деб унсиз фарёд чекар, йиғласа-да, кўзларида нам кўринмас эди.

Гулгун ҳам гоҳ эрталаб, гоҳ оқшом ишидан қайтган захоти синглисининг тепасига келади — уни чалғитиш муродида йўқ ердаги гапларни эзмаланади, дам-бадам жазаваси қўзиб Ашурни, унга қўшиб Адҳам муаллимни, унга қўшиб эрини қарғайди — эркак зоти борки, гўрига фиш қалайди.

Учинчи куни намозшом пайти Гулшод бирдан соғайгандай бўлди, у қирқ кеча-кундуз ухлаб қирқ биринчи куни уйғонган эртақдаги малойикалардек тўсатдан ҳушига келгач, юз берган ҳодисани қайта бошдан идрок этишга тутинди. Қизининг авзоидаги ўзгаришни кўрган момо фавқуллодда ҳодиса юз бергандай илкис ўзини йўқотиб қўйди — қизининг тўшаққа қадалиб қолганидан ичига тугун бўлиб йиғилган хатар тутундек тарқади — тарқади-ю, момо ўзини шундай энгил ҳис қилдики, бамисоли қушга айлланиб осмонга учадигандай туюлди — шу дамларда дунёда ундан кўра шодумонроқ одам йўқдай эди... Афсуски, бу ҳолат санокли дақиқаларгина давом этди — кампирнинг кўнги тубида уч кундан буён кулча бўлиб ётган илон бирдан бош кўтардию шиддат билан унинг ич-этини кемиришга тушди: бу хавотир Гулшоднинг бетоблигидан оғирроқ, ундан кўра фожиалироқ эди... момонинг чаккасидаги соч илдизлари қаттиқ қичишди, у бунга эътибор қилмади, балки тўнғич қизи ошхонага киришини пойлаб

юрди-юрди-да, унинг изидан югургилаб бориб, ўша кундан буён тилига кўчирилмаётган хавотирини айтди:

— Келишмади-ку...

Ошхона шифтига тортилган чий беҳосдан қаттиқ шитирлади — она-боланинг бошига қора курум ёғди, бироқ кампир ҳам, Гулгун ҳам бунга эътибор қилмади, негаки, улар учун «Келишмади-ку»дан кўра даҳшатлироқ сўз йўқ эди, бинобарин, шивирлаб айтилган шу бир оғиз сўз уларнинг икковини сўқир ва гаранг қилиб қўйди.

— Эртан мактаб бормоқчи, синглинг... — ниҳоят тилга кирди момо.

— Боргани маъқул, она, сал чалғийди. Сўнг, Адҳам муаллимди учратар...

Гулшод эса уйдан чиқиб, ўз ҳолига қолиш умидидагина «мактабга бораман» деган эди. У мактабга бордию ҳол-аҳвол сўраганларнинг, одатдаги ҳазил-мутойибаларнинг остида қолди. Синфдошларининг гўдақлардай қий-чув кўтаришидан кўнгли озаб эди.

Ҳа, унинг назарида синфдошлари ўзидан анча ёшариб қолгандай, ёки... ўзи уларга нисбатан бирдан улғайиб кетгандай туюлди. Икки сабоқ ўтар-ўтмас синфда ортиқ ўтиролмади — қулоғи шанғиллаб, мияси гувиллаб, кўчага чиқди. У сезилар-сезилмас эсаётган шабодада тебраниб-чайқалиб бораётган, гўё жисми вазинини йўқотганга ўхшар, кўнги тубида эса зилзамбил харсанг тош чўкиб ётганди...

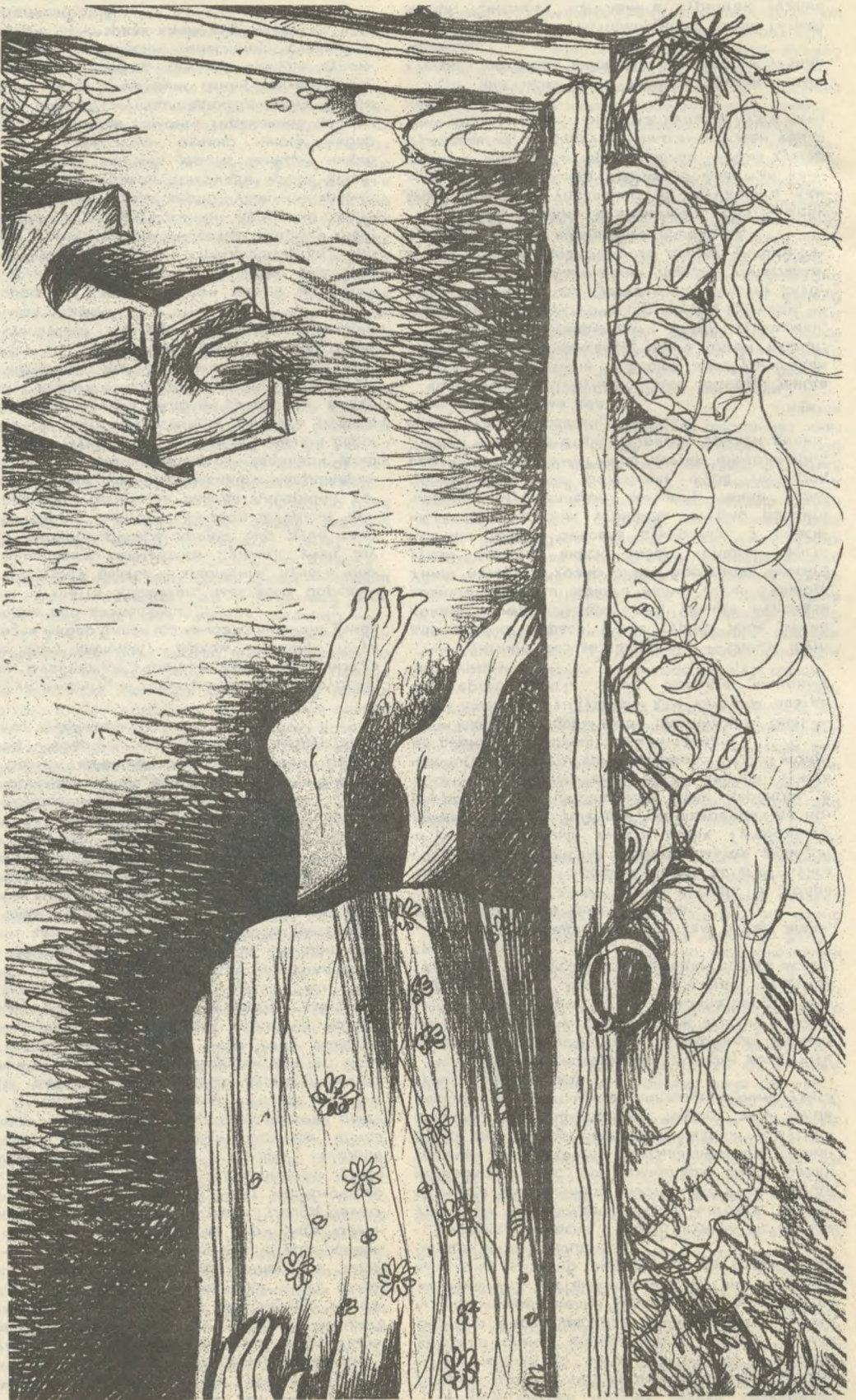
Йўлақдан сассиз-шовқинсиз қириб келган қизининг ранг-рўйини кўрган Чаман момо илкис чўчиса-да, дамини ичига ютди — овозини пасайтириб унга пeshвоз келди.

— Қувватга кирмадинг-да, қизим... Ётиб, дамингни ол, — деди қизига меҳрибонлик қилиб.

Икки дарсда қадалиб ўтиришга мадори етмаган Гулшодни эртасига Чаман момо ўқишга юбормаслиги табиий эди. Гулшод яна уч-тўрт кун уйда ётса ўзини фақат жисман эмас, руҳан ҳам ўнглаб олар, шикаста кўнги жилла кўрса, қутилаётган янги зарбаларга ҳозирлик қўриб улгурар эди. Ўзининг аҳвол-руҳияси нақадар пароканда эканини Чаман момо ҳам кўриб турар, аммо-лекин кампир учун Адҳам муаллимниқидан иккита инсон зоти дарвозани тақиллатиб келиши шу кунларда олаётган нафасидан-да зарурроқ эди. Чаман момо шу илинж билан тирик бўлгани босидан ҳам қизининг мактабга қатнашига рози эди. Лекин бу илинж йўлида яна қандай тасодиф илмоқлари кутаётганидан на момо, на Гулшод хабардор эдилар...

Эртаси куни Гулшод тўртинчи дарсдан сўнг яна ҳеч кимни огоҳлантирмай уйига қайтди. У тош боғлангандай оғирлашган оёқларини судраб-имиллаб келаётган, сиртдан қараганда тубсиз ўйга ғарқ бўлгандай кўринар, аслида эса аҳён-аҳёнда хаёли Адҳам муаллимниқига қочмаса, худди ўйлаш, идрок этиш қобилиятидан маҳрум қилинган — қоғоздан ясалган одамдай ичи ҳувиллаган, бўм-бўш кетиб борар эди. У йўл юрса ҳам мўл юрди — ҳарчанд хаёлини жамлашга уринмасин қачон йўлга тушганини, нега кўчаларига етиб ололмаётганининг сабабини билолмади — кўз олди хиралашди, оёқларидан мадор кетиб, қўлтиғидаги бир жуфт китобини ҳам титишга қуввати қолмади. Шунга қарамай у яна пича юрса, уйига етиб олса бас, ичкари хонага кириб ўрнига чўзилади, толиққанидан тошдек қотиб уйкуга кетади.

Афсуски, ҳаётда шундай дамлар бўладики, ана шундай арзимас, ўта жўн мўлжал ҳам ушал-

мас орзуга айланади, бўлак ҳеч бир тадбирга чоғинг келмагани сайин эса тақдирнинг йўли боши берк кўчага кириб қирқилаверади...

Гулшод кўчалари муюлишида рўпарасидан қувалашиб келаётган кўйи синф болаларига туртини йиқилай деди. У ҳеч қандай йўловчига эътибор қиладиган аҳволда эмас, бинобарин, кўзи очиқ бўлса-да, болаларни танимай-нетмай бурилди, ана шунда югуриб-қийқириб ўтаётган болатойлардан бири унга юзма-юз келган жойда таққа тўхтади. Гулшод беҳосдан қалқиб кетди, кўзини чирт юмиб-очдию тикилиб турган Акбарни таниди. Танидию ич-ичидан қалтироқ турди — баданига ёйила бошлади, шундайгина ҳам докадай оқарган ранг-рўйи баттар гезарди... Башарти Акбар шу пайт «Воҳ!» деб юборса, Гулшод ҳушидан кетиб қолиши — ўзини ташлаб юбориши ҳеч гап эмас эди, лекин бола «чурқ» этиб оғиз очмади. Аксига олиб жодулангандай серрайиб қолган Акбар ҳам қўрққанидан ўзини йўқотди, азбаройи қиз болаларникидай майин, тўксиз бети қийшайиб кетди, кулгичлари дам силликлашиб, дам чуқурлашди, у шу аҳволда нимадир демокчи эди (лоақал салом бериб кетаверса ҳам олам гулистон эди-я!) тили қалимага келмади — хавотир-ҳадик-дахшат тўла нигоҳини Гулшоднинг назаридан амаллаб «узиб» олиб, тисланди. Гулшоднинг бўғзига нимадир тиқилди, унинг гапириш нияти ҳам йўқ, зеро кутилмаган бу тўқнашув қахрамонларининг аҳволи бири бировиникидан ортиқ ё кам эмас эди. Улар орасидаги фарқ шунда эдики, бола бирдан чап бериб қочишни маъзул топган бўлса, Гулшод Акбарнинг бу қилиғини дабдурасдан мутлақо тушунмади...

Гулгун онасига, «Гулиш мактабга боравурсин, Адҳам муаллимди учратар» деб, яхши ниятда айтган эди, қаёқ-да! — Адҳам муаллим тугул тирмизак Акбар билан юзма-юз келишнинг ўзиёқ Гулшодни адо қилаёзди!..

Ҳали қуватга кирмаган, мактабга борса — синфига, уйига қайтса — ҳовлисига, кўчага чиқса — қишлоғига сиғмаётган Гулшод учун шу дамда Акбарга рўпара келиш бир дунё ташвиш орттирди. Тирноқча йит-хаёл шуурини чайқатгудай азоб бераётган пайтда Акбарнинг ҳозирги қилиғини, афт-башарасидаги ифодаларни мулоҳаза қилишга Гулшоднинг асаблари дош бермаслиги муқаррар эди. Ахир, у учинчи дарсдан кейин уйига жўнаганида, Акбарга рўпара келмас эди, лоақал, Акбар ўртоқлари билан кўчанинг нариги чеккасидан қувалашиб ўтганида ҳам тўқнашув юз бермаслиги тайин эди... Наҳотки, шу ҳам тақдир бўлса?.. Ёхуд боланинг талвасага тушгудай қўрққанини қандай тушунмоқ керак?..

Гулшод бу саволга обдон жавоб изламоғи учун амаллаб уйига етиб олмоғи, бир дам ўринга чўзилиб ҳушини тиниқлаштиргач, бир бошдан мулоҳаза қилмоғи лозим эди. Шу хаёлда у уйига етди, дарвозанинг қия очиқ эшикчасига тегинмай ичкари кириб йўлакнинг ярмига борди, бордию равон томондан эркак кишининг товушини эшитиб, юраги қинидан чиқиб кетаёзди — дарвозадан отилиб чиқиб Акбар сингари дуч келган томонга тирақайлаб қочишни мўлжаллади, мўлжалладию деворга беҳол суянди — шу он онасининг синиқ товуши қулоқига чалинди: Гулшод ҳарчанд вужуди қулоққа айланган истамасин, онасининг сўзларини англамади. Сўнг эркак киши дўриллади.

— Келишибди!!!

Гулшод ичидан отилиб чиққан ҳайқириқни бўғзидан тутиб қолмаганида товушининг зўридан йўлак жаранглаб кетар эди — йўқ, у иккала кафтини оғзига қопқоқ қилди, қўлини олмай бир-бир босиб дарвоза томон юрди. «Адҳам муаллимни келин бўламанми?.. Ашур минан яшайманми?.. Истамасам-чи?! Афтини кўргунча кўзларим ситилиб оққанига рози бўлсам-чи!.. Қандоқ қилай, қандоқ...»

Чорасиз, умидсиз Гулшод кўнгил истаклари ўзи учун жуда-жуда арзимас матоҳга, ҳавойи сўзларга айланганини, унинг ҳаёт йўлини энди истак-хоҳишлари, орзу-умидлари эмас, балки тақдири азал тақозоси белгилашини шул сонияларда унутган эди. Ваҳоланки, қизнинг номусини поймол этган шафқатсиз тақдир энди айна дақиқаларда ҳаёт-мамат ипларидан унинг ўзига тузоқ тўқиётган эди.

Арзимас тасодифларнинг тақдирга даҳли йўқ десак, Акбар билан тўқнашув зарбидан ўнганмаган Гулшод учун устига-устак акасига рўпара келиши зарилмиди?! Бағри осмонча бепоён тақдирнинг феъли шу қизга келганда тораймай Гулшодни лоақал шу юзлашувдан асраса акаси кетармиди?!

«Яна бир дарсдан сўнг қайтсам бўлар экан», деб ичида афсус чекди Гулшод.

Наҳотки, шу ҳам тақдир бўлса?.. У ҳолда инсон қисмати тақдир денгизи истаган кўйга соладиган хас янглиғ арзимас матоҳ экан-да! «Йўқ, асло бундай эмас!» десак, Гулшоднинг ҳозирги аҳволи, ўшандай хас аҳволдан-да но-чорроқ ва аянчлироқ эди. Буни қарангки, у «Совчилар келишибди!» деган хаёлда кўчага чиқишга ҳам улгурмади — дарвозага етган жойида дўриллаган товуш эгасини таниди.

— Икки кун босим ёмон туш кўрдим, она! — деди акаси. — Кундузлари ҳам кўнглим алағда бўлаверди, денг!.. Сўнг, поездга миндим у келавурдим...

— Кўнглинг сезган, айналай... — Онаси шундай дедию нафаси ичига тушиб жим бўлиб қолди. «Йиғлаяптилар», деб ўйлади йўлакдан ҳовлига муюлиш жойига келиб олган Гулшод. Унинг назарида ҳозир онаси бор гапни акасига тўкиб солади, акаси хабар топади, сўнг!.. Қизнинг юраги безовта дукурлади. У онасини гапиртирмаслик ўтинчада югуриб равонга чиқишни мўлжаллади, лекин у ўйини ўйла-гунича онасининг боягидан кўра тиниқроқ овози эшитилди: — Гулиш қаттиқ шамоллади... Уч кун иситмада ётди... Юрагим ёрилай деди... Шуни кўнглинг сезган, болам...

— Дўхтур нима деди?

«Ёлғоннинг уйи куйсин», деб юборди ичида Чаман момо ўғлини алдашга мажбурлигидан азобланиб. Азобланса-да, чинга ёлгон қўшди:

— Синглинг кўнармиди!.. «Ўзим тузаламан, керакмас» деб дўхтур чақиртиргани қўймади, — деди у ўғлининг юз-кўзига қарамай, сўнг Ёқубнинг авзои ўзгараётганини пайқаб, тилёғламлиқка кўчди: — Ҳозир аҳволи дуруст, ўқишга бораптий... Чамаси кўзикканга ўхшади-да...

— Узбошимчалик қилмасин-да, она, — деди Ёқуб момодан ўпқалиниб ва шундайгина ҳам жаҳаннам алангасида лангиллаб ёнаётган кампирнинг жонига баттар ўт қалади: — Сиз ҳушёр бўлмасангиз, қаттиққўл бўлмасангиз, мен уёқда тинч юроламанми?.. Биласиз, Гулшод кўзга яқин қиз...

Ёқуб яна икки оғиз гапирса Чаман момо ҳўнграб юбориши аниқ эди. Шу боис у ўғлини чалғитди:

— Уни қўя тур... — Кампирнинг овози титраб чиқди. Серажин манглайига сурилган гуллик

рўмолини ечиб, бошига қайта танғий туриб чаккасини асабий қашлади — ўғли ҳали кўп воқеадан беҳабарлигига ишонч ҳосил қилгач, гапининг давомини айтди: — Буёқда опанг келиб ўтирибди...

Ёқубнинг фиғонидан тутун чиқиб кетди, афти бужмайди.

— Тинч яшаса ўладими?! — Бақириб юборди у. — Яна эри калтаклабдимиз?

Чаман момо ўғлининг зардасини пасайтириш ниятида нимадир демоқчи эди, шунча кундан буён Гулгундан можаронинг сабабини бафуржа суриштирмагани ёдига тушди.

— Йўқ, поччанг бояқши калтакламаган — жанжаллашган, шу, — деди момо оғзига келган гапни қайтармай.

Кампир айна пайта энди йигирмадан ошган ўғлидан шу қадар чўчиётган, қандоқ бўлмасин уни ортиқ ташишга қўймай тинчлантириб, Тошкентга жўнатиб юборишни ўйлаётган, аксига олиб у қизларининг қай биридан гап очса, тили куяётган эди.

— Бўғчасини қўлтиқлаб келган куни изига қувмагансиз-да, она, ўзингиз!

Ёқуб оиланинг ёлғиз эркаги бўлганидан опаси билан синглисига дахлдор неки таънаси бўлса онасига тўкар эди. Ҳозир ҳам шундай қилди:

— Жанжаллаша боласини етаклаб келаверадим!.. Сизни ўйласин, ўғлини, бизни ўйласин, ахир!..

— Гулишнинг тоби қочганига шуминан овора бўб қолди. Эса аллақачон уйига кетарди...

Истаб-истамай ёлғон бошландими, бас, у урчиди, ён-верига шубҳа-гумон туйнуқлари очилиб қолмаслиги учун яна ва яна ёлғонлар тўқиб-бичишга тўғри келади. Чаман момо беихтиёр шу тузоққа тушган — устма-уст ёлғон тўқийётган эди.

Момо Гулгун эриникига қайтиб қадам босмасликка қарор қилганини, Гулшоднинг тузалмас иснодга гирифтор бўлганини ўғлига қай тил билан айтади. Айтган тақдирда ҳам йигирма ёшли гўдак нима қила олади?! Поччасига насихат қиладимиз, Ашурнинг ёқасидан тутиб дўппослайдимиз!.. Қўш қизнинг ташиши камлик қилаётгандай энди ўғлини алдаб-сулдаб тинчлантириши керак. Начора, тоғни кемиришга қодир фарзандлар ташишига фақат онаизор дош берганидек, ўз ўғли — ёлғиз суянчиғига ёлғон гапирётгани ҳам Чаман онадаги ана шу бардош туфайли эди. Фақат ичдан асабийлашгани сайин сочларининг ости чунонам қичиша-яптики!..

— Синглингни сўраб келишапти...

Ажаб, Чаман момонинг тўрт-беш кундан буён қақшаб кетган ўйларига ғойибдан келган шу ёлғон ҳам тақдир аломатими? Еҳуд Чаман момо янглиғ содда аёлларга ҳам хос бўлган бундай жайдари устомонлик иш битиришнинг бирдан-бир чорасими?..

Қандоқ бўлганда ҳам эркак зотининг манман дегани аёллар хийласи олдида ожиз. Онасининг бир оғиз ёлғони Ёқубни тамомила чалғитиб юборганидек!..

— Жойи чиқса қиз боладан қутилган, яхшия, — деди момо тағдор сўзлаб. — Синглинг мактабни битирса...

— Ким сўраб келаяпти?

Чаман момо ўғлининг саволи оҳангига шубҳа сезмади, шу боис хотиржам жавоб қилди:

— Аввалбоши тақдир қиған жойга бўлар... Буёқда Адҳам муаллимди ўғлига...

Шу топда аёлларнинг қув-устомонлигига яраша худо уларни содда-гўлликдан ҳам бенасиб қолдирмагани, аёллар феълнинг бу икки қут-

би мудом ёнма-ён юриши яққол сезилди. Ахир, Адҳам муаллим совчи қўяётган экан, ҳамонки онаси Гулшодни узатишга майли бор экан, лоақал, «Адҳам муаллимди ўғлини танирсан, қандай бола ўзи?» деб суриштирмайдими, қизиқмайдими?! Тўй нияти-тадорикадаги она ўғли билан шулар ҳақида очилиб-чочилиб гурунғ қурмайдими!

Чучук момо шундай қилмади, зеро, кампир Ашурнинг қандайни йигитлигини сўраб-суриштириш уёқда турсин, унинг номини тилга олгиси йўқ эди. Ёқуб ҳам онасининг кўз қарашлари, аҳвол-руҳияси, гап-сўзларидидаги сохталикни пайқаш қийин эмас эди, афсуски, унинг ёшлиги, оила савдоси бобида анчайин ёўрлиги панд берди.

— Гулишни эрга берсангиз мен ўқишни тугатгунча ёлғиз қоласиз-ку, она, — деди Ёқуб меҳрибонлик қилиб. — Бу ёғи мактабни аълога битираётган қизингиз... яна ўқиш ниятларга борида...

Йўлақдан ҳовлига муюлиш жойида деворга ҳолсиз суялиб турган Гулшод ҳарчанд тишини тишига қўймасин «пиқ-пиқ» қилганча ўпкаси тўлиб, ичидан кўтарилган йиғини тўхтатолмай бирдан хўнграб юборди.

Гулшод тақдирининг тулпори оёқ остини кўз илғамас зимистонида олиб бораётган, саман от ҳализамон қоқилиб тубсиз чоғга ўнганмас бўлиб қулаш хавфи борлигидан ёлғиз Чаман момо хабардор, бироқ момо ҳеч кимга, ҳатто ўғлига ёрилмаганидай, ичқари уйда тепасига ҳол-аҳвол сўраб кирган акасига Гулшоднинг ўзи ҳам сирни ошкор этмади. Ваҳоланки, Ёқуб аҳволнинг бир чеккасидан воқиф бўлганда ҳам синглисининг қисмати ортмоқланган асов саманининг тубсиз чоғга ағдарилишидан сақлаб қолган бўлур эди. Зеро, сўнгги тўрт-беш кундан буён тақдир ҳақридан устма-уст озор топаётган қиз учун олис шаҳарда юрган акасининг алағда туш баҳона етиб келиши тақдирнинг марҳамати эди.

— Сиқилма, синглим, ҳеч ким сени зўрлаб эрга бермайди, — деб юпантирди акаси Гулшодни. — Насиб қилса, балки, яна ўқирсан...

Гулшод йўғлади.

— Тағин, Гулишнинг сўзини олмай уларга розилик бериб юборманг, — деб тайинлади Ёқуб онасига.

Чаман момонинг дарё-дарё кўз ёшлари қовоқларининг қирғоғида қадалиб турган эди, лоақал шу кўз ёшлари хиёнат қилмай шу топда дувиллаб тўкилганида ҳам сир ошкор бўлардими?.. Афсуски, оналик иродаси кўз ёшларини яширишга дош берди — Чаман момо ўғли олов сўраб чиққан қўшнидаги изига қайтаётганидан севинди, борди-ю, Ёқуб шу кеча тунаб қолса, кампир ичида илондек қулала бўлиб қонини сўраётган азобни ошкор этиши муқаррар эди.

«Хайрит, қайтаяпти...» деди Ёқубни кўчага кузатаётган Чаман момо. («Лоақал кўчадан кузатаётиб айтсам бўлмасмиде-е!.. Вой, «хайрият, қайтаяпти» деган тилларим кесилсе-ен!» деб қон йўғлади момо кейин, ў-ў, бундай пушаймонлик азобини ҳеч кимнинг бошига солмагин, Эгам!..) Ёқуб хайрлаша туриб онасига қайта тайинлади:

— Гулгунни обкетишга поччам келса, у кишига маслаҳат солинг, ҳарқалай маслаҳатнинг тепасида эркак киши бўлгани яхши.

— Мақул, — деди момо нафаси ичига тушиб, ён-верига ўғринча аланглаб, Сўнг гапни қисқа қилди: — Борақол, ўғлим, худога топширдим...

Ўғли кўчанинг бошига етгунича, унинг қорасидан кўзини узмади, ўғли кўринмай қолган

да, ўша тарафда бир жуфт кўлага пайдо бўлди. Улар Чаман момо томон яқинлашаверди. Момонинг юрак уриши тезлашди — «Ёқубнинг оёғи ёқибди-да!» деди ўзича терисига сиймай-шошинқираб — беихтиёр дарвозанинг эшикчасини ланг очди — у совчиларнинг қоқ ярим тунда келишига ҳам рози эди, «ҳақ» дея уйга кирди — ичи қизиб ҳовлига чиқди, тоқати тоқ бўлиб дарвозадан бош чиқариб йўл пойлади — қадам узиб уйдан жимлади. Мана энди... энди... Чаман момо кўнглида тўғилган илнжга ишониб ёнма-ён яқинлашган, ана, дарвоза рўпарасига етиб келган кўлагаларга қаради, тикилди, алдоқчи умидларига ишониб изидан қараб қолди... «Қандоқ қиламан?!» дея нола чекиб юборди момо. «Худойим-ей! Узинг инсоф берсанг-чи!..»

Худо Адҳам муаллимга, унинг хотинига Ашурга инсоф бермасачи? Уларга берилмаган инсофнинг жабрини Чаман момо ва Гулшод тортадиларми?.. Ким жавоб беради бу саволга?.. Жавоб топилмас яна тақдирга юклаб кутиламизми гуноҳи азимни?..

Чаман момо Адҳам муаллимга худо инсоф ато этишини илтижо қилиб беш кундириқ, уйдан узоқлашмади. Узоқлашгудай бўлса Адҳам муаллимнинг элчилари келиб қайтиб кетадигандай, қайтиб кетса ишнинг пачаваси чиқадигандай, пачаваси чиқса... уёғини момо шу кунларда тораийиб кетган тасаввурига сидиролмади.

— «Тўрт-беш кунда жўнатаман» деганди-ку!.. — деди алаmidан ич-эти ўртаниб Гулгунга. — Бориб муаллимди гирибонидан оламан! — деб йўлга отланди Гулгун.

Момо эса:

— Яна бир кун кутайлик, — деб ўзи унинг йўлини тўсди.

Агар Чаман момо билан Гулгун Гулшоднинг ташвишида хуфия фикрлашаётган, кенгашаётган бўлсалар, Гулшод ўз ғами билан якка-ёлғиз ҳасратда қолган, бироқ у бу ғамни қандай енгмоқ, енгмоқ учун кимлар билан кенгашмоқ зарурлигини билолмаётган — бунга сайин боши қотгандан қотаётган эди. Аввалига у онаси ва опасига ишонди, улар унинг мушкуллини осонлаштиришини кутди — кунлар ўтаверди, шундан сўнггина ёш бўлса-да, ўз бошига ёққан қорни кураш чорасини ўзи излаши ҳам мумкинлигини (шартлигини эмас!) ғайришуурий тарзда англаб етди. Аммо-лекин Гулшод ўз идрокидаги бу уйғонишга биноан чора кўришга ҳали тайёр эмас эди. Бир ёқда кечагина сирлашиб-қиқирлашиб юрган дугоналари ўзига нисбатан бирдан анча ёшариб қолгандек, бинобарин, юз берган офат хусусида уларга сўз очиб бўлмаслигини тушунди... Гулшод ўн йил бир синфда ўқиган сабоқдошларига нисбатан бегонасирай бошлади. Дарсларнинг, ҳазил-мутойибаларнинг унга қизиғи қолмади. Фақат тегажаклик қилиб ҳаммани безор қиладиган Эргашалининг гапини эшитиб, ҳайратдан кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди. «Намунча сўлжайиб қолдинг, Гулиш, онанг эрга бермоқчимми?» деди-я у! Гулшоднинг бошидан қайноқ сув қуйиб юборгандай бўлди. Қиз шўрлик баданига ўт кетгандай типирчилаб қолди. «Эргашали сирдан воқиф бўлган!» деган хавотирда лов-лов ёниб, унга синовчан тикилди. Майнабозчилик учунгина оғзига келган мутойибани айтган Эргашали Гулшоддаги ўзгаришни қўриб жим бўлиб қолди — киздаги ҳайрат унга кўчди. Шунда Гулшодга кулги келди — у Эргашалига жуда маъюс ва ниҳоятда майин табассум ҳада қилди...

Бу манзара шу қадар таъсирли чикдики, охир-

ги дарсга кирмай, уйга қайтаётганида ҳам Гулшоднинг кўз ўнгидан Эргашали кетмади. Энг шўх синфдошининг ўзи билмай сирни фош қилганига «Тавба!» дедю яна кулгиси қистади — кейинги кунларда унинг биринчи бор мамнун кулиши эди...

Шундай кулиб юрса қани эди! Наҳотки ҳаётининг давоми ғам-андух ва ҳасрат-надоматга айланса?.. Нима бўлди ўзи?.. Е ҳали бўлиб улгурмадимми?.. Буёғи нима бўлади? Совчилар келса басми? Адҳам муаллимни келиб бўлиб тушса, Ашурга хотин бўлса тамом-вассаломми?.. Агар у истамасачи?.. — Гулгун ўқчиб юборди — Хоҳламасачи, у!.. Бориб яшайверадими?! Ахир!.. Адҳам муаллим айтди — унинг таклифига онаси билан опаси рози бўлди. Ҳеч ким Гулшоддан сўрамади. «Сен нима дейсан!» деб сўрамади ундан ҳеч ким. Ҳеч ким... ҳеч ким қолмади... Фақат, онаси, «Пешонинг шу экан» деб кўзига зўр беришдан нарига ўтмади. Демак, пешонасида Ашурга турмушга чиқиб битилган экан-да... — Гулшод «шак!» этиб манглайига шапати урди, кўнгли айниди — ўқчиқ келдию туллаб қутилди... — Чиндан ҳам пешонасига ёзилгани шу экан... Башарти пешонасига битилмаган бўлса ёлғиз ўзи кўл ёқасидан юрармиди!.. Шу йўлдан юргани етмагандай, ариқ ичида турган бегона йигитга қарармиди!.. Қандай жин йўлдан оздирди уни?! Ашурнинг теласига уни биров судраб бормади, биров уни туртиб Ашурнинг ёнига тушириб юбормади — ўзи оёғи билан борди, челақни узатаман деб ўзи муккалаб йиқилди сувга!

Уша йиқилганича, орадан неча кун ўтди, ҳали-ҳали ўзига келолмади, ҳушини йиғолмади. Мактабдан уйига қайтиб овоз чиқармай салом беради, онаси унсиз алик олади, онасининг кўзларига уя солган қўрқув, хавотир аридимикан деган умидда ўрнича назар ташлайди — умидлари хазон бўлади, тўнқарилган шиша идиш остига қамалган капалақдай лаҳза сайин сабртоқати чок-чокидан сўкилаётганини, умр косаси чил-чил синаётганини англаб, кўз ўнгига ёруғ дунё ўрнини қаро зулмат эгаллайверади... У тубсиз чоҳ сари ўқдай елиб бораётган тақдир тулпорининг жловини тўтмоқ истагида жон ҳолатда қўл чўзаётган, афсуски, истакдан кўра чорасизлик, тадбирсизлик устун келаётган — чораю тадбирлар қолиб, улар ўрнини тасодиф устига тасодифлар забт этаётган эди...

Учинчи дарсдан кейинги танаффусда Гулшод «кетаман»га тушди. Зуҳра уни йўлдан қайтарди. — Кетма, Гулиш, — деди ялиниб.

Гулшод жавоб бермади.

— Оқшом тўйга чайқайлик, жо-он, Гулиш. Тузаллинг-ку, энди, бунча ўйчан бўб қомасанг!

Гулшод яна «миқ» этмади, негаки, унинг жисми шу ерда, хаёли аллақайларда саргардон эди.

— Билмадим... — деди ниҳоят унинг лаблари пичирлаб.

— Нимани? — сўради Зуҳра. Ва шундагина у илк дафъа дугонасининг бағрига қўл солишга журъат қилди: — Орзи билан биргалашиб сени тергамоқчимиз.

— Кимни? Қандай тергов?

— Кимни бўларди, сени-да! Нима, касаллигини айтмасанг, ичингни ёрмасанг — дугоналигимиз қоллими, Гулиш? Ёки...

— Нима, ёки?

— Ёки... кўнглиннга келмасин-у, Гулгун опам келиб ўтирганлари учун шунчалик куюнаясанми?

Гулшод «Йўқ» деган маънода бош чайқади.

— Бўлмаса нимага? Айт, ахир, Гулиш!.. Балки ёрдамимиз тегар?

Гулшод сирли кулимсиради, дугонасига ҳаваси келиб жилмайди... йиғламаслик эпини топиб зўраки кулди.

Зухра дугонасини кулдира олганига севиниб, унга сохта пўписа қилди:

— Бугун Мавжуда опаникига чиқмасанг, кўрасан, хўпми? — деди у Гулшоднинг эътироз билдиришига йўл қўймай. — «Хўп» дегин. Эшитдинг-а!.. Бўлди. Пода қайтгач, бирга чиқамиз тўйга.

Гулшод «сукут — аломати ризо» қабилида индамади, дугонасига ортиқ қарамай ўгирилди-да, биринчи қаватга тушди — Зухра билан бўлган сўхбат таъсирида ҳаяжонланган Гулшоднинг қадами тезлашди. У эшик томон юрган жойида тўққизинчи синф раҳбари Зайни муаллимнинг овозини эшитиб тўхтади.

— Қизим, шу дафтарларни ўқитувчилар хонасига обориб бер.

Гулшоднинг фикри-хаёли мактабдан эртароқ чиқиб кетиш эди. Шу боис у дафтар тўпини ўқитувчилар хонасига ташлаб қатдию йўлни қисқа қилиш ниятида ошхонага борадиган узун, тор йўлакни танлади.

Йўлак ним қоронғи эди. Устма-устак ҳавоси оғирлигидан нафас олиши қийинлашди. «Зайни муаллимнинг илтимоси ортиқча бўлди, акс ҳолда, дарвозадан чиқиб аллақачон ўзларининг кўчаларига етган — анча йўл юриб қўйган бўларди. Мана, энди, йўли унмаяпти!.. Яхшики, яқин йўлдан юрди — буёғи ошхонани кесиб чиқса — катта кўча»...

Гулшод узун ва тор йўлакнинг ўрта қисмига қўйилган баланд тошойнага икки болакай ирғишлаётганини кўрди. Кўрмади, элас-элас, шарпа янглиғ хира гавдаланди кўз ўнгиди. Уларга эътибор қилмади. Яқинлашаверди. Яна икки-уч қадам ташласа болаларни четлаб ўтиб кетар эди. Шунда боянд бери хиринглашаётган иккала бола бирдан шўхликлари устига муаллим келиб қолгандек нафаслари ичига тушиб, пусиб қолишди. Гулшод беҳолланиб деворга суялди. Болалардан бири уни муаллим деб ўйлади чоғи:

— Ҳозир.. дарсга бораяпмиз... — деди мўлтираб.

Гулшод кўрқиб узрнамо ялинчоқ оҳангда гапирган боланинг кўзларига қараб унга ачиниб кетди — кулимсиради, истаса-да, лаб жуфтласа-да, «бораверинглар, мен муаллима эмасман», дея олмади. Шунда... икки, ҳатто бир одим жуда кўп тақдирларни ҳал қилди — у бир нафас ҳаяллади, холос. Ҳаялласа-да, болаларга қарамаса бас эди, у эса қараганда ҳам худди танбех бермоқчидек, дарс пайтида бу ерда ўйинқароқлик қилаётганлари эвазига жазо бермоқча шайланган серзрарда муаллимлардай оқариб-гезариб ғазабини сочгудай — болаларнинг назарида шундай эди! — ўкрайиб тураверди. Шунда... бирдан иккинчи бола дудуқланиб, узук-юлуқ фўлдираб тилга кирди:

— Б-бари бир. Бари бир акам сизга уйланмайди!..

Гулшод дафъатан боланинг гапига тушунмади, ҳатто уни дурустроқ эшитмади ҳам. Лекин ўзига тааллуқли гап айтилганини кўнгли сезди, сездию бирдан ҳушёр тортди, бор мадорини кўзига жамлаб, вужуд қулоққа айланиб болага олайди. Бола кўрққанидан тим қора, чиройли кўзларини жовдиратиб тураверди, бирдан унинг кўзлари косасидан отилиб кетаёзди, афти бужмайиб йиғламоқчи эди — йиғлолмади, сўнг юзи бирдан сокинлашди — Гулшодга ачиниб, раҳми келиб тикил-

ди — қиз чанг солади деган хаёлда бўлса керак, яна кўрқув хуруж қилди — икки қўллаб кулгичларини, сўнг бетини тўсди, девор томон энкая туриб боягиндай фўлдиради:

— Акам с-сизга уйланмайди, онам айтди... Отам бетоб... Акамди тоғамникига жўнатишди... Тоғам...

Гулшод қаншарига мушт тушган одамдай гандираклади, кўз олди хиралашиб мувозанатни йўқотди — энди у боланинг тажовузидан бетини паналагандай кафтлари билан юзини тўсиб, ёнбошига оға бошлади. Нимадир демоқчи эди — тишларини тишларидан узолмади, ичидан ўқчиқ аралаш хирқироқ келди, чангак бўлиб қолаёзган панжалари билан оғзига урди... «Қўйиб юбор... Қўлларимни қўйвор... юбор...» Қўллари девордан узилди. «Мен чиқай, ташқарига... Димиқаяпман!.. Ҳаво етишмаяпти йўлакда... Тез, тез чиқай, Акбар!.. Нима дединг, Акбар?.. Нима қип қўйдинглар, Акбар?.. Жон, Акбар, мени йўлакдан чиқариб юбор!.. Йўлга чиқариб қўй!.. Йўлга...» — Гулшод юрди. Бораётиб атак-чечак қилиб юришни бошлаган гўдакдек икки-уч дафъа қаттиқ чайқалди, бошини деворга уриб олди — кетаверди...

У дугоналарининг ортидан ошиқиб, кўл ёқасидан йўл солганида ҳам шундай бўлди — йўл қисқарди-ю, Ашурга рўпара келди... «Қайтиш керак!.. Тезроқ, кўча-кўйда таниш-билишларга рўпара келмаслик учун...» Гулшод дуч келган таниш-билишлари билан елка қоқиб кўришига мажбурлигини эслаб сесканди — ўзидан ижирғанди. Аксига, ўқчиқ келганидан юролмай қолди. Бир дам нафас ростлагач, яна шошилди. «Тезроқ!.. Қайтиш, қайтиш зарур... Шарт. Бўлак чора йўқ, бўлак суянчик, бўлак тadbир йўқ... Қайтиш!.. Бориб ичкари уйга кириш, қамалиб олишдан бўлак чора қолмади! Қолмади!..»

Гулшод оёқ-кўлларига, аъзои баданига қаердан бундайин куч ёғилганини, бунга сайин қадамлари шахдамроқ тус олаётганининг боисини билолмай, билмаси-да, бунга ортиқ ажабланмай кетаверди...

«Она!» деб бақариб юборди бола, «Она-а!» деб бўзлаб юборди. Емон кўрқди... Гулшод уни танимаган эди, кўзига иссиқ кўринса-да, унга эътибор қилмади — унинг хаёли тезроқ мактаб биносидан чиқиб кетиш эди. Акбар эса Гулшоднинг қўти ўчиб, кўзлари олайганидан эхсонаси чиқди — азбаройи талвасага тушиб деворга қапишиб қолди, худди Гулшод ўзини унинг устига ташлайдигандай қўллари билан афтини паналаб, кулгичлари, лаб-лунжи тиртайиб гапирди: «Акам с-сизга уйланмайди, бари бир уйланмайди», деди. Демак... «Отам бетоб. Акамди тоғамникига жўнатиб юборишди», деди. Демак!.. «Тоғам» деб яна нимадир айтмоқчи эди — уёғини Акбар айтди-айтмадини ёки айтса-да, Гулшод эшитмади, энди унинг Гулшод учун аҳамияти йўқ эди... Демак!! Акбар-р!.. Боланинг афти, юз-кўзи қийшайди... Демак, тунов кунни тўқнаш келганларида ҳам боланинг худди шу тахлит ўтақаси ёрилган — худди шу тахлит кўзлари олайиб нимадир демоқчи бўлган, фақат айтолмаган, тили калимага келмай ўзидан хавотирда Гулшодга бақрайиб тураверган эди. Демак, Акбар ҳозир деганларини ўшанда айтган экан-да!.. Имо-ишора қилган экан-у, Гулшоднинг фаҳми етмаган экан, мана энди, очиқ-ойдин... ҳаммаси ойдинлашди. Акбар тузатиб бўлмас фалокат юз берганини катта одамлардай ҳис қилаяпти — шунинг учун ҳам даҳшатга тушаяпти, шунинг учун ҳам у Гулшодга бир зум ачиниб қаради, шундай раҳми келдики!.. — ҳис қилаяптию, тўла-тўқис англаб

етолмаяпти, эҳтимол... қўрқаяпти... Бунча қўрқмасанг, Акбар?.. Тунов кун аён қилган экансан-у, укажон!.. Аттанг, ўша кун акам келиб қолмаганида... шунча кун ўтибди-я!.. Ўзингни қўлга ол, Акбар... Қўрқмай, юрак ҳовучламай яша, ука!.. Кўзларингдан хавотирни сидира олсанг, яша, Акбар!.. Яшасанг... Таҳқирланиб, бадном бўлиб яшагандан кўра... яша, яшайвер... яшай-веринглар... Яшшамагурлар... Яшшамагур?! Яшшамагур!.. Ким? Ким айтди унга бу сўзни?.. Ҳа, онаси айтди — ўшанда, жони чиқиб, қон ютиб уйга қочиб келиб ерда типирчилаб ётган жойида, тепасига етиб келган онаси айтганди... «Қайга борақоллинг, яшшамагур?!» деганди онаси. Демак? Қайга борақоллим, яшшамагур?! Демак!.. Яшшамагур!.. Яшшамагур!..

...Гулшод тошдай қотиб ухлади. Ҳатто нафас олмай, чунонам тинчиқиб ухладик, яқин ўн кундан буён биринчи марта бунчайин ором олиб ухлади эди. Ҳатто туш ҳам кўрмади. Ваҳоланки, ўн кундан буён уйқусида алмойи-алжойи тушлардан, ҳушида бош-кети йўқ ўйлардан холи қолмай азоб чекаётган эди...

Гулшод қўшдай энгил бўлиб уйғонди. Бошида ҳеч қандай ташвиш йўқдай елиб-югуриб уй юмушларига унналди. Ҳафта-ўн кун мобайнида йиғилмаган ўрнини йиғиштерди, ишқофдаги энгил-бошларини қайта тахлади, равон, ҳовли, ошхонани супириб-сидирди. Равонни супираётиб жиғилдонни қайнаб озгига ачиқ сафро келди — ўқчиб юборди — ҳовли томонга қараб онаси кўрмаганига ишонч ҳосил қилиб севинди, фақат зинадан ҳатлаб-ҳатлаб чиқаётиб бирдан равон остонасида тўхтаб қолди — юрагининг уриши бежоланиб, ҳарсиллаб нафас олаётганига ҳайрон бўлдию, бу ғалати ўзгариш тезда ўтди — у ҳатто қайсидир куйни хиргойи қилиб равонга кирди. Қизидаги фавқуллода ўзгаришнинг тагига етолмаётган Чаман момо кувонишни ҳам, хавотирланишни ҳам билмай сўради:

— Мактабинг тинчми?..

Момонинг хаёлида қизи мактабда Адҳам муаллимга дуч келгану, ундан қатъий ваъда олгандай эди.

— Мактаб, ўша ўзингиз билган мактаб-да, — жавоб қилди Гулшод. Сўнг зув этиб ичкари уйга кириб чиқди-да, равонда тўхтамай зина томон ўтаётиб гапирди: — Сув иситаяпман. Ҳозир оғилни тозалайман-да, кейин бошимни ювиб оламан.

— Кеч бўлди-ку, қизим, — Чаман момо шундай деб эътироз билдирмоқчи эди қизи унга қулоқ солмади.

— Зухра билан Орзи қўйишмади — Мавжуда опаникига чиқамиз. Сочим тез қурийди!..

Чаман момонинг чиройи чинакамига ёришди. Ҳатто кампир шўрлик «мен сув қўйиб турай» деди, Гулшод кўнмади.

— Ўзингиз отлангиз, она, уйда ўтиравериб сиқилиб кетдингиз, қиз мажлисида ёзилиб келасиз.

Бу гапни эшитган Журъат қийқириб юборди. «Ур-ре! Тўйга чиқамиз!» дея ирғишлаб бувисини шоширишга тушди.

Чаман момо ўзида йўқ хурсанд эди.

— Бирга чиқамизми? — сўради у қизидан.

Гулшод очилиб — қизлик пайтидагидек қаҳқаҳ отиб кулди.

— Вой, мен кампирларминан чиқаманми, она? — деди у қийқираб. — Сиз Журъатни олиб, қўшнилари билан чиқаверинг. Мен... пода қайтгач, сигирни тезда соғаман-да, қизларминан чиқамиз.

Чаман момо кўнди. Елкасига ёйилган қуюқ, тим қора сочини қайта-қайта артаётиб гул-гул

яшнаб кетган қизининг ҳуснига суқланиб қаради. «Бахтини берсин» деб кўзида ёш филтиллади, сўнг кайфиятни бузмаслик учун ўзини қўлга олди. Гулшод қора чиммат мисол юз-кўзини тўсиб тушган сочлари орасидан онасининг йиғламсираётганини сезд.

— Ҳа, она, тагин нимани эслаб қолдингиз? — деди қадимги одатига қувноқ мутойиба оҳангида. — Барини унутинг... Тўй кун йиғламаслик керак!..

— Ўзингни тўйларга етказсин... — қарийб қизига эшиттирмай шивирлади момо.

Журъат бувисининг кўлидан тортқилади. Момо неварасига, «Хўп, ҳозир, юр-юрақол», деб зинадан тушаётиб қизи томон ўгирилди.

— Фақат... — деди афсусланиб Гулшод сочини арта туриб. — Фақат акамга айтсак бўларкан-а, ўшанда...

Шундай дедию нафаси ичига тушиб кетди. Момо зина ўртасида тўхтаб, бундай гапни кутмаганлигидан ҳайронланса-да, қизига далда берди:

— Зарурати тўғилса, чақиртирамиз, ҳеч гапни акангдан яширмаймиз, қизим...

Гулшод кеча ҳам онасига шу армонини айтганди.

— Ўйлоқ минан ўтаяпти, тўлғоқ минан ўтаяпти куним, ўлай, — деб кўз ёшларига зўр берганди онаси.

— Бутунлай келишмаса-чи? — деб юборди ўшанда Гулшод юзини сидириб ташлаб. Онасининг ўрнига опаси жавоб қилди:

— Келмаса, нақ судга берамиз, қаматамиз!.. Гулшод сочини турмаклаб, тошойнадаги ўз аксига тикилиб туриб қолганича ўзига савол қотди:

— У қамалса қамалар, мен ким деган одам бўлдим? Одам бўламанми, энди, мен?..

СЎНГИ ТАФТИШ

Чаман момонинг дарвозаси ёнига қўйилган гулдор мато чирмалган тобут кўтарилмай туриб, қўшни кўчадаги Адҳам муаллимнинг хонадонидан аёлларнинг фарёди эшитилди.

— Ашурди мелисалар обкетди, — деган шивир-шивир тарқад жанозага йиғилганлар орасида.

— Ашур қочган, гаровга Адҳам муаллимди обкетди, — деди кимдир.

— Ота-бола икковини қамаш керак.

— Эс-сиз, Гулшоднинг жони бекор кетди-да...

— Жаноза нима бўлади? Уқишадими?..

— Номуси учун жонидан кечгани — халқнинг юзи. Қиз бола бошига эл-юртни юз-хотир қиғани учун ҳам жаноза ўқиса арзийди.

— Тўғри айтасиз, номусга чидалмай ўз жонига қасд қиладиган қизлар бор экан, элнинг юзи ерга қарамайди.

— Билмадим...

— Пешонаси қурсин, Чаманнинг...

Яна пешона... Гулшоднинг пешонаси, Ашурнинг пешонаси... Қуйқишлоқда кимнингдир бошига тушган кулфатнинг шўри бошқа пешоналарга ҳам юқади — Гулшоддан Чаман момога, Гулгунга, Ёқубга ўтганидек, Ашурдан Адҳам муаллимга, онасига, Акбарга тарқагандек... Арзимас тасодифлар икки оила аъзоларининг тақдирини бир занжирга чирмаб сиртмоққа тортганидек...

Одамлар зийракроқ, ҳушёрроқ бўлганларида шу сиртмоққа илинмаслик иложи топилармиди?... Лоақал Чаман момо қизидаги фавқуллода қувноқлини яхшиликка йўймаганида, Гулшоднинг елиб-югуриб уй юмушларига уннал

кетганини андак шубҳа билан кузатганида — ахир, қўлтигидаги бир жуфт китобни кўтаролмай кўчада тушириб келган қизнинг бундайин қувватга киришидан ҳайрон қолиш мумкинмасми эди?! Кўярда-қўймай, «Сиз аёлларминан чиқаверинг, она» деб зўрлашига, «Журъатни ола кетинг» деганларига гумонсираса асоси бор эди-ку?... «Ғафлат босде-е! Ғафлатда қолдим-ем!» деб сочларни юмди, бошини ерларга уриб бўзлади Чаман момо... Уҳх, ғафлат!.. Кампирни ғафлат босмаса, Гулишжон акасини эсладди-я!.. «Акамга айтсак бўларкан...» — сўнги армонини эди, бу, Гулишжоннинг!..

Йўқ, Чаман момо ғафлатда қоладиган аҳволда эмасди, унинг фикри-хаёли қизиди эди, бинобарин, тўйхонада, аёллар қаторида бўлса-да, тиканга ўтиргандай беҳаловот эди. Қизи ҳаяллайверди, момо қизлар даврасидан кўз узмай улар орасидан Зухра билан Орзини излади — уларни топмагач, «Ҳали чиқишмабди-да» деб кўнгли пича тинчланди — хотинлар гурунгига чалғиди. Орадан сал фурсат ўтмай момо яна тоқатсизланди, тоқатсизлангани сайин боши қичишадиган одат пайдо бўлган — қўли бошидан тушмай қолар, «Нима бало, қўтир бўллимми?» деб ёқасига туфлар — бошини деворга ё аксари ерга босиб ётгандагина қичишиш андек босилгандай бўларди... лекин тўйхонада бошни на қачишининг, на девор ё тупроққа босиб тин олишининг имкони бор, шу боис кампир бошини асабий силкиб-силкиб қўйди-да, қизлар томон ҳали гавжумлашмаганини кўрса-да, хавотирига чидолмай «дик» этиб турди — шундоққина кўчага чиқиб уч ҳовли наридаги уйига ғизиллаб бориб келишни мўлжаллади ҳам. Шунда тўйхона этагидаги оғилхона олдида бузоқчасини эргаштирган сигирни кўриб, «Пода энди қайтибди-да», деб тагин жойига ўтирди. Аслида бу, сигир билан бузоқча қиёфасидаги шайтон эди — шу шайтон кампирни чалғитди... Чалғитмаса ё у алданмаса, «Гулиш Олабошни соғаяпти», деб қайтиб жойига ўтирармиди!..

Уй-хаёли минг ёқда, ўзи тўйхонада — кўнгли уйдан бери келмаётган Чаман момо ҳеч нарса тинмади, бир муддат бола-бақрага қўшилиб югуришаётган Журъатни ўтирган жойидан излашга тушди. Топди. «Гулгун аксига тунги исменда, — кўнглидан кечди момонинг. — Бир ҳисобда яхши бўлли, бари бир зиёфатга чиқмас эди у...»

Кўнгли тинчмаётган момо икки-уч қайта неварасини қақирди, Журъат «ҳа» деб қарадию, қулоғига гап олмади. «Бола бўлгач, ўйнайди-да, момо, олинг, дастахонга қаранг», деб қўйишади хотинлар. Уларнинг таклифи момонинг қулоғига кирмади. Шу пайт ёнидаги аёл нимадир деб кампирни туртди. Чаман момо чўчиб тушди.

— Қаёққа қарай?! — деди сергак тортиб.

Қўшниси кулди.

— Дастурхонга-да! — деди жилмайиб.

Момо биқинини биқинига жипслаштириб ўтирган қўшнисининг илтифотига жавоб қилиб улгурмай Олабошнинг мўрашини эшитди. «Соғаяпти, деди ичида. Яна пича фурсат ўтди — Олабош икки бўлиб калта-калта мўради, «тагин бузоқни қўшди» — кўнглидан кечди момонинг. — Ҳадемай чиқади, дугоналари кутиб қолишандир...»

Олабош устма-уст чўзиб мўради. Чаман момонинг ранги қум ўчдию ўрнидан туриб кетди. Ён-веридигиларга ҳеч сўз демай, бошини хам қилганича дарвоза томон юрди. Олабош... мўрамади — ўкиргандай бўлди назарида. «Бирортаси калтаклаптимми?» деб юборди момо.

У йўлакка етган жойида мезбон аёл: «Ҳай, Чаман момо, бу нимаси? Қаёққа туряпсиз, тўй бошланмай?» — деганча унинг йўлини тўсди. — М-мен, ҳозир, айналай... Ҳо-озир қайтаман. Гулишни айтай...

Олабош қишлоқни бошига кўтаргудай бўкирди — кампир яқин ўн йилдан буён уйда боқилаётган говмишининг бундай наъра тортишини эшитмаган эди. «Оғилхонага киролмаяпти, чоғи!» деди у. Дарвозадан чиққию уйи томон югурди. «Кун қоронғилашибдию!» Қоронғи тушибди... Зухра қани?... Орзи!.. Тушмагурлар-эй!.. Ҳой!..» Чаман момо дарвозасига етиб келгунича икки дафъа мункиб кетди, юраги ҳаприқиб ўзидан-ўзи кўзидан ёш думалайверди — зумда юзини босган ажин ариқчалари ёшга тўлди — «Гулиш!» деб овоз берди дарвозага етмай, «Ҳай, Гули-иш!» деди дарвоза остонасидан ҳатлаб. Ҳатладио оғилхонанинг ланг очиқ эшигидан ичкарига калласини суқиб турган Олабошни кўрди.

— Гулиш, деяпман!..

Чаман момо раvon зинасига оёқ қўйган эди ҳамки, Олабош ҳуркиб орқага отилди — азбаройи сапчиб ирғиганидан туёқлари дўпирлаб, тупроқни ўйнатиб юборди. Чаман момо таққа тўхтади, говмиш томон ўгирилди. Қулоқларини ғаданг, думини хода қилиб олган Олабош шаталоқ отиб момо томон бостириб келди. Кампирнинг эسخонаси чиқди. Молнинг авзойини кўриб, «Кутирганми?!» деган хаёл кўнглидан кечдию, сигир момонинг шубҳасини тарқатиб ҳовлини бошига кўтариб наъра тортди. Момонинг юраги уришдан тўхтаб қолаёзди.

— Гулиш!.. Вой, ўлмасам!.. Ҳой, Гули-иш!..

Кампир йўлак томон югурган эди, бир пой кавуши йўлда тушиб қолди. Йўлакда ясан-тусан кийинган Орзи кўринди.

— Гулиш қаерда?! — сўради оғзи қуришиб момо.

— Кўчада кутаяпмиз, ҳали чиқмади, — деди дарвозада кўринган Зухра.

— Вой, шўрим!..

Чаман момо ёқасини чангаллаб, қалт-қалт титраб говмишга қаради — Олабош ҳовлининг нариги чеккасига бориб қолган, қаттиқ ҳуркканидан деворга сапчигудай қочарга жой излаётган эди.

Кампирнинг кекса ақли шундагина ишлади: у ўзига ҳайрон бўлиб қараб қолган қизларга лом-мим демай оғилхона томон югурди, етиб борди, эшикдан ичкарига бош суққию, унинг, «Вой, до-од!» деган фарёди ҳовлини ларзага солди.

Гулшоднинг жасади махсус текширувга олиб кетилганда йўғлайвериб дийдаси қуриган Гулгун Терговчига кўрғазма бераётган эди. У воқеани оқизмай-томизмай ҳикоя қилди.

— Неча кун бўлли? — тақрор сўради Терговчи.

— Ун кун!

— Ун кун... — «Аттанг!» деган маънода бош тебрлатди Терговчи.

Гулгун бу бош чайқашнинг маъносини тушунмади, тушунса-да, уни нозик илғайдиган аҳволда эмас эди.

— Зўрлаш аломатларини аниқлаш қийинда, — деди ёзувдан бош кўтармай Терговчи.

— Гувоҳлар бор-ку!.. Узи, отаси тан олган. Қонинг кегур Адҳам муаллим ваъда қилган. Биз уйдан чиқмай кутдик... Ун кун кутдик!.. Қаматмай қўймаймиз!..

Ашур жазага тортилдими-йўқми — Гулгун туғул, Терговчи ҳам аниқ билмас эди. Шундай бўлса-да, дастлабки кўрсатмаларга биноан Ашур-

ни қамоққа олди. Сўроққа киришди.

Гулгун уйига «Ашур қамалди!» деган хабар билан қайтди. Чаман момонинг хонадонидигилар энди Ашурни қаматиш нияти билан яшаётган, у қамалсагина Гулшоднинг доғига бир оз чидаш мумкиндай эди гўё.

Ҳақат тақдир калавасидаги инни чигаллаштириш навбати Ашурга етган эди, унинг саволларига қайтараётган ҳар жавоби яна бир бегуноҳнинг бошига етаётганидан ҳеч бир банданинг хабари йўқ эди.

— Аммамникида эдим. Мелисахонага ўзим келдим, — деди у безрайиб.

— Отанг қамалганини эшитиб келлингми?

— Отамда гуноҳ йўқ. Уни чиқоринглар.

— Отангда бўлмаса, сенда-да, гуноҳ!

Ашурнинг нафаси ичига тушиб кетди.

— Мендаям гуноҳ йўқ... — Базўр пичирлади у бир оздан сўнг.

— У ҳолда Гулшод нега ўзини осди?

— Мен қайдан билай? Мен беҳабар, қўшни қишлоққа кетган...

— Ушаёққа кетишдан бурун Гулшодни кўрганмидинг?

— Кўргандим, — оғзидан чиқиб кетди Ашурнинг.

Башарти у шу иқроғини чуқурлаштирганида ҳам кўкдан куюқ кўлага солиб келаётган галдаги жаҳолат ва қотилликнинг олди олинган бўлар, бу икки оила боши узра қиличини ялонғочлаган шум тақдирга ҳам худо инсоф бериб, қисмат дафтарига бўлак афгонларни битмас эдими... У-ў, ҳийлакор шайтоннинг ақлини лол қолдирадиган гуноҳларимизни Худога ағдариб э бўлмаса қилғиликни қилиб қўйиб «Худонинг иродаси» дея ўзимизга тасалли бериш... алдаш нақадар осон, нақадар қонимизга сингиб кетган...

Афсуски, Ашур ҳам шу тоифадагилардан. У Терговчининг:

— Кейин-чи? — деган сўроғига:

— Кейин, ҳеч нарса... — деб жавоб қилди.

— Қизни қаерда кўргандинг? — сўроқда давом этди Терговчи.

— Кўлдинг ёқасида.

— Сўйлашдингми?

— «Қаёққа бораяпсан, Гулиш!» дедим.

— Нима жавоб қилли?

— «Помидор теришга», деди.

— Сен-чи?

— Мен... индамай ўтиб кетдим...

Терговчи Ашурнинг бетига тарсаки тортиб юборди.

— Сиз ноҳақсиз, — деди терговчилар каттаси Зобитов. — Сўроқ берувчига қўл теккизиш одатингизни мен қайтиб эшитмай. Бундан ташқари, Адҳам муаллимнинг ўғлини жавобгар қилолмаймиз.

— Тан олай деб турибди, ахир! — қизишди Терговчи. Зобитов гапни кесди:

— Қонун олдида — сиз ноҳақсиз! Аввало ургансиз, қолаверса, ўн кунгача жабрланувчининг ўзи ёки унинг яқинлари шикоят қилиб келмадими, бас, бу — қонунда, «ўзаро розилик билан қилинган яқинлик» деб баҳоланади. Тушунаясизми, сиз билан биз қонунни ўзгартира олмаймиз! Ҳақ бўлган тақдиримизда ҳам!..

— Ашурнинг ўзи бўйнига...

— Қатъи назар!.. Қолаверса, етти кундан кечикса экспертсиз аниқлолмайди.

Терговчининг тарвузи қўлтиғидан тушди. Айни хуноби ошиб турганининг устига Чаман момо билан Гулгун кириб келишди. Терговчи гапни чўзмади.

— Қонун бўйича йигит гуноҳсиз экан, — деди у ўзининг чорасизлигини яширмай, бўшашиб. Чаман момо ўтирган курсисидан «шилқ» этиб оёқ остига кулади. Гулгун шошиб қолди — дам онасига, дам Терговчига қараб айтар гапини ҳам айтолмади.

— Қайайсиз!.. Қамамасангиз жавоб бера-сиз! — деб овозига зўр берди, холос.

Кейинги сафар Гулгун ўғли билан келди. Терговчидан садо чиқмади. Гулгун йиғлади-сиқтади. Унга Журъат қўшилди.

— Бу ерда аза очманг, синглим! — деди Зобитов унга кўрслик қилиб. — Қайтиб болангизни етаклаб келманг бу ерга!

— Бари бир қаматамиз! — деб туриб олди Гулгун. — Қилғиликни қилиб гердайиб юрибди қишлоқда. Гулдай синглим ўлиб кетавурадимми?..

Гулгун кўз ёшлари билан иш битмаслигини энди-энди англай бошлаган эди. Одатига кўра, ўзгалар ҳузурда кўз ёш тўкишни бас қилди. Терговхонага неча бор қатнамасин, онасини эргаштирмади. «Уйда ўтиринг, она, борсангиз йиғдан бошқага ярамайсиз» деди.

Ўзи қишлоқ шўросига борди. Бетини сидириб Адҳам муаллимни, унинг ўғлини чақиртиришларини, уларнинг айбини бўйнига қўйишда ёрдамлашчиларини сўради. Оқсоқоллардан бири мўйлабини тутамлаб бошини солинтирганча, «Аттанг, аттанг»лаб ўтирди. Шўро раиси Гулгуннинг жонига малҳам қўйгандек бўлди:

— Жанжални шундоқ қолдирмаймиз, қизим, — деди у Гулгунга қарамай. — Чақирамиз. Манави ерда туриб жавоб беради ота-бола ҳали.

Кунлар ўтаверди, Гулгун жамоа хўжалиги идорасидан нажот истади. Дардини айтишга оғиз очар-очмас хўжалик раиси тушунди.

— Э-э, ҳалиги қизнинг опасимсан?.. Оҳ, бояқиш-а!.. Воҳ, бояқиш-а! Отанг қайси йили қазо қилган? — сўради у, худди берадиган ёрдами шу савол жавобига даҳлдордек Гулгунга кўзини қадаб. Гулгун айтди. Раис устол чеккасида туршак ивигилган пиёладаги қизғимтир яхна чойга ўйчан термилганича қўлидан келган «чорасини кўрди»:

— Адҳам муаллим маошни мактабдан олади, қизим. Унинг масаласи ўша мактабда кўрилади. Боргин, директорга учрагин, талаб қилгин. А, бу, қилмишини исботлаб, жазасини бериш керак, ундай беномусларни!..

Гулгун эшикка чиқаётганида раис яна бир маслаҳатини айтди:

— Уйларингда эркак киши йўқми? — сўради у туршак ивигилган чойга қўл чўзаётиб.

— Бор, — совуқгина жавоб берди Гулгун.

— Бунақанги ишга эркак киши аралашгани маъқул. Биронта эркак топилмаса иш битмайди, қизим.

Гулгун раиснинг йўриғига юрди. У мактабга Ёқуб билан бирга борди. Укаси «миқ» этмай, муштини тугиб ерга тикилиб тураверди. Ҳамма гапни Гулгун айтди. Унинг ҳасратини эшитган директор опа йиғлаб юборди, йиғлай туриб икки-уч дафъа Гулшоднинг исмини тилга олди. Гулгун ҳам дийдиёга қўшилаётганида Ёқуб чидамади.

— Бу ерга йиғлагани келдикми?! — деди зарда қилиб.

Сўнг директор опа-укани узоқ юпантирди. Пиравордида тасаллига яқун ясади:

— Адҳам ака касал, кўрпа-тўшак қилиб ётибди. Тузалиб чиқса, масалани педсоветга қўямиз, Гули...

— Ўша тўшакдан турмай жони узилсин-а! — деб қарғанди Гулгун. — Эркак зотининг уйига

ўт кетсин-а!.. «Эркак топилмаса иш битмайди» деди-я, Раис — тўғри айтди — Қуйиқшлоқнинг кунни хезалақларга қоғани шу-да!.. Ху-у, тўшакда ётмай лаҳадга тикилгур-а!..

Ёқуб опасининг сўккандан баттар қарғишларига эти етти қават пўст ташласа-да, индамади — аламини ичига ютди. Ниҳоят, опасининг оғзи «айнивергач» тилга кирди:

— Амманнинг ўғлиминан келишдик, биргалашиб Тошкан борамиз, — деди у минғирлаб.

Гулгун Гулшод ўзини осган кунни кўчани бошига кўтариб фарёд чекиб келган аммасини эслади. Ким билсин, аммаси уч кунгача, «Акамнинг арвоҳи чирқираде-е!» деявериб юракларни баттар эзган бўлса, сўнг, айниқса, «Иснодга ботиб юргандан одамнинг ўлгани яхши» деган бўлса Ёқуб ё Гулгунни қирғинбаротга ундаш ниятида айтмагандир?.. Қай ниятда айтгани Худоба аён, лекин бу гаплар Ёқубдан кўра Гулгунга бунчалик оғир ботишини ким хаёлига келтирибди!

Ҳеч ким хаёлига келтирмаганининг оқибати, манал! Манал, отанинг қирқираган руҳию исноддан кўра ўлимнинг афзаллиги!..

Хуллас, Гулгуннинг жонида жон қолмади — неча кунки, у полапонини мушук олиб қочган она чумчуқдек ўзини қўярга, бошини урарга жой топмади!

Терговхонага бешинчи ё олтинчи боришида унинг ахволига ачинган Терговчи сўроқ тафсилотини айтиб берди.

— Нима, қизга отанг ёпишдими? — сўраган эди у ўкрайиб.

— Йўқ, — деганди Ашур.

— Сенми?! — ўдағайлаганди Терговчи.

— Йўқ... — деган Ашур гарданини қашиб.

Терговчи яна кўлини югуртиришдан эҳтиётланиб, ўзини йигитдан нари олган.

— Унда мен ёпишган эканман-да, қизга. Шундайми?! — деб бақирган.

Ашур бурнини тортиб тураверган.

— Дуруст қиз эдими? — бирдан мулоиймлашган Терговчи.

— Ҳм...

— Дуруст бўлса уйланиб қўя қомабсан-да.

Ашур гўё қадрдон акасининг насиҳатини тинглаётгандай кўнгли суст кетган. «Билмасам» деган-да, елка қисган.

— Эшитдим, онанг розилик бермабди, — деб ёлғонлаган Терговчи. «Номуси кўчада бузилган қизни ўғлимга обормайман» деб турлиб обди-ю!.. Онангни отанг кўндирсин эди, ўзинг кўндиргин эди.

Ашур қайсарликни бас қилган, Терговчининг тузоғига илинаёзган эди. Терговчи сўроқни пухталайверган:

— Узинг дуруст йигит кўринадан... Чамамда, қизнинг сенда кўнгли бўлган... Кўнгли бўлмаса дод-вой кўтарарди. Жилла қурса, афт-башарангни юмдалар эди... Кўлини боғлаб қўймагансан... Бошқа биров елкасидан ерга босиб, сенга кўмаклашган бўлмаса... Шундай эмасми, Ашур?..

Ашур Терговчининг асл муддаосига тушунолмай қолди. Қандай жавоб қайтаришни билмай боши қотди.

— Тўғрими, Ашурбой? — саволини секин такоррлади Терговчи.

«Укам Акбар сочидан тортиб йиқитди», деб юборай деди Ашур — тилини базўр тийди.

Аслида ҳам шундай бўлди — Ашур қизга талпинавергач, қиз унинг кўрагидан итариб юборди — итариб юборди ўзининг оёғи тойиб кетди — оғзига сув кирди — сапчиб қад ростладию, «Оёғим... Тўр!» деганча яна йиқилди. Ашур қизнинг нафаси тиклаёзгани билан иши бўлмади — у очофатларча қизни даст кўтариб,

қирғоққа тақади — тақаган жойида ўзи тойди, лекин йиқилмади — Гулшодни қўлидан тушириб юборди — ўша лаҳзада қиз чунонам оғирлашиб кетдики!.. Ашур қўрқиб кетди...

Бу — тасодифнинг сўнгги инояти эди. Бордию, Гулшод яна бир неча сония ҳушидан кетиб ётганида Ашурни телба қилиб қўйган ҳирс қойиб бўлар — ўтакаси ёрилган йигит ҳушини йиғар, ҳатто қизга ёрдам берар, нари борса, уни ташлаб жуфтакни ростлар эди.

Гулшод эса номуснинг зўридан дарҳол, сира ҳаялламай ҳушига келди! Ҳушига келдию, яна типирчиллади — халос бўлиш ниятида типирчиллагани, йигитнинг юз-кўзи демай шапалоқ тортгани сайин бир-бировига иштиёр-беихтиёр қапишган бул жуфт тана қирғоққа чиқиб қолган, гап нимада эканини англаб-англамаган Акбар қўрқув аралаш акасига тинимсиз чанг солаётган қизнинг сочидан тортиб, уни ерга босаётган эди...

— Сиз билан мен билмаган қонунни Ашурнинг отаси билар экан, — деди Зобитов Терговчига. — Гувоҳларнинг иккови жабрланувчига тегишли одамлар. Ҳатто, жиноятчи қилмишини бўйнига олган тақдирда ҳам қўшимча далил йўқ, далил!

— Ҳамма бало — қизифида шикоят қилинмаганида.

— Ҳа-а, яшанг! Энди ўзингизга келдингиз.

Гулгун бунга тушуниши жуда-жуда мушкул эди. Башарти қонуннинг бундай қоғириқларига унинг ақли етганида, дам яраси янгиланиб, дам савдоисфат хаёлпаршон бўлиб ўтирадиган, дамбадам зина пойида бошини яланг ерга босиб ётадиган одат чиқарган онасини юпантириш чораларини топганида, қани эди, шундай оғир кунларда эри билан ярашиш эпни қилганида, лоақал, терговхонага танда қўйишдан нажот йўқлигини, Ашурни Зобитов эмас — ўзлари, қолаверса, қонун озодлиқда қолдирганини тушуниб етганида эди... надоматлар бўлсинким, буларнинг ҳеч бирини англаш Гулгунга nasib этмади. Аксинча, у икки гапнинг бирида онасига:

— Сизни қон йиғлатганни жазосиз қўймаман! — деб терговхонага қатнайверди.

Навбатдаги боришида ҳам тўғри Зобитовнинг хонасига кирди. Бу сафар терговчилар каттасининг شوхлашга шайланган буқадек кўзлари қонли эди. У Гулгунни кўрдию жазаваси қўзиди.

— Қилғиликни ўн кун яшириб, иш расво бўлганда қама-қамага тушасанларми?! Бўлди-да, энди!.. Улганнинг жони кетди!.. Улган ўлли, тинч яшаларинг-да, буёғига!..

Бундайин ғазабни, бундайин ҳақоратни кутмаган Гулгун ақлдан озиб қолаёзди. Унинг қулоғи том битди. Назаридан кўзлари қинидан ситилиб тушди — дунё зимистонга айланди, Зобитовга нимадир демоқчи, ҳатто қўлига илинган нарсани унинг афтига отмоқчи эди, Терговчи биллагидан олиб, уни ташқарига етаклади.

— Баландиқшлоқда бир келин қайнонасини ёқиб юборибди — ҳозир хабар келли, — деди Терговчи ётиғи билан тушунтиришга уриниб. — Ушаёққа жунамоқчи бўлиб тургандик...

Гулгун бу гапларни эшитмади.

— Улганнинг жони кетдими! — бақирди у ортига ўгирилиб. Терговчининг қўлидан юлқиниб ичкарига ташланди.

— Чиқ! — ўшқирди Зобитов. — Узингни ос, бошқани ёқ — ҳе, хотин зотиға!..

— Улганнинг жони кетдими!.. Улган ўллими?! Қилғиликни биз қилдикми?! Хотин зоти-а?!.

Гулгун уйига ета-етгунича шундай деб келди:

ичида айтди, овоз чиқариб, ҳатто бақириб такрорлади, такрорлайверди. Шу вазоҳатда уйга етди. Кўзига Ёқуб учраса — Гулгуннинг назарида эркак бошига қасос ўтида ёнмаётган — аслида остона хатлаб кўчага чиқолмай боши тош қотган! — укасининг ёқасидан олмоқчи эди — аксига у кўринмади, Журъат ҳовлида — ўзи билан овора. «Улган ўлли!» деди ичида Гулгун. Шундай деб зинадан кўтарилди. Равондан ўтиб ичкарига кирди. «Улганнинг жони кетдими!» такрорлади худди ёдидан кўтарилиб қоладигандай. Гулшоднинг девордаги суратига қаради — «Улган ўлли!» деди, «Улмаган ҳам ўлади!» деди синглисига, изига қайтди, равондан ҳовлига тушаётди, онасининг инграшини эшитди — Чаман момо кўксини оғилхона остонасига босиб, бошини ерга бериб айтиб-айтиб йиғлаётган эди.

— Она! — қақирди Гулгун остонада турган жойидан.

Онаси бошини кўтармади.

— Она! — деди у бўғилиб.

Онаси ўгирилиб қарамади.

Гулгуннинг қўли қалтиради, мушаклари тортишди. У оғилхона томон жадал юрди. Боратуриб ер тандир ёнида таққа тўхтади. Тўхтадию, кўзининг ичига чўғ солингандай ва чўғ лангиллаб ўт олгандай олам ёришиб кетди. Гулгун заррача иккиланмай тандир тоқчасидаги занглаган пичоқнинг дастасидан чангаллади.

— Улганнинг эмас, ўлмаганнинг жони кетади... — деди у ғазаб билан пишқириб. Чаман момо шундагина бошини кўтарди, қизига қаради, қарадию кейинги кунларда кўзи хира торганидан Гулгуннинг қўлидаги пичоқни кўрмади. Дарвозага етган жойида Гулгун энди баралла пишқирди: — Улмаганлар ҳам ўлади!..

— Улади!.. Улади!.. Улмаган ўлади!.. — Гулгун айтаверди-айтаверди-кетаверди. Пичоқни қўлидан қўймади, уни яширмади ҳам — кетаверди. Қўшни кўчага ўтганида тилига илашган сўзларни унутди, чоғи, тишлари орасидан тупук сачратиб қарғанди: — Яшшамагур!.. Яшшамагурлар!.. Итнинг кунини соламан!.. Зобитов!.. Ит!..

Йўлда ҳеч кимса учрамади.

Уша топда қаерда эди одамлар?.. Нега шунча хонадондан бирорта инсон кўчага чиқмади? Қуйқишлоқда одам бормиди?! «Гулгун, тўхта! Ҳой, қиз! Ҳой, синглим! Гулгунжон, ҳушингни йиғ!» деб йўлини тўсадиган — тақдирнинг телба кўчасига жаҳолат отини миниб кираётган жувоннинг қўлидан тутадиган бирорта эркак зоти, бирор имонли нажоткор топилмади!

Гулгунни бу сўнгги йўлдан қайтариш умидида унинг изидан яна ва яна ўтаверинг — яна тафтишлар қилаверинг, ана шунда ёш жувоннинг қўлидаги занглаган пичоқни олиш чоралари — имкониятлари оёғингиз остидан чиқаверади-чиқаверади — кимдир унинг кўчадан бақириб-қарғаниб ўтганини эшитган, кимдир, ҳатто пичоқни ҳаволатиб кетаётганини ўз кўзи билан кўрган, яна кимдир... бас, қотилликка тўсиқ бўлолмаган бундайин армонларни санаш етар, уларни яна тафтиш этишдан мурод нима? Сўқирлигимизни, жоҳиллигимизни янгитдан аёнлаштиришми!.. Пичоқ кўтариб бораётган Гулгунимиз жувон эмас, кўзи кўр ажал экани, кўз ўнгимизда аёл ажалга айланганига янгитдан амин бўлармидик!..

...килган амалларимиз ўзимизга ҳасрату надоматлар бўлиб қайтгусидир...

Ҳаҳ, амалсизлигимиз курсин-а! Лоақал у Адҳам муаллимнинг ичкаридан занжирланган эшигини тақиллатаётганида бирон ҳамдард

овоз «Гулгун» деб қақирса кифоя эди-я! Бирор-та кўни-қўшни кўчага отилиб чиқса олам гулистон эди-я!.. Йўқ, ҳеч нарса ўнг келмади — каттадан-кичигигача сабабу сабабчалар аксига олаверди...

— Ашур! — деб бақирди Гулгун кўчани бошига кўтариб. — Ашур!.. Оч, эшикни, ит!

Гулгун пичоқнинг дастаси билан эшикни қоқди, тепди, кўзлари қонга тўлиб қарғади, сўкинди ҳам. Ичкарида занжир шарақлаб зулфидан тушди. Эшик ланг очилиб кетди. Гулгун йўлакка отилиб кирди.

— Итнинг кунига тушадиган қани?! — деб бақирди у ҳовлининг ўртасига бориб. — Зобитов! Улган ўлмайди, Зобитов!.. Улмаганлар ўлади!..

Уша дамда тақдир Гулгун исмли жувонни жувонмарг қилмоқ учун Адҳам муаллимнинг оила аъзоларинингина эмас, бутун Қуйқишлоқ аҳлини қайларгадир жўнатиб юборгандай эди. Шу боис ҳовли саҳнида ҳеч зот кўринмади. Гулгун ҳушини йиғай деди. Сўнгги талвасада деразалар оша уйларга, узун равонга телбавор кўз югуртирди. Ҳеч ким, ҳеч ким, ҳеч... Яна бир нафас одам кўринмаганида, у кўчага чиқиб кетар ё бўлмаса ҳеч ким йўқлигига иқрор бўлгач, айвон остонасига ўтириб хўнграб юборар, йиғласа бирдан қаҳри юмшаган бўлур эди. Афсуски, тасодиф сўнгги дафъа яна хиёнат қилди: Гулгун йўлак ёнидаги пастак уй ромининг ёнида кимдир биқиниб турганини кўрди.

— Ашурр! — деб ўқирди у ғазабидан бўғилиб. — Чик, итдан тарқаган! Чик! Отанг қани, ит эмган!.. Чик, ҳайвон!..

Ашур чиқмади. Гулгун югуриб келиб деразани тепди — ойна жаранглаб синди. Гулгун дераза хатлаб уй ичкарисига отилди. Отилиб кирдию эшик шарақлаб очилиб, Ашур ҳовлига қочди. Гулгуннинг оёқлари узун — қадамлари катта эди! У икки хатлашда Ашурни йўлакда қувиб етди. Деворга қисди.

— Мана! — деди у пичоқ тутган қўлини қўлочкашлаб. — Мана, Зобитов! Улмаганлар ўлади, Зобитов!.. Мана, хотин зоти! Мана! Қон!.. Қон!..

Гулгун бирон дақиқа тўхтамади, деворга чалпақдай суялиб қоқан Ашурнинг афти, ҳиқилдоғи, кўкси, қорни-биқини демай дуч келган ерига пичоқ суқаверди. Ашур қаттиқ ингради, додлади, сўнг «Она...» дедию уни ўчди, Гулгун тўхтамади, ўзини сира тўхтатолмади.

— Зобитов, қон!.. Ашур ўлли!.. Ашурнинг жони кетди, Гулиш!.. — нафаси текилиб ҳарсиллади Гулгун. Кўзини чирт юмиб, яна қўлочкашлади, пичоқнинг учи сомон сувоқли деворга санчилдию қўли пичоқнинг занглаган дами бўйлаб сирғалиб кетди. Гулгун, «Оҳ!» деганча кўзини очди, очдию эти суягигача очилиб иккига ажралиб кетган қафтдан шариллаб қон отилаётганини кўрди — Қуёшнинг бети куйди — Осмон қоронғилашиб йўлакни, йўлакка қўшиб Гулгун ва Ашурни ютиб юборгудай даҳшатли зимистонга айланди — Гулгун кўзини очди — деворга, кўйлақларига сачраган ва тинимсиз сачраётган қонга қаради. Бирдан ҳозиргина тутиб олган, деворга қисиб олиб йиртқиш алаמידан чиққунга қадар пичоқ урган одамни эслади. «Қочди» деган ўйда алаמידан:

— Ашур! — деб бўқирди. Бўқирдию, ҳовли томонга ўтирилаётган оёғининг остида букчайиб ётган жасадга қоқилди, унга қарадию ўзининг, «Мм-мм-а-аа!» деган ўқиригидан эс-ҳуши чирпирак бўлиб айланди — оёғи остида қора қонга беланиб, англаб бўлмас қиёфада чалқанча ётган Акбарни базур дастида...

Мухаммад
бузарий

Ҳужжатли рӯмон

ПАЙҒАМБАРЛАРНИНГ ҲИЖРАТИ

Муҳаммад алайҳиссалом бу ҳижратлари билан илгари ўтган пайғамбарларнинг суннатини бажо келтирдилар. Аввалги пайғамбарларнинг деярли ҳаммаси туғилиб ўсган юртидан бош олиб кетган, Иброҳим алайҳиссаломдан тортиб Исойи Масиҳгача тарки ватан этишга мажбур бўлганлар. Бу зоти муборақлар парвардигорнинг даргоҳида беқиёс юксак мартабага эришгани ҳолда ўз қавми, уруғ-аймоғи томонидан ҳўрланган. Улар Аллоҳнинг розилиги йўлида ўз қавмига ибрат кўрсатиш ва уларни тўғри йўлга бошлаш учун барча озору кулфатларга чидаб, сабр-қаноатда намуна бўлганлар. Агар Миср тарихига назар ташланса, Исроил (Яъқуб алайҳиссалом) ва у кишининг болалари қисмати ҳам юқоридаги фикрни тасдиқлайди. Канъонликлар Юсуфни донолиги, хушахлоқлиги учун ҳурматлаб, дини билан мутлақо қизиқмаганлар. У киши Мисрга ҳижрат қилганлар. Вақт ўтиши билан мисрликлар Юсуф алайҳиссаломнинг беқиёс улкан хизматларини унутиб, бани Исроилни эзиб, жуда кўп ситамлар ўтказганлар. Мусо билан Ҳорун Аллоҳнинг ибодатини бажо келтирмоқ ниятида бани Исроил қавмини Мисрдан олиб кетган. Яҳудийлар Исо алайҳиссаломни тан олмай ўлдиришга қасд қилганларида, у киши жон сақлаш учун қочиб кетишга мажбур бўлганлар. Масиҳ шогирдларига: «Ҳақ учун қувилганлар бахтлидирлар. Улар Аллоҳнинг даргоҳида қиддислар, яъни авлиёлар мақомига етадилар. Сизларга осмонда катта ажр берилажаги ҳақида башорат қилинди. Улар (бани Исроил) сизлардан аввалги ўтган пайғамбарларни ҳам шу тариқа ҳайдаб юборганлар», дейдилар. Чиндан ҳам тарихга назар ташланса, Луд, Од, Самуд қавмлари сингари халқи кофир бўлган юртлар Аллоҳнинг ғазабига йўлиқишидан аввалроқ пайғамбарлар бу жойлардан бош олиб кетганлар.

Бундан англашиладики, Муҳаммад алайҳиссаломнинг ислом динини тарғиб этиш йўлида турли қийинчиликларга учраб, тарки ватан этганлари табиий бир ҳол экан. Бу яратганининг азалий бир қонуниятидир. Аллоҳнинг қонуниятига ўзгариш йўқдир.

РАСУЛУЛЛОҲНИНГ МАККАДА АМАЛГА ОШИРГАН ИШЛАРИ

Пайғамбар алайҳиссалом Маккада икки асосий ишни рўёбга чиқардилар.

Биринчиси, Аллоҳни бир деб эътиқод қилиш. Мушриклардек яратганга бутларни, насроний ва яҳудийлардек худонинг ўғли ва хотини деган нарсаларни шерик келтирмаслик, яъни тавҳид энг муҳим ишларидан бири бўлди. Агар Аллоҳнинг бирлигига эътиқод қилинмаса, инсон ҳаётда ўзи учун бениҳоя зарур одоб-ахлоққа риоя этмайди, биров билиб қолмаса нафснинг истаган кўйига кирверади.

Иккинчиси, ўлгандан кейин қайта тирилишга, бу дунёдаги қилмишлари учун охиратда мукофот ёки жазо берилишига ишониш. Маккада нозил бўлган оятларнинг кўпиди мана шу икки фикр баён этилиб, исботланган ҳамда бунга ишонмаганлар танқид қилинган. Ҳар иккала фикр ақлга мувофиқ далил, ҳужжатлар билан исботланиб, беҳуда баҳсу мунозарага, бефойда сафсата сотишга ўрин қолдирилмаган (Афсуски, ҳанузгача бу хусусда баҳс кўзғаб фалсафа суқадиганлар йўқ эмас). Қуръоннинг асосий қисми Маккада нозил бўлиб, фақат йигирма икки сура Мадинада ваҳий қилинган. Булар: «Бақара, Оли Имрон, Нисо, Моида, Анфол, Тавба, Ҳаж, Мъминун, Аҳзоб, Қитол, Фатҳ, Ҳужурот, Ҳадид, Мужодила, Ҳажр, Мумтаҳина, Саф, Жумуа, Мунофиқун, Тағобун, Талоқ, Таҳрим сураларидир. Булардан бошқа сураларнинг ҳаммаси Маккада нозил бўлган.

ҚУБО МАСЖИДИ

Расулulloҳ бир неча кун дам олгач, масжид қуришни буюрдилар. Бу қурилишда муҳожирлар ҳам, ансорлар ҳам баробар қатнашиб, чинакам тақводорлик намунасини кўрсатдилар. Ниҳоят мусулмонлар ҳеч нарсадан хавотир олмай хотиржам намоз ўқиш имкониятига эга бўлдилар. Пайғамбар алайҳиссалом замонида масжидлар ортиқча дабдабаю асъасасиз оддийгина қилиб қурилар, кейинчалик пайдо қилинган зеб-зийнат, ҳашаматларнинг ном-нишони йўқ эди. Бу одамларнинг фикри-ёди қалбларини имон билан зийнатлаш, шайтон васвасини дилларидан урилиб ташлаш билан банд эди. Масжидлар одам бўйи қилиб қурилар, томига офтоб тиғидан асрайдиган соябон тутилар эди.

РАСУЛУЛЛОҲНИНГ МАДИНАГА КИРИШЛАРИ

Пайғамбар алайҳиссалом қилич таққан ансорлар қуршовида Мадинага кириб келдилар. Қувончи ичига сиғмаган мадиналиклар кўчаларга чопиб чиқдилар, бу

Давоми. Боши ўтган сонда.

уларнинг ҳаётидаги энг бахтиёр кун эди. Кўчаларни тўлдирган аёллар, болалар, канизаклар завқ-шавққа тўлиб қўшиқ айтишар эди:

Расулulloҳ тўлин ойдек нур сочиб,
Чиқиб келди Саниё Тулвододан!
Шукр айтмоқ лозим бизга ҳар лаҳза,
Бирон кимса қўл узмасин дуодан.
Муслмоннинг шамчироғи бу динни
Олиб келди расул бизга Худодан.

Пою пиёда, от-уловдаги кишилар расулulloҳнинг атрофида гирди-капалак бўлишар, ўз уйига олиб кириш учун туянинг жилловини талашар эдилар.

ИЛК ДАҒЪА УЌИЛГАН ЖУМЪА НАМОЗИ

Пайғамбар алайҳиссалом бани Салим ибн Авф маҳалласига етиб келганларида жумъа вақти бўлди, у киши туядан тушиб намоз ўқидилар. Бу расулulloҳнинг биринчи марта ўқиган жумъа намозлари эди. Хутбада Аллоҳга ҳамду сано айтганларидан кейин йиғилганларга мурожаат қилиб бундай дедилар: «Эй жамоат! Охират учун тайёргарлик кўринглар! Яхши амалларни қилиб, инъом ва эҳсон беринглар. Бир куни мол-дунёларингиздан айрилиб, худонинг даргоҳига борасизлар. Яратган эгам: «Таржимон ва воситачига ҳоҳатсиз пайғамбар юбормаганмидим? Мол-дунё бермаганмидим? Қилган яхши амалларинг қани? Келтирган имонинг, берган эҳсонларинг қани?» деб сўрайди. Ушанда қилган яхши амалларингиздан бошқа жонингизга ора кирадиган ҳеч нарса бўлмайди. Ён-верингизга боқиб, дўзахдан бошқа нарсани кўрмайсиз. Шунинг учун қўлдан келганча яхши амалларни қилиб, дўзах азобидан қутулишга урунинглар. Яримта хурмачалик нарсани бўлса-да, садақа қилинглар. Ҳеч нарсаси йўқ одамлар ловақал яхши гапириб, мискинларнинг кўнглини олсин. Парвардигори олам битта яхшиликни бир неча баробар қилиб қайтаради. Сизларга омонлик, Аллоҳнинг раҳмати ва барокатларини тилайман».

Жумъадан кейин расулulloҳ йўлда давом этдилар. Ҳар бир маҳалладан ўтаётганларида одамлар туянинг жилловига осилиб, у кишини ўз уйларига таклиф этар эдилар. Пайғамбар алайҳиссалом жилловни қўйиб юборишларини ўтиниб, туя қаерга чўкса, ўша уйга тушажакларини айтдилар. Туя эса расулulloҳнинг қариндошларидан Адий ибн Нажжор маҳалласига етганда, Абу Айюб Холид ибн Зайид Ансорийнинг эшиги олдида тўхтаб чўккалади (Холид Муовиянинг халифалик даврида Истамбул муҳосирасида ҳалок бўлиб, шаҳар ташқарисига дафн этилган). Расулulloҳ туядан туша туриб: «Иншооллоҳ, турар жойимиз шу ер бўлғуси. Раббим, мени муборак ерга туширгин, сен ҳамиша қутлуг жойни ато этгувчисан», дедилар. Абу Айюб пайғамбар алайҳиссаломнинг нарсаларини ичкарига олиб кирди. Асъад ибн Зурора эса туяни боқиш учун ўз уйига олиб кетди. Бани Нажжор маҳалласининг қизалоқлари расулulloҳни қўшиқ айтиб кутиб олдилар. «Мени яхши кўрасизларми?» деб сўрадилар сарвари олам. Қизлар «Ҳа» деб жавоб қайтардилар. «Худо ҳаққи, мен ҳам сизларни жон-дилимдан яхши кўраман», дедилар у зоти муборак.

Абу Айюбнинг уйи икки қават бўлиб, расулulloҳга иккинчи қаватни муносиб кўрди, бироқ у киши зиёратчилар билан кўришиб, суҳбатлашининг қулайлиги учун пастда туришни ихтиёр этдилар. Мезбон келим-кетим кўпайиб чанг-тўзон, дам-бадам сепилган сувлардан ҳовур кўтарилиб расулulloҳ озор чекишларидан ташвишланган эди. Чиндан ҳам кунларнинг бирида сув солинган хум синиб кетди. Эр-хотин расулulloҳнинг устларидан чакка ўтмасин деб сувни кўрпага шимдириб олди. Шундан кейин Абу Айюб кўярда қўймай расулulloҳни юқориги қаватга кўчирди. Ансорларнинг катталаридан Саид ибн Убода, Асъад ибн Зурора, Умму Зайид ибн Собит турли-туман лаззатли таомлар пишириб у кишини ҳар куни йўқлаб турдилар.

Муҳожирларнинг кўпчилиги расулulloҳ билан бирга Мадинага келдилар. Уларни ўз уйларига жойлаштириш ансорлар ўртасида талашиб-тортишишга сабаб бўлди. Шунда чек ташланиб, кимга қайси муҳожирнинг номи ёзилган қоғоз чиқса, шуни ўз уйига олиб кетишди.

ИСЛОМИЙ БИРОДАРЛИК

Аллоҳнинг фазлу қарами туфайли ансорлар билан муҳожирлар ўртасида чинакам қариндошлик ришталари уланди, ҳарбий жиҳатдан ожиз, кам сонли муслмонлар мушрик ва аҳли китоблар устидан ғалаба қозондилар. Ансорлар диний биродарларини қариндош-уруғларидан аълороқ билиб эъзозлар эдилар. Парвардигор Ҳашир сурасининг 9-оятда ансорлар ҳақида бундай дейди: «Улардан (муҳожирлардан) илгари Мадинада ўтроқлашган имони бутунлар

ёнига ҳижрат қилганларни дўст тутадилар, уларга берилган нарсалар учун асло бахиллик қилмайдилар». Қариндошликнинг чинакам намунаси мана шу. Ансорлар диндош биродарлари учун кўрсатган марҳаматларини жуда кам ҳисоблашарди. Расулulloҳ туфайли улар қиёматли дўст, чинакам биродарга айландилар. Гарчанд уларнинг вужудлари бошқа-бошқа бўлса-да, қалблари бирлашиб кетган эди. Мана шу бирлик туфайли мусулмонлар ғалабага эришганларидек, Аллоҳ таоло бугунги мусулмонларни ҳам бир жону бир танга айлантириб, ғолибу музаффар этгай. Ансорлар билан муҳожирларнинг қариндошлиги тенглик ва адолатга асосланган эди. Дўст тутинган икки кишининг бири ўлса, туғишгани эмас, тутинган диндоши меросхўр ҳисобланарди. Расулulloҳ: «Охират учун иккитадан жуфт бўлиб дўст тутининглар», дердилар. Бу одат Аҳзоб сурасининг: «Китобуллоҳда қариндош-уруғлар (меросхўрликда) бир-бирларига жуда яқиндир», деган 6-ояти нозил бўлгач, бекор этилди.

Пайғамбар алайҳиссалом бола-чақаларини олиб келишга Зайид ибн Ҳориса билан Аборофийни Маккага юбордилар, Абдуллоҳ ибн Урайқид уларга йўл бошловчи бўлди. Улар расулulloҳнинг қизлари Фотима, Умму Гулсом ва жуфти ҳалоллари Савда ибн Замъани, Зайид ибн Ҳорисанинг хотини Умму Айман билан ўғли Усомани олиб келдилар. Пайғамбар алайҳиссаломнинг қизи Зайнаб эри Абул Ос ибн Рабий рухсат бермагани учун Маккада қолди. Абу Бақирнинг умр йўлдоши Умму Румон, ўғли Абдуллоҳ, қизи Оиша ва Асмони олиб қайтди. Асмо ҳомилдор эди, Мадинада кўзи ёриди. Абдуллоҳ муҳожирлар орасида туғилган биринчи чақалоқ бўлди.

Маккадан келган муҳожирларга дастлабки пайтларда Мадинанинг ҳавоси ёқмади, кўпчилик қорин шиши касалига гирифтор бўлди. Уларнинг ҳолидан хабар олиб, арз-додларини эшитган расулulloҳ парвардигорга ёлбориб: «Эй Аллоҳ, бизга Мадинани ҳам сеvimли маскан қилиб бер. Мадинанинг тош-тарози ва ўлчовлари бизларга барокатли бўлсин. Мадинанинг вабосини Жаҳфага² кўчир», дея дуо қилдилар. У кишининг дуоси ижобат бўлди. Касалик ариб, муҳожирлар Мадинада хотиржам яшай бошладилар. Бироқ сафарга чиқишга қурби етмай Маккада қолган мусулмонларнинг аҳволи забун эди. Уларнинг баъзилари қамоққа олинди, баъзилари барча ҳақ-хуқуқлардан маҳрум этилди. Булар Валид ибн Валид, Иёж ибн Раби, Ҳишом ибн Ос эди. Пайғамбар алайҳиссалом уларнинг ҳақиға дуо қилиб, худодан мушуқларини осон қилишни ўтинардилар. «Дуои кунут» ўшанда пайдо бўлган. «Дуои кунут» турли вақтларда, яъни хуфтоннинг витрида, бомдод намозининг рукусидан олдин ҳамда кейин ўқилган. Ҳар бир саҳоба ўз кўрган-билганини баён этган. «Дуои кунут» қайси намозда ўқилгани ҳақида мазҳаб имомлари орасида ихтилоф борлигининг сабаби шунда.

ҲИЖРАТНИНГ БИРИНЧИ ЙИЛИ

Пайғамбар алайҳиссалом бани Нажжор маҳалласидаги туяси чўккан жойга масжид солишни ихтиёр этдилар. Бу ер Асъад ибн Зурора тарбиясидаги икки етим боланинг хурмо хирмони эди. Расулulloҳ уларни қақириб, хирмон ўрнини ва унинг атрофидаги хурмозорларни сотишни илтимос қилганларида болалар масжид учун бу ерни текинга беражакларини айтдилар, бироқ сарвари олам ҳақини тўлаб ерни сотиб олдилар. Бу жойнинг бир қисми дарахтзор, бир қисми мушрикларнинг эски қабростони ва яна бир қисми катта-кичик жарлик эди. Қабристондаги жасадалар бошқа жойга кўчирилди, жарликлар текисланиб, дарахтлар кесилди. Кафтдек текис майдонга масжиднинг биринчи ғишти қўйилди. Бинонинг пойдевориға тош терилиб, деворлари хом ғишдан кўтарилди, хурмо дарахтларидан устун қилиниб, шох-шаббаси томга босилди. Шифт одам бўйидан салгина баланд эди. Масжид қурилишида расулulloҳ бошчилигида ҳамма мусулмонлар баробар иштирок этди. Одамларнинг кайфи чоғ, чарчоқ нималигини билмай ишлар, тинмай қўшиқ айтар эдилар. Ҳатто расулulloҳ ҳам:

Кўзлагаймиз роббимиздан охиратнинг савобин,
Муҳожир, ансорларга раҳм-шафқат айлагин, —

дея хиргойи қиладилар. Масжиднинг меҳроби Байтул муқаддас томонга қаратиб қурилди. Биноға зах урмасин деган ниятда остиға шағал тўшалди, устун ва пештоқларга зеб берилмади, сувоқдан бошқа пардоз-андоз қилинмади. Одамлар бемалол кириб-чиқишлари учун уч томондан эшик очилди, атрофи кўрғон билан ўралмади ҳам. Расулulloҳнинг рафиқалари Савда ва Оиша учун масжидга тақаб икки хужра солинди. Пайғамбар алайҳиссалом ҳар гал уйланганларида худди шу тарзда масжидга тақаб биттадан хужра қуриларди.

АЗОННИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ

Мусулмонлар яратганининг улуглигини эслаб, буйруқларини адо этиб, қайтарган ишларидан ўзларини тийишлари учун намоз фарз қилинди. Анкабут

сурасининг 45-оятда бежиз: «Намоз гуноҳдан, ёмон ишлардан қайтаради», дейилмаган. Мусулмонлар ўртасида дўстлик алоқалари мустаҳкамланиши, дунёвий ва ухровий ишлар ҳақида маслаҳатлашиб туришлари учун жамоат намозлари энг афзал намоз ҳисобланади. Намоз вақти бўлганда ғофилларни уйғотадиган, бепарволарни ҳушёр торттирадиган, одамларни йиғилишга ундайдиган бирон восита керак эди. Баъзилар, одамлар кўриб намозга келишлари учун байроқ кўтарайлик, деди, лекин бундай усул уйқудагиларни уйғотмаслиги, ғофилларни сергак торттиролмаслиги учун бу фикрга қўшилмадилар. Айримларнинг баланд тепалик устида гулхан ёқиш фикрини расулуллоҳ яҳудийларга тақлид деб рад этдилар. Насронийлар сингари занг чалиб ибодатга чорлаш фикри ҳам кўпчиликка ўтиришмади. Алалоқибат азон айтиб, намозга чорлаш усули маъқул топилди.

Шу кунларда Абдуллоҳ ибн Зайид Ансорийнинг тушида бир киши: «Намозга қақирувчи азонни сенга ўргатиб қўяйми?» деб сўради. Абдуллоҳ бажонудил рози бўлди. Нотаниш киши: «Икки марта Аллоҳу акбар (Аллоҳ ҳаммадан улғудир), икки марта Ашҳаду анла илаҳа иллаллоҳ (Бир Аллоҳдан бошқа ҳеч қандай илоҳ йўқлигига гувоҳлик бераман), икки марта Ашҳаду анна Муҳаммадан расулуллоҳ (Муҳаммад Аллоҳнинг элчиси эканига гувоҳлик бераман), икки марта Ҳайя алассалаҳ (Тезроқ намозга келинглар), икки марта Ҳайя алалфалаҳ (Нажот топишга шошилинглар), икки марта Аллоҳу акбарни айтиб, бир марта ла илаҳа иллалоҳ, дейилади, деб ўргатди. Абдуллоҳ кўрган тушини расулуллоҳга айтган эди, у киши: «Жуда яхши туш кўрибсан. Бу нарсани Билолга ўргат, унинг овози сеникидан жаранглироқ, Азонни у айтгани яхши», дедилар. Худди шундай тушни Умар ҳам кўрган экан. Пайғамбар алайҳиссаломнинг муаззинларидан бири Билол, иккинчиси Абдуллоҳ ибн Умму Мактум эди. Ҳасти Билол бамдод намозининг азонида «Ҳайя алалфалаҳ»дан кейин икки марта «Ассалоту хайрун минан навм» (Намоз уйқудан яхшироқ) деган гапни қўшиб айтди. Расулуллоҳ бу гапни маъқуллаб эътироф этдилар. Сарвари олам рамазон ойининг саҳар пайтлари икки марта азон айтишни буюрганлар. Биринчи азон саҳарликка ухлаб қолганларни уйғотиш учун, иккинчи азон бамдод намозига қақирив учун айтилади. Расулуллоҳ, Абу Бакир ҳамда Умар халифа бўлган даврларда жумъа намозиде имом минбарга чиққанда биринчи азон айтилари. Усмоннинг даврига келиб одам беҳад кўпайиб кетгач, Заврода азон иккинчи марта қўшилганини имом Бухорий ривоят қилади. Ҳишом ибн Абдумалик тахтга чиққанда Усмон Заврода қўшган азонни минорада, кейинчалик масжиднинг ичиде, хатиб минбарга кўтарилганда айтиладиган қилди. Масжидде хатибнинг олдиде айтилган азон Ҳишом ибн Абдумалик пайдо қилган бидъатдир. Азондан мақсад намозга чорлаш, масжид ичидеги кишиларни ибодатга қақиривнинг ҳожати йўқ. Қолаверса, ичкарида айтилган азонни ташқаридагилар эшитмайди. Шайх Муҳаммад ибн Ҳож «Мадҳал» номли китобида бу хусусда баҳс юритади.

Ҳофиз «Фатҳул Борий» номли асариде ёзилишича жумъа намозидан аввал баъзи жойларда дуо — дурут ўқилади, баъзи жойларда йўқ. Бу масалада салаф солиҳларга — ислоннинг аввалидаги уламоларга эргашит керак, дейди. Тарихдан маълумки, муаззин минорада азон айтаётган пайтда расулуллоҳ минбарда ўтирганлар, хутбани ўқигач, намозни бошлаганлар. Бундан бошқа хатти-ҳаракат кейин пайдо қилинган бидъатдир.

Иқомат айтиш масжид ичиде намозга даъватдир. Иқоматнинг иборалари ҳар хил бўлгани учун мазҳаб имомлари ўртасиде ихтилоф бор. Муҳаммад ибн Идрис Шофеий³ мазҳабида «Қод қомати салот» (Намоз ҳозир бўлди) ибораси икки бор, қолганлари бир мартадан, айтилади. Имом Молик ибн Анас³ мазҳабида ҳаммаси бир мартадан, Абу Ҳанифа Нуъмон³ мазҳабида эса ҳаммаси икки мартадан айтилади.

МАДИНАЛИК ЯХУДИЙЛАР

Мусулмонлар Маккада қурайш мушриklarининг зулмига учраган бўлсалар, Мадинада душманлик кайфиятидаги бани Қайнуқо, бани Қурайза, бани Назир қабилаларига дуч келдилар. Яҳудийлар ислом динининг ҳақ дин эканини била туриб, уни рад этдилар. Муҳаммад алайҳиссалом келишларидан бурун араб мушриklари билан урушган пайтларида улар Худо томонидан юборилажак пайғамбарнинг номи билан Аллоҳдан мадад сўрар эдилар. Расулуллоҳ дунеге келганларидан кейин пайғамбарлик шарафи араб миллатига мансуб кишига берилганидан ранжиган яҳудий оқсоқоллари ислом динини ҳам, унинг оламга тарқатувчисини ҳам тан олмадилар. Аллоҳнинг элчиси аввалги пайғамбарларга юборилган китобларни эътироф этувчи, уларнинг яширин маъноларини ойдинлаштирувчи эканини била туриб, ўзларини овсарликка солган ҳолда Қуръондан

юз ўғирдилар. Улар ислом динини гўё дастлаб айтган ҳукмларини кейин бекор этаверадиган бетайин дин дея айбладилар. Ислом нимага муҳтожлигини унинг ўзидан кўра яратган эгаси яхшироқ билишини англаб етмадилар.

Инсон табиати такомилга мойил. Пайғамбар алайҳиссалом бутунлай куфрона эътиқод билан яшаган оми араблар орасида вояга етдилар. Шариат аҳқомлари уларнинг орасида босқичма-босқич шакллана бориши керак эди. Агар парвардигори олам ичкиликбозлик, судхўрлик каби иллатларни бирданга тақиқлаб, намоз ўқишга, закот беришга ундаганида фикру ёди дунёвий ҳою ҳаваслар билан банд, турли алдам-қалдам, нопок ишларга муккасидан кетган одамларнинг биронтаси ҳам унинг амри-фармонига итоат этмасди. Расулуллоҳ уларга диний аҳқомларни битта-битталаб ўргатиб, қалбларини Аллоҳнинг буйруғига аста-секин рози қилдилар. Ҳақ таоло ўз амри-фармони нозил бўлишини тақозо этадиган воқеа юз берганидан кейингина диний қонун-қоидаларини жорий этди. Яҳудийлар яратганининг қудратини ўз хоҳишларига мослашга уринардилар. Аллоҳ таоло ҳақиқатдан йироқ эканини яҳудийларнинг ўзлари ҳам яхши била-жақларини Бақара сурасининг 94-оятнда баён этади: «Уларга, Аллоҳ охират юртини бошқаларга эмас, фақат сизларгагина атаган бўлса, сизлар чиндан ҳам шундай эътиқод билан яшасанглар, ўлимни орзу қилиб кўринглар-чи, дегин». Улар бунга журъат этолмаслигини Аллоҳ кейинги оятда таъкидлайди: «Улар ёмон амаллари туфайли сира ҳам ўлимни орзу қилмайдилар. Аллоҳ золимларни жуда яхши билади». Яҳудийлар ўзларини ҳақ деб ўйлаганлари туфайли талаб этилган осонгина ишлардан бўйин товлаб, ҳақ пайғамбарни жон-жаҳдлари билан ёлғончига чиқаришга уринардилар. Улардан биронтаси тил учиде бўлса-да, ўлимни орзу қилган эмас. Бани Қайнуқо қабиласининг оқсоқолларидан бири Абдуллоҳ ибн Салом Қуръон оятларини эшитиб, Исломнинг ҳақ дин эканини англаб етди ва гурурини энгиб мусулмон бўлди. Абдуллоҳни ўзларининг доно йўлбошчиси деб биладиган яҳудийлар энди уни аҳмоқ дея ҳақоратлай бошладилар. Улар ўзларининг тутган йўли нечоғли ёмонлигини билмасдилар. Диллари залолат билан қорайиб кетгани учун бу кимсалар ислом динини йўқотишга астойдил ҳаракат қилардилар. «Гарчанд мушриклар ёмон кўрсалар-да, Аллоҳ ислом динини ҳамма динлардан музаффар қилди».

МУНОФИҚЛАР

Ҳақиқатни кўрмайдиган мадиналик араблардан бир гуруҳи яҳудийларнинг ислом динига қарши курашини кўллаб-қувватлади. Улар жон сақлаш учун кофирлигини сир тутардилар. Расулуллоҳнинг ҳижратларидан аввал мадиналикларга оқсоқол бўлишга номзоди кўрсатилган Абдуллоҳ ибн Убай ибн Салул Хазражий мана шу мунофиқлар тўдасига бош эди. Мусулмонларга кофирлардан кўра мунофиқлар кўпроқ зарар етказиши турган гап. Улар мусулмонларнинг орасида юргани учун ички сирларидан воқиф бўлар ва бу гаплардан яҳудий ҳамда бошқа дин душманларини дарров воқиф этар эдилар. Пайғамбар алайҳиссалом уларнинг ичида қандай няяти борлигини Худога солиб, фақат зоҳирий жиҳатига қараб муомала қилсалар-да, бу кимсаларга сира ҳам ишонмас эдилар. Расулуллоҳ заруратдан бирон жойга кетсалар, Мадинада иш юритиб туриш учун ўз ўринларига ансорлардан бировни қўйиб кетар, бундай масъулиятли вазифага мунофиқларни яқин йўлатмас эдилар. Мабодо, бундай имкониятга эга бўлиб қолсалар, улар мусулмонларга жуда кўп зарар етказишини яхши билардилар. Бу нарсаси ислом йўлида заҳмат чекаётганлар иккиюзламачи, мунофиқ кимсалар билан қандай муомала қилиши кераклигига яхши ибратдир.

Расулуллоҳ Мадинадаги мана шу икки гуруҳ — яҳудийлар ва мунофиқлар билан ўзларига яраша муомала қилардилар. Мунофиқлар билан орани бузмаган ҳолда яҳудийлар билан икки томон бир-бирига тегмаслик, зиён-заҳмат етказмаслик, бир-бирининг душманига ёрдам бермаслик, қайси томон тажовузга учраса унга ёрдам кўлини чўзиш, яҳудийлар ўз динида қолиши ҳақида шартнома имзоланди.

МАККАЛИКЛАР БИЛАН УРУШИШГА РУХСАТ БЕРИЛИШИ

Пайғамбар алайҳиссалом ҳеч кимни куч билан динга киритган эмаслар, аксинча, тушунтириш орқали даъват этганлар. Расулуллоҳ қурайш мушрикларининг хуружларини сабот билан энгишлари учун Аллоҳ таоло оятлар нозил қилиб турарди. Аҳқоқ сурасининг 35-оят бунга ёрқин мисол бўла олади: «Иродали пайғамбарлар сингари сабр-қаноатли бўл, уларга (қавминга) келадиган азобларга шошқалоқлик (енгиллик) қилма». Худо ўз расулунинг иродасини мустаҳкамлаш учун пайғамбар қариндошларининг қиссаларини баён этарди. Маккаликларнинг зулми ҳаддидан ошиб, расулуллоҳга суиқасд уюштирганларида у киши туғилиб ўсган жойларидан бош олиб кетишга мажбур бўлдилар. Мушриклар чорасиз мусулмонларни юртидан ҳайдаб кўп азият етказдилар.

Хижратдан кейин Аллоҳ Таоло мусулмонларнинг қурайш мушриклари билан урушишига изн бериб, Ҳаж сурасининг 39—40-оятларини нозил қилди: «Мушрикларнинг зулмига учрагани учун мусулмонлар улар билан урушишига рухсат берилади. Аллоҳ ислом динини қабул қилгани учунгина юртидан ноҳақ ҳайдаб чиқарилган мусулмонларга ёрдам беришга қодирдир. Шундан кейин Ҳақ таоло Бақара сурасининг 194-оятини нозил қилиб, урушиш учун мусулмонларга изн берди. «Сизларга қарши уруш очган одамларга қарши Аллоҳ йўлида жиҳод қилинганлар, лекин ҳаддан ошманглар, Аллоҳ ҳаддидан ошганларни (ўзига) дўст тутмайди. Уларни дуч келган ерда ўлдиришлар, сизларни қандай ҳайдаб чиқарган бўлсалар, уларни ҳам юртидан худди шундай ҳайдаб чиқаринглар. (Бировнинг) пайини қирғиш урушишдан кўра ёмонроқ. Токи ўзлари қурол кўтармагунча Масжидаи Ҳаромнинг ёнида улар билан урушманглар, агар Масжидаи Ҳаромнинг ёнида уруш очсалар, ўлдиравинглар. Кофирларнинг жазоси шу. Агар улар жангни тўхтатсалар, Аллоҳ албатта мағфират қилувчилар, бениҳоя меҳрибондир. То зарари тугаб, Аллоҳнинг дини йўлга қўйилгунча улар билан урушиш, (мабодо) урушни тўхтатсалар, зулм қилувчилардан бошқалари билан ёвлашиш дуруст эмас». Пайғамбар алайҳиссалом парвардигорнинг адолатли кўрсатмасига амал қилиб, фақат қурайш мушриклари билан урушдилар. Бироқ бошқа қабилалар ҳам уларга қўшилиб, мусулмонларга қарши турганлари учун Аллоҳ таоло Тавба сурасининг 36-оятини нозил қилди: «Мушрикларнинг ҳаммаси сизларга қарши уруш очгандек сизлар ҳам уларнинг барчасига қарши уруш очинглар». Шу оятдан кейин мушрикларга қарши ёппасига ғазавот бошланди. Шу боис расулulloҳ: «Кишилар ла илаҳа иллаллоҳ дегунларича урушишга буюрилдим. Имон келтирганларидан кейин уларнинг жонига, молига ноҳақ тегинмайман. Бошқа ишлари хусусида улар билан Аллоҳнинг ўзи орани очди қилиб олади», деганлар. Яҳудийлар шартномани бузиб, мушрикларга кўмаклашгани учун Ҳақ таоло Анфол сурасининг 58-оятда уларга ҳам қарши туришга чакирди: «Бирор қавмнинг шартномага хиёнат қилишидан хавотирлансанг, бу битимни уларнинг виждонида ҳавола эт. Аллоҳ хоинларни сира ҳам дўст тутмайди. Мусулмонлар улардан эмин бўлишлари учун яҳудийлар бўйсунмагунча ёки хирож тўламагунча урушиш фарз қилинди. Расулulloҳ ғанимлар билан қуйидаги талабларга биноан урушдилар:

1. Қурайш мушриклари олдин мусулмонларга зулм ўтказганлари учун тажовузкор ҳисобланиб, то Макка фатҳ этилгунча ёки икки томоннинг келишими асосида вақтинча тинчлик битими имзолангунча улар билан урушиш ва савдо қарвонларини мусодара қилиш;

2. Яҳудийлар шартномани бузиб мушрикларнинг ёнини олса, улардан эмин бўлиш учун сургун қилиш ёки ўлдириш;

3. Бирон араб қабиласи мусулмонларга тажовуз қилса ёки қурайшларга ёрдам берса, то мусулмон бўлмагунларича улар билан урушиш;

3. Насроний ва яҳудийлардан биронтаси биринчи бўлиб мусулмонларга таҳдид солса, то улар исломга бош эзмагунча ёки хирож тўламагунча жанг қилиш;

5. Исломи динига кирганларнинг жонига ва молига ноҳақ тегинмаслик, уларнинг аввалги ишларини кавлаштирмаслик.

Аллоҳ таоло Қуръону каримда мусулмонларни душманлар билан урушишга рағбатлантирувчи жуда кўп оятларни нозил қилди, жангдан қочганларнинг юзи қора бўлишини айтиб огоҳлантирди. Нисо сурасининг 74-оятда ғазавотчиларнинг кўнглини тоғдек ўстирадиган ваъдалар бор: «Бу дунёни у дунёга алмаштирадиганлар Аллоҳ йўлида жиҳод қилсинлар! Кимки Аллоҳ йўлида жиҳод қилса, майли шаҳид бўлсин, майли ғозий, биз унга беадад савоб ато этамиз». Аллоҳ таоло Анфол сурасининг 16—17-оятларида ғазотдан қочганларни огоҳлантириб: «Эй мўминлар! Кофирлар сизларга ҳужум қилган пайтда душмандан қочманг. Жойни алмаштириш ёки бошқа мусулмонларга ёрдам бериш ниятида чекинса, бунинг йўриғи бошқа, кимки орқага қочса, Аллоҳнинг ғазабига учрайди, унинг жойи дўзах бўлади. Дўзах бениҳоя даҳшатли жой», дейди.

УРУШНИНГ БОШЛАНИШИ

Қурайш халқи азалдан Шом билан савдо-сотиқ қилар, икки ўртада мунтазам қатнайдиган қарвон бор эди. Кўпчилик нуфузли кишилар Мадина орқали ўтайдиган қарвонни қўриқлаб борарди. Пайғамбар алайҳиссалом мушрикларга иқтисодий жиҳатдан зарба бериш учун қарвоннинг йўлини тўсиб, молларни мусодара қилишни мўлжалладилар. Бу усул уларни жангда енгил имконини берарди. Икки ўртада қон тўкилиши муқаррар эди, ўз динига содиқ қурайшлар расулulloҳнинг араблар эътиқод этадиган илоҳларни ҳақоратлаб, исломга даъват этишлари-га томошабин бўлиб тураверишлари мумкин эмасди.

Ҳижрийнинг биринчи йили рамазон ойида пайғамбар алайҳиссалом амаки-

си Ҳамза ибн Абдулмутталиб бошчилигидаги ўттиз кишини қурайшларнинг Шомдан қайтаётган қарвонини тўсишга жўнатдилар. Абу Марсад оқ туғ кўтариб олдинда борди. Карвонда Абу Жаҳл бошчилигида уч юз қуролли одам бор эди. Ислоҳ аскарлари Қизил денгиз бўйидаги Ио деган жойда карвонга дуч келдилар. Икки томон саф чекиб, жангга ҳозирланаётган пайтда Жўҳайна қабиласининг оқсоқоли Маҳди ибн Амри ўртага тушиб, қон тўкилишининг олдини олди, икки томон омон-омонликда ўз йўлига равона бўлди. Мусулмонлар озчилик, мушриклар бир неча ҳисса кўплигини назарда тутиб, расулуллоҳ Маҳдининг ишини маъқулладилар. Шу йилнинг шаввол ойида Убайда ибн Ҳориз бошчилигида муҳожирлардан саксон киши яна мушрикларнинг йўлини тўсишга отландилар, бу сафар Миста ибн Усога аъламбардор бўлди. Қурайшларнинг қарвонида икки юз нафар одам бор эди. Икки томон Батни Робиг деган жойда учрашганда ҳеч қандай тайёргарликсиз камондан бир-бирига ўқ ёғдира бошлади. Мушриклар мусулмонлар бунчалик оз бўлиши мумкин эмас, яқин атрофда пистирмаси бор, деган хавотирда қоча бошладилар, мусулмонлар уларни таъқиб этиб қувмади. Мушриклардан Миқдод ибн Асвад Удба ибн Ғазлон мусулмонлар томонига қочиб ўтди. Илгарироқ ислоҳ динига кирган бу одамлар анчадан бери мусулмонлар сафига қўшилиш имконини тополмай юрган эдилар.

Шу йили муҳожирликда расулуллоҳнинг иккала ҳижратда қатнашган қариндошлари Усмон бин Мазъун вафот этди. Усмон дафн этилган, пайғамбар алайҳиссалом унинг қабрига сув сепишни буюрдилар. Тупроқ уюми чўккач, устига тош қўйдилар ва қариндошимнинг қабрини шу тошдан топиб оламан, оиламда ким қазо қилса, шу ерга қўйдираман, дедилар. Қабрларга тош қўйишдан мақсад шу эди, бироқ кейинги пайтларда қабр устига турли ҳашаматли бинолар қуриб, нақшлар билан безаш авж олиб кетдики, бу мазорни бутхонага айлантиришга уринишдир. Марҳумнинг қариндош-уруғлари қабр тепасида ўтказадиган турли-туман расм-русмлар худди мушрикларнинг бутхоналарда олиб борадиган маросимларига ўхшайди. Охиратга тааллуқли ишларда расулуллоҳ қилмаган нарсалар билан машғул бўлиш гумроҳликдир.

Шу йили Нажжор жамоасининг бошлиғи Асъад ибн Зурора вафот этди. Унинг вафотидан кейин расулуллоҳ бу жамоага бош бўлишни ихтиёр этдилар, чунки у кишининг најжорлар билан қариндошлиги бор эди. Кўп ўтмай иккинчи Ақоба байъатида ҳаммага ваколатан гапирган Баро ибн Маирур ҳам оламдан ўтди. Худди шу йили Макка мушрикларидан Валид ибн Муғира ўлди. У жон талвасида ётган пайтида қаттиқ беором бўлди. Жияни Абу Жаҳл ундан: «Нимадан бунчалик безовта бўлаяпсан?» деб сўради. «Мен ўлимдан кўрқиб беором бўлаётганим йўқ, — деди Валид. — Маккада Абу Капшанинг ўғли ўйлаб топган дин ғалаба қозониши мумкинлигидан хавотирдаман». «Хотиржам бўл, Муҳаммадининг дини ғалаба қозонмаслигига мана мен кафил», деди Абу Жаҳл. Кетма-кет Ос ибн Воил ҳам қазо топди. Аллоҳ таоло мусулмонларни ўтакетган золим икки бадбахтдан халос этди.

ҲИЖРАТНИНГ ИККИНЧИ ЙИЛИ

Ҳижрийнинг иккинчи йили кириб, ўн икки кун ўтгач, пайғамбар алайҳиссалом ўз ўринларига Саид ибн Убодани қўйиб қурайшларнинг қарвонини тўсишга отландилар. Амакилари Ҳамза у кишига байроқдор бўлди. Бироқ улар Ваддонга етиб келганларида қарвон ўтиб кетгани учун тўқнашув юз бермади. Сафар чоғида Замура жамоаси билан дўстлик шартномаси имзоланди ва зарур топилганда бир-бирига ёрдам беришга келишилди. Ўн беш кундан кейин расулуллоҳ бошчилигидаги қўшин Мадинага соғ-саломат қайтиб келди.

Орадан кўп ўтмай Шомдан қурайшларнинг катта қарвони келаётгани, икки минг беш юз туяни Умайя ибн Халаф бошчилигидаги юз киши қўриқлаётгани аниқланди. Пайғамбар алайҳиссалом икки юз муҳожир билан йўлга чиқдилар, бу гал Саид ибн Абу Ваққос яловбардорлик қилди. Лекин бу сафар ҳам мушриклар билан тўқнашув насиб этмади. Эҳтиёткор қурайш мушриклари аллақачон манзилни ўзгартириб улгурган эдилар.

Муҳожирлар қайтиб келар-келмас қурайшларнинг жуда кўп мол-мулк ортилган янги қарвони йўлга чиққани, уни Абу Суфён бошчилигидаги йигирма чоғли одам қўриқлаб бораётгани ҳақида маълумот келди. Пайғамбар алайҳиссалом жумъодилаввал ойида юз эллик киши билан мушрикларнинг йўлини тўсгани отландилар. Лекин бу гал ҳам икки томон учрашмади. Мушриклар мусулмонлар етиб келган жойдан аллақачон ўтиб кетган эканлар. Сафар беҳуда кетгани йўқ. Расулуллоҳ бани Мудлиж қабиласи ҳамда уларнинг иттифоқчилари билан дўстлик шартномаси туздилар.

ДАСТАБКИ БАДР ҒАЗОТИ

Мусулмонлар сафардан келар-келмас Курз ибн Жобир Фихрий мадиналикларнинг яйловдаги чорва молларини талон-тарож қилиб қочди. Расулуллоҳ

ўз кўшини билан қароқчининг изидан тушдилар, бироқ Курз аллақачон олислаб кетгани учун уни тутолмай куруқ қайтдилар.

Шу йилнинг ражаб ойида пайгамбар алайҳиссалом Абдуллоҳ ибн Жаҳиш бошчилигида саккиз кишини сафарга отлантирдилар. Абдуллоҳнинг қўлига муҳрланган хат тутқазиб, икки кундан кейин очиб ўқишни уқтирдилар. Роса икки кун юрганларидан кейин Абдуллоҳ хатни очиб ўқиди. Унда: «Бу хатимни ўқигач, Нахла деган жойга бор, қурайш арабларини кузатиб улар ҳақида маълумот олиб кел», дейилган эди. Расулulloҳ ниятлари яҳудий ва мунофиқларнинг қулоғига етиб қолишдан хавфсираб, шундай усул қўллашга мажбур бўлдилар. Сафарга кетаётганларнинг сони оз, душманга бас келиши маҳол эди. Аксига олиб йўлда Саид ибн Ваққос билан Уқба ибн Ғазвон минглаб кетаётган туя йўқолиб, улар ҳамроҳларидан айрилиб қолди. Олтовлон Нахлага етиб келганда қурайшларнинг карвонини учратди. Карвонда Амир ибн Ҳазрам, Усмон ибн Абдуллоҳ ибн Муғира, унинг қариндоши Навфал билан Ҳакам ибн Кайсон бор эди. Муслмонлар карвонга ҳужум қилиб, молларни қўлга туширмакчи бўлдилар ва ражаб ойининг сўнгги куни карвоннинг йўлини тўсиб Амир ибн Ҳазрамни ўлдирдилар. Усмон билан Ҳакам асир олинди, Навфал эса қочиб қутулди. Муслмонлар карвонни ўз манзилгоҳларига олиб кетдилар. Бу ғанимлар билан бўлган тўқнашувларда муслмонларнинг қўлга киритган биринчи ўлжаси эди. Ғолиблар Мадинага қайтиб келгач, яҳудийлар билан мушриклар уларни жанг қилиш тақиқланган ойда қон тўкишда айбладилар, муслмонлар ҳам бу фикрга қўшилмай иложлари йўқ эди. Расулulloҳ ҳам жанг қилиш тақиқланган ойда урушишни буюрмаганликларини айтдилар. Карвоннинг йўлини тўсганлар ўз қилмишлари учун пушаймон бўлди. Бу хусусда Аллоҳ таоло Бақара сурасининг 217-оятида шундай дейди: «Сендан тақиқланган ойда уруш қилиш ҳақида сўрайдилар. Уларга бу ойда урушиш катта гуноҳ, лекин Худонинг йўлидан қайтариш, парвардигорга осий бўлиш, Масжиди Ҳаромда ибодат қилишга йўл қўймаслик, бу даргоҳдан одамларни ҳайдаб чиқариш яратганнинг наздида ундан кўра каттароқ гуноҳдир, деб айт». Шундан кейингина урушганларнинг кўнгли сал жойига тушди. Мушриклар асирларни тўлов эвазига қайтариб олмоқчи бўлдилар. Расулulloҳ бу таклифни маъқулладилар. Икки асир юртига қайтарилди, лекин Ҳакам ибн Кайсон ислом динини қабул қилиб, Мадинада қолди, Усмон эса муслмон бўлмай қайтиб кетди.

ҚИБЛАНИНГ ЎЗГАРТИРИЛИШИ

Пайгамбар алайҳиссалом Мадинада турган ўн олти ой мобайнида Каъбани қибла қилишни истасалар-да, Байтулмуқаддасга қараб намоз ўқидилар. Намозларида муслмонларнинг қибласини ўзгартиришни ўтиниби дуо қилардилар. Бир куни намоз ўқийётганларида парвардигордан ҳозирдан эътиборан муслмонлар учун қибла Каъбага ўзгартирилгани ҳақида ваҳий келди. Расулulloҳ ибодатларини бузмаган ҳолда хонаи Каъба томонга ўгирилдилар, орқада намоз ўқийётганлар ҳам у кишига эргашдилар. Айрим имони суст кимсалар шу воқеа туфайли диндан қайтиб, муртад бўлиб кетди. Кутилмаганда қибланинг ўзгартирилиши яҳудийларнинг ислом динига тош отишларига баҳона бўлди. Ваҳоланки, мағрибу машриқ Аллоҳнинг ихтиёридаги мулк. Кимни қаёққа юзлантириш, кимни тўғри йўлга бошлаш унинг измидадир.

РАМАЗОН РЎЗАСИНИНГ ФАРЗ ҚИЛИНИШИ

Шу йили парвардигор муслмонларга рамазон ойида ўттиз кун рўза тутишни фарз қилди. Бунгача расулulloҳ ҳар ойда уч кун рўза тутардилар. Рўза ислом динининг асосларидан бири бўлиб, у инсон табиати ва шахсиятини камолга етказадиган амалдир. Инсон табиати баробарида ижтимоий тузум ҳам ўзгариши табиий бир ҳол. Маълумки, инсон аввало ўз ҳузур-ҳаловатини, шахсий манфаатини кўзлайди, ожизу нотавонлар учун саратонда қўлини совуқ сувга урмайди. Аллоҳ таоло рўзани фарз қилишининг ҳикмати шундаки, инсон очлик туфайли ноз-неъматларнинг, сувнинг қадрини ҳис этади ва шу аснода қалби юмшаб, феъл-атворини ўзгартиради, йўқсил, бечораларга мурувват кўрсатиб, садақа, эҳсонлар беришга одатланади. Худо йўлида эҳсон бериш инсонни жуда кўп офату кулфатлардан асраб қолади.

Аллоҳ таоло рамазон рўзасининг пировардида фитр садақасини вожиб қилди. Бу мол-дунёси ўз эҳтиёжига бемалол етиб ортадиган киши оиласидаги ҳар бир жон учун камбағалларга бериши лозим бўлган садақадир. Одамлар фитр садақасини оғринмай чин кўнгилдан беришлари керак.

Шу йили эҳтиёждан ортиқча пул, мол-дунёга закот бериш фарз қилинди. Бу ўзига тўқ кишиларнинг бойлигига тариқча зарар етказмай, камбағал, бева-бечораларнинг рўзгорини озми-кўпми бутлаб қўядиган адолатли усулдир. Закотнинг миқдори бир йил мобайнида эҳтиёждан ташқари (ўша даврдаги пул бирлиги бўйича) динор — тилла танга йигирмага, дирҳам — қумуш танга юзга етса,

қирқдан бир қисмини, яъни юз сўмдан икки ярим сўм берилади. Бундан ортиқча мол-дунё мана шу тартибда ҳисобланади. Шариатнинг ҳукми бўйича қўй қирқтага, сигир ўттизтага, туя бештага еса, маълум миқдорини камбағалларга бериш лозим. Савдо моллари, деҳқончилик маҳсулотларидан ҳам закот берилади. Закотни имом (амир) йиғиштириб олиб, Тавба сурасининг 60-оятда баён этилган кўрсатмага биноан тақсимлайди: «Закотни (ҳеч нарсаси йўқ) фақирларга, (топгани учи-учига етмайдиган) мискинларга, закот назоратчиларига, дилларини исломга мойил қилиш кўзда тутилган қулларни озод қилишга, (ҳалол ишга мол-дунё сарфлаб, қарздор бўлиб тўлай олмай-диган) чорасизларга, Худо йўлига (Ғариб ғозийлар, Ғариб ҳожилар, Ғариб мусофирларга), мол-мулкидан фойдаланиш имкониятидан вақтинча маҳрум ибн сабилларга бериш фарз. Аллоҳ ҳамма нарсани билгувчи ва ҳикмат билан иш юритгувчидир».

Кўринадики, закот бойларнинг мол-дунёсига зарар етказмаган ҳолда ижтимоий ҳаётда маълум мўтадилликни юзага келтириш, бева-бечораларга ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан кўмаклашиш имконини беради. Йўқчилик жуда кўп мамлакатларда мазкур тузумга қарши норозиликка сабаб бўлади, ижтимоий адолат, тенглик, озодлик учун кураш ўтини ёқади. Закот эса мана шундай нотинчликларнинг олдини оладиган адолатли йўлдир.

КАТТА БАДР ҒАЗОТИ

Пайғамбар алайҳиссалом қурайшларнинг катта қарвони Шомга кетганини билардилар. Қарвон орқага қайтаётганидан хабар топиб, саҳобаларини сафарга отлантирдилар: «Қарвоннинг йўлини тўсиб чиқинглар. Аллоҳ бу қарвонни сизларга марҳамат қилиши мумкин». Баъзилар дарров йўл ҳозирлигини кўрди, баъзи бировлар расулуллоҳ барибир улар билан урушмайдилар, деган ўйда ўз юмушлари билан машғул бўлди. Сарвари олам от-уловини шайлаганларни ёнларига олиб, боқибғамларни кутмасдан йўлга тушдилар. У кишининг ўрнига Мадинада Абдуллоҳ ибн Умму Мактум қолди. Рамазон ойининг учинчи куни уч юз ўн учи киши қурайш мушриклари етказган озору кулфатлар учун ўч олгани юриш қилди. Уларнинг икки юз қирқ нафари ансорлар, қолгани муҳожирлар бўлиб, ихтиёрларидаги иккита от билан етмиш туяни галма-галдан минар эдилар. Абу Суфён пайғамбар алайҳиссалом қарвоннинг йўлини тўсиб чиққанларини эшитиб, дарров Маккага одам жўнатди. Бу гапдан хабар топган қизиққон қурайшлар ўз қарвонини асраш учун (Абулаҳаб ибн Мутталибдан бошқа ҳамма) йўлга отланди. Абулаҳаб ўз ўрнига Ос ибн Ҳишом ибн Муғирани жўнатди. Имом Бухорийнинг ривоят қилишича, Саид ибн Муоз ҳижратдан кейин Каъба зиёратига борган пайтида Умайя ибн Халафга: «Мусулмонлар сени қандай бўлмасин ўлдирмоқчилигини расулуллоҳдан эшитдим», деди. «Улар мени қаерда ўлдирар эканлар?» деб сўрабди Умайя. Саид: «Бунисини билмадим», дебди. Бу гапдан қаттиқ ваҳимага тушган Умайя Маккадан бир қадам ҳам ташқарига чикмасликка қасам ичди. Бироқ Абу Жаҳлнинг таънао дашномларига чидолмай кўпчилик билан қарвонни қўриқлагани боришга мажбур бўлди. У шаҳар ташқарисига чиқса ҳам ҳеч нарсага аралашмай, бирон кимса билан тўқнашмай қайтишга қарор қилди. Бироқ Аллоҳ таолонинг иродаси унинг истагидан устун келди. Умайянинг хоҳиш-иродасига зид ҳолда ажал уни Бадрга судраб келди. Қурайш оқсоқолларидан кўплари битта қарвон учун мусулмонлар билан урушишни истамас, бироқ кўпдан ажраб қолишнинг ҳам иложи йўқ эди. Чўрию қуллар олдинда мусулмонларни ҳажв қилувчи қўшиқлар айтиб борар, орқада от, туяларга минган мушриклар дабдабаю асъаса солиб келар эдилар. Уларнинг бу ҳолати Анфол сурасининг 48-оятда аниқ баён этилган: «Вақтики келиб шайтон уларга ўз амалларини яхши кўрсатиб, сизларни ҳеч ким енголмайди, мен сизларнинг мададорингизман, деди. Икки қўшин тўқнашган пайтда эса шайтон орқасига қочди ва қўлимдан ҳеч нарса келмайди, сизларда яширин нарсаларни кўриб турибман, мен чиндан ҳам Аллоҳдан қўрқаяпман, унинг овози (жуда ҳам) ваҳималидир, деди». Эсли-ҳушли одамлар ибрат олишлари учун парвардигор Ҳашир сурасининг 16-оятда шайтоннинг қилмишларини мисол келтиради: «Мунофиқлар шайтонга ўхшайди. Пайти келганда шайтон инсонга кофир бўл, деди. Инсон кофирлик кўчасига киргач, мен ростдан ҳам ҳеч нарсага арзимайман. Мен барча одамларнинг парвардигори Аллоҳдан жуда ҳам қўрқаман, деди».

Абу Суфёнга ёрдамга отланганларнинг сони тўққиз юз эллик киши бўлиб, етти юзи туяда, икки юзи отлик эди. Мушрикларнинг бу хатти-ҳаракатларидан беҳабар пайғамбар алайҳиссалом ўз қўшинини кўздан кечириб, жангга яроқсиз, нимжон, касалманд кишиларни Мадинага қайтариб юбордилар. Икки кишини қарвондан хабар олиб келишга жўнатдилар. Улар Мадинадан ўттиз-қирқ мил олисдаги Равҳо деган жойга етиб келганларида мушрикларнинг катта қўшини жангга отлангани, уларнинг эрта-индин Бадр деган жойга етиб келажаги маълум бўлди. Расулуллоҳ ўз саркардаларини йиғиб: «Парвардигор менга ё қарвон, ё қурайш аскарлари билан учрашишни ҳавола этди. Бу икки ишдан қай бирини танлашни хоҳлайсизлар», деди-

лар. Маслаҳат чоғида баъзи бировларнинг ўлжага эга бўлиш учун карвонни қўлга киритишдан бошқа нияти йўқлиги маълум бўлди, баъзилар эса ғазотга отланганидан беҳабар қолиб, пухтароқ тайёргарлик кўриб келмаганларидан афсусландилар. Уларнинг гапи Анфол сурасининг 7-оятда баён этилган фикрга мос келади: «Пайти келганда Аллоҳ сизларни икки гуруҳдан бири билан учрашингизга руҳсат берган эди. Сизлар кучсизлар билан учрашишни ихтиёр этдинглар». Миқдод ибн Асвод ўрнидан туриб: «Эй расулulloҳ, Аллоҳ нимани буюрса, шуни қил. Худо ҳаққи биз Мусо алайҳиссаломга: «Сен парвардигоринг билан бирга бориб уруш-вер, биз бу ерда кутиб турамыз», (Моидга сурасининг 24-оятда) деган бани Исроилга ўхшаб муомала қилмаймиз. Биз сен билан бирга ғазотга борамиз. Агар бизни Ямандан Баркўлхумодга бошласанг ҳам ҳеч иккиланмай бораверамиз», деди. Расулulloҳ унга миннатдорчилик билдириб, ансорларнинг фикрини сўрадилар. Ақоба байъатида улар пайғамбар алайҳиссаломни ҳимоя қилишга сўз берган бўлсалар-да, у киши билан бирга жангга киришлари айтилмаган эди. Авс қабиласининг оқсоқоли Санд ибн Муоз: «Эй расулulloҳ, биз сенинг пайғамбарлигинга ишониб имон келтирдик. Худо нимани буюрса шуни қил, биз гап-сўзсиз сенга эргашамиз. Агар манави Қизил денгизга киришни буюрсанг, сўзсиз бажо келтирамиз. Агар эртага сен ғаним билан юзма-юз келсанг, биз ёнингда бўламиз, бизнинг қанчалик сабр-қаноатли, бардошли эканимизни ана ўшанда кўрасан. Худо хоҳласа, бизлардан рози бўлсанг ажаб эмас. Худога таванкал қилиб йўлингга давом этавер», деди. Бу гапдан расулulloҳнинг юзлари нурланиб кетди. «Сизларга уш-хабар айтиб кўяй, мен мушрикларнинг жасадларини кўргандек бўламан», деди-лар. Бу гапдан мусулмонлар қонли тўқнашув бўлиши муқаррарлигини ҳис этдилар.

Абу Суфён пою пиеда мусулмонларнинг қатъият билан бостириб келаётганини эшитгач, шартга йўлини ўзгартириб, денгиз соҳили бўйлаб қочиб қолди ҳамда қурайшларга хат ёзиб, вазиятни батафсил тушунтиргач, орқага қайтишларини тавсия этди. Лекин Абу Жаҳл унинг гапига қулоқ солмай Бадрга бориб уч кун турди, туяларни сўйиб, роса майхўрлик қилди ва арабларга ўзимизни танитиб ўла-ўлгунча бизлардан ҳайқадиган қилмагунча бу ердан кетмаймиз, дея қасам ичди. Ахнас ибн Шурайқ иттифоқдоши Зухро аймоғига Худо мол, жонингларни асраганига шукрона айтиб, тезроқ кетинглар, дея маслаҳат берди. Унинг гапи билан бани Зухро, бани Адий аймоқлари Бадр урушида қатнашмади. Абу Жаҳлнинг одамлари Бадр водийсининг Мадинадан олисдаги тупроғи ўйнаб ётган қелиб тушди. Пайғамбар алайҳиссалом бошчилигидаги мусулмонлар ҳам водийга етиб келгач, Али ибн Абу Толиб билан Зубайр ибн Аввом вазиятни ўрганиб келиш учун жўна-тилди. Улар мушрикларнинг сув ташийдиганларидан икки кишини тутиб келдилар. Бу чоқда расулulloҳ намоз ўқиётган эдилар. Али билан Зубайр асирларни ўртага олиб сўроқ қила бошлади. «Биз бор-йўғи сув ташувчилармиз, кўп нарсалардан хабаримиз йўқ», деди улар. Сўроқ қилувчилар асирларнинг гапига ишонмай ура кетдилар. Улар биз сув ташувчи эмас, Абу Суфённинг хизматкорларимиз, деганларидан кейингина қўйиб юбордилар. Бу орада ибодатини тугатган расулulloҳ: «Ажаб, улар ростини айтганда тутиб олиб урдинглар, ёлғон гапирганда қўйиб юбординглар. Булар қурайшнинг хизматкорларидан эканлиги шундоққина кўри-ниб турибди-ку», дедилар ва мушриклар кўшини қаерга тушганини сўрадилар. Асирлар мушрик аскарлари жойлашган ерни аниқ айтиб берди. Расулulloҳ улар кунига нечта туя еяётганлари билан қизиқдилар. «Баъзи кунлари тўққизта, баъзан ўнта», дея жавоб берди асирлар. «Демак, уларнинг сони тўққиз юз билан минг ўртасида экан», дея хулоса чиқардилар пайғамбар алайҳиссалом ҳамда оқсоқоллардан кимлар келганини суриштирдилар. Асирлардан уларнинг номларини эшит-гач, саҳобаларига: «Макка сизларга қарши ўз жигарпораларини ташлабди», деди-лар. Мусулмонлар жойидан кўзғалиб, Мадина яқинидаги сувсиз, шўрхок ерга кўч-ди. Уларни ташналик қийнай бошлади, кўплари жунуб, таҳоратсиз бўлиб қолди, пайт пойлаб турган шайтон дарров васваса қилишга тушди: «Мушриклар сувсиз-ликдан тинка-мадорингиз қуриб, йўлингизни эплаб юролмайдиган аҳволга туши-шингизни кутиб турибдилар. Кейин шўрингизни қуришиб, бошингизга ит кунини со-ладилар. Агар Ҳақ таоло ўз фазлу марҳаматини намоен этмаса, чиндан ҳам баъзи одамларнинг иродаси бўшашиб кетиши ҳеч гап эмасди. Кутилмаганда ҳавога булут чиқиб, шу қадар қаттиқ ёмғир ёғдики, жилғалар тўлиб-тошиб кетди. Одамлар идишларини, чуқурларни сувга тўлғизиб олди, чанг-тўзон босилиб, юриш осон-лашди. Мушриклар учун эса ёмғир катта ташвиш келтирди, улар турган ер ботқоқ-қа айланиб, на уловда, на яёв юриш мумкин бўлмай қолди. Аллоҳ Анфол сураси-нинг 11-оятда мусулмонларга кўрсатган марҳамати ҳақида бундай дейди: «Сиз-ларни поклаш, шайтон васвасасини даф этиш, қалбларингизни сокин, қадамла-рингизни бакуват қилиш учун Аллоҳ булутдан ёмғир ёғдириб берди». Парварди-гор мусулмонларга далда бериш учун жанг майдонида уларга мушрикларнинг со-нини камайтириб кўрсатди. Аллоҳ таолонинг ҳукми бажо келтирилиши бу воқеа-ларнинг давомида аён бўлди. Анфол сурасининг 43—44-оятларида бу хусусда шундай дейилади: «Вақтики келиб, Аллоҳ тушингизда уларни сенга камайтириб

кўрсатди, агар кўпайтириб кўрсатса, қўрқиб кетардинлар ва шубҳасиз ўртангизда низо чиқарди, лекин Худонинг ўзи асради, у кунгилдаги (сир-асрорларни) яхши билгувчидир. Аллоҳ бўладиган ишни бўлдириш учун уларни сизларга озгина қилиб кўрсатди. Сизларни ҳам уларга камайтириб кўрсатди. Ҳамма нарса Аллоҳнинг даргоҳига қайтажак».

Мусулмонлар қароргоҳини ўзгартириб, катта сув бўйига келиб жойлашдилар. Ансорлардан Ҳубоб ибн Мунзир бениҳоя тадбирли, ҳарбий салоҳияти ўткир киши эди. У пайғамбар алайҳиссаломдан: «Эй расулulloҳ, бу ерга Аллоҳнинг амрига биноан келдикми ё сенинг хоҳишинг биланми?» деб сўради. Пайғамбар алайҳиссалом қўшинни ўз хоҳиш-иродалари билан кўчирганларини айтдилар. «Ундай бўлса, мушрикларга яқин жойга кўчиб ўтайлик, бу ер жанг қилишга ноқулай. Мушрикларнинг шундоққина биқинида катта кўл бор, биз шу ерга жойлашиб, мешларни сувга тўлдириб олганимиздан кейин ён-веримиздаги ҳамма қудуқларни кўмиб ташлайлик. Ҳали жангга кириб улгурмай сувсизликдан мушриклар адоий тамом бўладилар», деди. Ҳубобнинг фикри маъқулланиб, унинг кўрсатмаси бўйича иш қилинди. Жанговар тайёргарлик тугагач, авс қабиласининг оқсоқоли Саид ибн Муоз: «Эй расулulloҳ, биз сен учун алоҳида чодир тикиб, уловингни шай қилиб қўяйлик. Агар Аллоҳ бизга нусрат ато этиб, ғалаба қозонсак, нур устига аъло нур, бордию душман устун келса, сен дарров орқага қайтиб кетишинг керак. Сени биздан ортик суюб, итоат этадиган қанча одам Мадинада қолди. Уларнинг ҳам ғазотда қатнашиш истаги бор эди. Бироқ бу сафар сенинг ғазавот ниятида отланганиндан беҳабар қолдилар, бор-йўғи карвонни қўлга киритиш учун кетди, деб ўйладилар. Бу одамлар ҳар қандай шароитда сен учун кўксини қалқон қилишга тайёр, улар саодатга эришиши учун ҳам сен омон бўлишинг керак», деди. Бу фикр кўпчиликка маъқул келиб, катта тепалик устига чодир тикилди. Мусулмонлар саф чекиб, жанговар ҳолга келгач, расулulloҳ зарур кўрсатмаларни бердилар ва тадога мурожаат қилиб дуога қўл очдилар: «Яратган эгам, қурайш халқи сенга ҳаққонлик ва бўйни йўғонлик қилиб, юборган пайғамбарингни ёлгончига чиқармоқда. Менга ваъда қилган ёрдамингни дариг тутма, бизларга нусрат ато эт!» Бу дуога қўшилган мусулмонлар қалбларида бир мунавварлик туйдилар, душман ҳар қанча қудратли, сони ҳар қанча кўп бўлмасин, барибир, ғолиб келишларига ишонч уйғонди. Бу ҳар қандай жангнинг ҳал қилувчи омили эди.

Шу орада мушриклар ўртасида ихтилоф чиқиб, жангга кириш-кирмаслик ҳақида тортишув бошланди. Утба ибн Робиа урушишдан қайтариб, мусулмонлар томонидан ўлдирилган Амир ибн Ҳазрамнинг товонини ва мусодара қилинган молларни ўз ёниндан тулашини айтди. Абу Жаҳл уни қўрқоқликда айблаб, маломатлар ёғдирди. «Худо ҳаққи, Муҳаммад билан урушиб, тақдирда нима борлигини кўрмагунча қайтиб кетмайман», деди у такаббурлик билан. Жанг олдидан Асвад ибн Абдулсад: «Қасам ичиб айтманки, мусулмонларнинг қўлидан сув ичман ё уни бузиб ташлайман. Бу йўлда ўлсам ҳам розиман», деди. Бироқ ниятига етолмади. Жанг бошланиши биланоқ Ҳамза уни яралаб, оёғини чопиб ташлади. Жоҳил Асвад қасамини бажариш учун эмакляб бориб, ўзини ҳовузга ташлади, Ҳамза унинг бошини танасидан жудо қилди. Расулulloҳ мусулмонларга сабр-матонат, довжораклик тиладилар. «Жангда чидамли бўлган одамни Аллоҳ ғам-қайғудан халос этади», дедилар у киши.

Уруш ўша пайтнинг таомилига биноан яккама-якка олишув билан бошланди. Мушриклардан Утба ибн Робиа, унинг қариндоши Шайба ҳамда ўғли Валид майдонга тушди. Ансорлардан чиққан кишиларни кўрган мушриклар: «Биз сизлар билан урушмаймиз, қурайшликлардан чиқишсин», дея чувилладилар. Пайғамбар алайҳиссалом Убайда ибн Ҳорис ибн Абдулмутталиб, Ҳамза ибн Абдулмутталиб ва Али ибн Абдулмутталибни олдинга чиқардилар. Ҳамза билан Али ўз рақибларини енгди, бироқ Убайда билан Утба иккаласи яраланди. Ҳамза билан Али ёрдамга келиб, Утбани ўлдирди ва ярадор Убайдани расулulloҳнинг чодирига олиб келди. Пайғамбар алайҳиссалом унинг бошини тиззаларига қўйиб, шаҳидлик даражасига етганидан башорат бердилар. Қонсираб ётган Убайда Абу Толибнинг: «Муҳаммадни асраймиз, атрофида жон чекиб, унинг учун ёр, дўсту хонумондан воз кечиб», деган шеърини эслади ҳамда ўзининг мана шундай шарафга эришганидан мамнун бўлди.

Мубораза тугагач, ҳар икки томон сафларни жанговар ҳолга келтира бошлади. Пайғамбар алайҳиссалом одамларни оралаб, қўлларига кичкина таёқча билан худди намоздагидек сафларни текисладилар. Олдинга чиқиб кетган Савуд исмли мужоҳиднинг қорнига туртиб, тўғри тур, дедилар. Совуд: «Эй расулulloҳ, сен бекордан бекорга мени урдинг, сендан ўчмин оламан», деди. Расулulloҳ рози бўлиб, қоринларини очиб турдилар. Совуд сарвари оламини қаттиқ қучоқлаб, қоринларидан ўпди, у кишининг ажабланганларини кўриб: «Улим билан юзма-юз келиб турибмиз, умримнинг сўнги дақиқаларида сени қучоқлаб бир роҳат қилмоқчи бўлдим», деди. Расулulloҳ унга эзгу тилаклар тилаб, дуо қилдилар. Шундан кейин мужоҳидларга: «Менинг бўйруғимсиз ҳужумга ўтманглар. Душман ҳужум қилса,

ўқ билан қайтаринглар, улар қилич яланғочлаб келмагунча сизлар бостириб борманглар», деб тайинладилар ва жангда сабрли, довурак бўлишга чақирдилар. Шундан кейин биродарлари Абу Бакир билан чодирга қайтиб, Худога муножот қилдилар: «Эй парвардигор, берган ваъданг билан кафолатингни амалга оширгайсан. Агар мўъминларнинг ҳалокатини истасанг ер юзиде сенга ибодат қилгувчи одам қолмайди. Абу Бакир у кишининг кўнглини кўтариб: «Худо албатта ваъдасида туради», деди. Бунга жавобан расулulloҳ Қамар сурасининг 46-оятини ўқидилар: «Мушриклар тўдаси мағлуб бўлиб орқага чекинади». Расулulloҳ мана шу ишонч билан мужоҳидларни руҳлантириш учун ташқарига чиқиб: «Худонинг номи билан қасам ичаманки, бугун кимки мушрикларга қарши сабр ва матонат билан жанг қилса, Аллоҳ унга жаннат адо этади. Кимки бир мушрикни ўлдирса, унинг энгилбоши билан қуролини ўлжа олади», дея хитоб қилдилар. «Жуда яхши гап эканку, — деди Умайр ибн Ҳамом. — Жаннатга тушишим учун мушриклар билан жанг қилиб шаҳид бўлишимгина қолган экан. Нега бу қулай имкониятни орқага суриб ўтирибман», дея еб турган хурмосини ташлаб жангга кириб кетди. Душманлар билан шердек олишиб, шаҳид бўлди. Жанг роса авжига чиққанда парвардигори олам мусулмонларнинг кўнглига далда бериб, руҳини кўтариш учун кўкдан фаришталарни туширди. Жанг бирон соат давом этгач, мушриклар мағлуб бўлиб бетартиб қоча бошлади. Мусулмонлар уларни қувиб, қиличдан ўтказди, бир қисмини асир олди. Бу жангда мушриклар етмиш нафар одамидан айрилди, етмиштаси асирга тушди. Пайғамбар алайҳиссалом жангдан қайта туриб, Маккада жуда кўп озор берган Уқба ибн Абу Муайид билан Назир ибн Ҳорисни қатл этдилар. Шундан кейин ўликларни Бадрдаги чуқурларга кўмишни буюрдилар. У кишининг амрига биноан хоҳ мушрик, хоҳ мусулмон бўлсин, жасадлар албатта дафн этиларди. Чуқурга биринчи бўлиб Абу Ҳузайфанинг отаси ташланди. Унинг ранги бўзариб, ғалати бўлиб кетди. «Отангга ачинаяпсанми?» деб сўрадилар пайғамбар алайҳиссалом. «Ачинаяпман, — дея ростини айтди Абу Ҳузайфа. — Отам ақлли, мулойим, меҳрибон одам эди. Ҳамиша Аллоҳдан у кишини ислом динига ҳидоят этишини сўрардим. Афсуски, насиб этмади. Отамнинг имонсиз кетганига ичим ачияпти». Расулulloҳ унга тасалли бериб, ҳақиқа дуо қилдилар. Шундан кейин мушрикларнинг жасадлари кўмилган жойга келиб, ҳай фалончи, ҳай писмадончи, дея марҳумларни номма-ном чақирдилар-да: «Ислом динини қабул қилмаганларингиз учун афсусланаёйсизларми? Биз роббимизнинг ваъдаси ростлигига ишондик, сизлар ҳам ўз роббингизнинг ваъдаси чинлигига амин бўлдингларми?» дедилар. «Эй расулulloҳ, жонсиз жасадлар гапингни эшитармиди?» деди ҳайратга тушиб Умар. «Улар сизлардан кўра яхшироқ эшитади», дедилар пайғамбар алайҳиссалом. Оиша разияллоҳу анҳодан ривоят қилинишича, расулulloҳ мушрикларнинг қабрлари тепасига келиб: «Булар энди даъватимнинг ҳақлигини жуда яхши билади», деган эканлар. Шунингдек, у киши: «Сен ўликларга ва қабрдагиларга гапингни эшиттиролмайсан», деган оятни ўқиганларини, ўлган мушриклар расулulloҳнинг даъвати ҳақлигини дўзахга кирганда билажанини айтдилар.

¹. Саниё Тулводо — Мадинага яқин жойдаги адр.

². Жаҳфа — Маккадан 82 мил йироқдаги қишлоқ. Сурияликлар ҳажга келаётганларида шу ердан эҳром боғлашади. Бир мил — 1600 газ.

³. Имом Муҳаммад ибн Идрис Шофеий исломда арбаа дейилладиган тўрт мазҳабдан учинчисининг асосчисидир. Шофеий мазҳаби Миср, Ироқ, Сурия, Ҳижоз, Яман, қисман Афина, Ҳиндистон, Хуросонга тарқалган.

⁴. Имом Молик ибн Анас Молики мазҳабининг асосчиси. Бу мазҳаб Мадина, Ҳижоз, Басра, Миср, Марокаш, Судан, Нишопур, Яманда тарқалган.

⁵. Абу Ҳанифа Нуъмон кўфалик бўлиб, имом Аъзам номи билан машҳур. У киши тўрт мазҳабдан биринчиси — ҳанафия мазҳабининг асосчиси. Имом Аъзам ҳижрий 80 (мелодий 699) йили туғилиб, ҳижратнинг 150-йили Бағдодда вафот этган. Ҳанафия мазҳаби бошқаларга қараганда кенг тарқалган. Ироқ, Миср, Туркия, Покистон, Ҳиндистон, Урта Осиё, Хитойдаги мусулмонлар шу мазҳабдадилар.

Тўртинчиси Ҳанбалий мазҳаби бўлиб, асосчиси имом Аҳмад ибн Ҳанбалдир. У ҳижрийнинг 164 (мелодий 780) йили Бағдодда туғилиб, 241 (мелодий 855) йили вафот этган. Ҳанбалий мазҳаби асосан Ироқ, Сурия, Мисрга кенг ёйилган.

БИЛАҒОНЛАР ДИҚҚАТИГА!

Фараз, башорат ва тахминларингизга туртки бериш учун ойномамизнинг 7 (еттинчи)-сонида чоп этилган «Афсун ёмғир ёғдирадими?» сарлавҳаси остида тўпланган маълумотларни яна бир карра ўқиб чиқшингизни илтимос қиламиз. Чунки навбатдаги 2-топшириғимиз айнан ана шу мавзуга бағишланган.

(Эслатиб ўтамиз: «Билағонлар диққати-га!»нинг 1-топшириғи ойномамизнинг биринчи сонида эълон қилиниб, еттинчи сониде яқунланганди.) Топшириқ саволлари устида бош қотираётганда, мантиқий ва илмий-фанний мушоҳадалар юритиш билан бирга амалиётда учрайдиган тажрибаларни ҳам, илмий ғайб сир-асрорини ҳам четлаб ўтмасликни маслаҳат берамиз.

Дарвоқе, эслатилган ушбу мавзудаги маълумотлар дунё халқларининг ёмғир чақиришларига доир бўлиб, турлича урф-одатлар, расм-русумлар ва афсунли маросимлар ҳақида ахбор беради. Лекин унда туркий халқлар, жумладан ўзбекларда урф бўлган ёхуд ҳалигача сақланиб қолган маросим ва расм-русумларга тўхтаб ўтилмаган эди. Булардан ҳар бир юртдошимизнинг хабари борлигини кўзда тутган эдик, албатта. (Масалан: Сус хотин маросими, тошбақани сувга ташлаш одати, ўғил боланинг овратини қуёшга тоблаш русуми ва ҳоказолар).

Тасаввурингизни янада жонлантириш мақсадида қуйидаги маълумотларни ҳам эйтиборингизга ҳавола этамиз: қадимги турк асотир (миф) ларида айтилишича, баъзи бир турк қавмлари сувни тангри деб билганлар. Айрим турк қавмлари эса сувни ҳам қаҳрли, ҳам шафқатли (асровчи) тангри деб ҳисоблаганлар. (Тукю ва олтойли қавлларида бўлса Ерсув деган руҳга эътиқод қилинган. Шунингдек, аждодларимиздан қолган асотирларда сеҳрли ёмғир тошининг ёмғир ёғдириб, жонзот ва ўсимликларга ҳаёт бағишлаши ҳақида ҳам сўз боради. Буюк бобокалонимиз Абурайҳон Беруний эса ўз саёҳатлари давомида баъзи бир маъдан тошлар ёрдамида ёмғир чақириш маросимини кузатаркан, ўша тошларнинг сеҳрига ва сеҳрли кучига шубҳа билан қарайди.

Бу сафар Сизни, муҳтарам муштарийлар, биз мантиқий ва илмий-фанний фикрлашга давват этамиз.

Келинг, яхшиси, тасаввур доирангизни ўз мулоҳазаларимиз билан чекламайликда, саволларга ўтайлик.

САВОЛЛАР:

1. Ёмғир чақириш билан боғлиқ урф-одатлар ва расм-русумлар, ҳатто диний-илоҳий ақидаларда бирор моддий асос кўрасизми?

2. Афсун ўқиб, сувга ташланган маъдан тошларнинг об-ҳавога қандай таъсири бор?

3. Бордию афсунли маросимдан кейин ёмғир ёққан бўлса, уни фақат тасодифга йўясизми?

4. «Шарлотт кроникл» рўзномаси 1886 йил 21 октябрь сониде Амриқонинг Шимоллий Каролина ҳудудида кузатилган бир ғайритабиий ҳодиса ҳақида хабар берган, яъни бир-бирига яқин ўсган икки эман (дуб) дарaxти оралиғига ҳар куни тушдан кейин соат 3.00да сурункасига уч ҳафтадан кўпроқ муддатда ярим соатдан ёмғир ёғиб турган. Уша кунларда ҳаво мутлақо очик бўлиб, қуёш чарақлаб турган. Хўш, бунга нима дейсиз?

5. Ноёб ҳислатли кишилар (жумладан экстрасенслар)нинг ёмғир ёғдиришига дахлдор даъволарига қандай қарайсиз? (Уларнинг маълум майдонларда ёмғир ёғдиришгани ёки маълум вақтгача ёғинни тўхтатиб туришгани ҳақида эшитгансиз, албатта).

6. Метериологларнинг замбарак ўқиға муз парчаларини жойлаб осмонга отиш орқали ёмғир ҳосил қилишлари билан ҳислатли кишилар, қолаверса, умуман одамлардаги биомайдонлар ўртасида боғланиш борми?

Эслатма: мантиқли, асосли, шунингдек, бирмунча илмий фаразга яқин жавобларни ойномамизнинг келгуси йил бошидаги сонларидан бирида шарҳлаб яқунлаймиз. Саволларимизга жавоблар топиб йўллашда турли ёшдаги ва турли касбдаги муштарийлар билан бирга, ноёб ҳислат эгалари (экстрасенслар, табиби ғайблар, башоратчилар, мулоқотчилар, сеҳргарлар, афсунгарлар ва ҳоказолар)ни ҳам фаолроқ бўлишга ундаймиз.

Муқоваларда:

Биринчи саҳифада: Ўзбекистон халқ рассоми Абдулҳак Абдуллаев. Алишер Навоий сиймоси. Иккинчи саҳифада: Азиза Маматова. Алишер Навоий сиймоси. Тўртинчи саҳифада: Тўхтабек Соипов. Алишер Навоий: «Унутмасман сени токи тирикмен...»

Ойнома хомийлари (спонсори) — «Нур» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси ва «Ўзбеколтин» ишлаб чиқариш бирлашмасининг Зарметан олтин кони.

Манзилимиз: 700113, Тошкент, Қатортол кўчаси, 60-уй.

Телефон: бош муҳаррир — 78-96-98, бош муҳаррир ўринбосари: 78-95-16, масъул котиб — 78-94-09, бўлим мудири — 78-31-33

«СИРЛИ ОЛАМ»
ОЙНОМАСИ — БУ
ЭНГ НОЁБ ҚҮЛЁЗМА,
ЭНГ КҶХНА АСОТИР,
ВА РИВОЯТ,
ЭНГ БУЮК УНУТИЛГАН
СИЙМО,
ЭНГ СҮНГГИ ФАННИЙ
КАШФИЁТ,
ЭНГ СИРЛИ БАШОРАТ,
ЭНГ ИЛМИЙ ФАРАЗ,
ЭНГ МАХФИЙ ХУЖЖАТ,
ЭНГ НОЁБ ХИСЛАТЛИ
ОДАМ,
ЭНГ ХАЙРАТОМУЗ
МУЪЖИЗА,
ЭНГ СУРУРЛИ КОСМО-
ГОНИК НАЗМ,
ЭНГ ҚИЗИҚАРЛИ
САРГУЗАШТ
ВА ФАНТАСТИКА,
ДЕМАҚДИР.

«СИРЛИ ОЛАМ» ТАҲРИР
ҲАЙЪАТИ

СИРЛИ ОЛАМ 1.91

СИРЛИ ОЛАМ 2.91

СИРЛИ ОЛАМ 3.91

СИРЛИ ОЛАМ 4.91

СИРЛИ ОЛАМ 5.91

СИРЛИ ОЛАМ 6.91

НАРХИ: обуначига — 70 тийин
сотувда — 1 сўм

